

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Lucie Patková

**UNIVERZÁLNÍ JURISDIKCE VE SVĚTLE
PINOCHETOVA ZADRŽENÍ VE VELKÉ
BRITÁNII**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc.

Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 29. 4. 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. 4. 2013

.....

podpis studentky

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Prof. JUDr. Pavlu Šturmovi, DrSc. za odborné vedení a cenné rady a připomínky při psaní práce.

V Praze dne 29. 4. 2013

Lucie Patková

Obsah

Úvod.....	6
Cíl, struktura a metodologie	8
Rozbor literatury	8
1. Pojem jurisdikce a národní trestněprávní jurisdikce	10
1.1 Pojem jurisdikce	10
1.2 Jurisdikce podle mezinárodního práva	10
1.3 Národní trestněprávní jurisdikce	11
1.4 Principy extraterritoriální jurisdikce v trestních věcech.....	12
2. Univerzální jurisdikce jako cesta stíhání zločinů podle mezinárodního práva	15
2.1 Úvod do tématu	15
2.2 Historický vývoj univerzální jurisdikce	16
2.2.1 Rozhodnutí ve věci Lotus.....	18
2.2.2 Eichmann v Jeruzalémě.....	19
2.3 Význam a ospravedlnění univerzální jurisdikce	21
2.3.1 Obyčejové mezinárodní právo jako zdroj univerzální jurisdikce.....	24
2.3.2 Subsidiarita univerzální jurisdikce	26
2.4 Definice, rozsah a druhy univerzální jurisdikce	28
2.4.1 Definice univerzální jurisdikce	28
2.4.2 Druhy univerzální jurisdikce	28
2.4.3 Zločiny, u nichž se uplatní univerzální jurisdikce.....	33
2.4.4 MSD ve věci zatýkacího rozkazu Belgie v. Kongo.....	39
2.4.5 MSD ve věci Belgie v. Senegal.....	42
2.5 Kritika univerzální jurisdikce	44
2.6 Univerzální jurisdikce jako předmět mezinárodního smluvního práva.....	47
2.6.1 Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli.....	49
2.6.2 Dodatková úmluva o zrušení otroctví, obchodu s otroky, institucí a praktik podobných otroctví.....	49
2.6.3 Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu.....	50
2.6.4 Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání	50
2.7 Univerzální jurisdikce v praxi národních soudů	51

3. Případ Pinochet	53
3.1 Chile za Pinochetova režimu.....	53
3.2 Řízení předcházející rozhodování lordů.....	55
3.3 Řízení ve Sněmovně lordů	57
3.3.1 Chronologie případu.....	57
3.3.2 Odůvodnění rozhodnutí Pinochet 1 a Pinochet 3 ve vztahu k univerzální jurisdikci	61
3.4 Imunita vysokých státních představitelů	63
3.4.1 Imunita Augusta Pinocheta jako bývalé hlavy státu	66
3.5 Jiná řízení před národními soudy ve věci Pinochet.....	68
Závěr.....	70
Zdroje	73

Úvod

Vyrovnání se s minulostí bylo vždy palčivým tématem. Je to, jak se země vyrovná se svojí bolestivou historií, čistě záležitostí onoho státu, nebo by mělo za jistých podmínek zasáhnout mezinárodní společenství? Tento problém se na jedné straně dotýká státní suverenity a na druhé lidských práv. V historii byl mnohokrát nutný zásah mezinárodního společenství. Většinou roli zúčtovatele plnily soudní tribunály ustanovené ad hoc (Jugoslávie, Rwanda aj.), v roce 1998 byl přijat Římský statut Mezinárodního trestního soudu, který stíhání nejzávažnějších zločinů podle mezinárodního práva (zločiny genocidy, válečné zločiny, zločiny proti lidskosti a zločin agrese) výrazně usnadnil, když byl na jeho základě v roce 2002 vytvořen stálý Mezinárodní trestní soud (dále jen MTS) se sídlem v Haagu. Přenechání potrestání spáchaných zločinů může být nejen v transformujících se zemích problematické kvůli možnému politickému ovlivňování soudu, nekvalitnímu soudnímu systému, neochotě či neschopnosti států z různých pohnutek pachatele potrestat. Důvodem nemožnosti stíhat pachatele může být také trvajících ozbrojený konflikt. MTS se těmto rizikům snaží čelit tím, že dává signatářským státům možnost domáhat se spravedlnosti mezinárodní cestou. Dokud však k Římskému statutu nepřistoupí všechny existující státy a také s ohledem na to, že některé z těch nejsilnějších si stále od MTS zachovávají v nejlepším případě odstup, nebude Římský statut nikdy poskytovat tak široké možnosti stíhat pachatele těch nejzávažnějších zločinů jako princip univerzální jurisdikce. Někteří odborníci v existenci MTS spatřovali jistý stimul pro větší uplatnění principu univerzální jurisdikce, neboť státy mohou řízení před MTS vnímat jako újmu na jejich mezinárodní pověsti díky tomu, že byly neschopny nebo neochotny stíhat podezřelého, který se v dané době nacházel na jejich území. I přesto, že v posledních dvou dekadách jsme se mohli setkat s více případy postavených na principu univerzální jurisdikce než kdykoli předtím, skutečností zůstává, že státy se stále jen zřídka uchylují ke stíhání trestných činů, u nichž chybí tzv. teritoriální nebo personální nexus.

Mezinárodní právo smluvní ani obyčejové neposkytuje žádnou obecně přijímanou definici univerzální jurisdikce. Nejistota, která z absence takovéto definice pramení, může být částečně překonána pokusy některých odborníků definovat pojem univerzální jurisdikce ve svých člancích či monografiích. Častější jsou negativní definice tohoto pojmu, nicméně lze najít i ty pozitivní. R. O'Keefe univerzální jurisdikci pojímá jako pravomoc státu stíhat zločiny spáchané v zahraničí osobami, které v době jejich spáchání nebyly občany daného státu ani zde usídlenými rezidenty, za předpokladu, že v tomto státě nejsou spáchané činy

vnímány jako hrozba pro fundamentální státní zájmy nebo nemají podstatný dopad pro státní území.¹ Univerzální jurisdikce tedy opravňuje jakýkoli stát stíhat ty nejzávažnější zločiny, a to bez ohledu na státní příslušnost jejich pachatele, oběti i místo spáchání.² Univerzální jurisdikce je vyjádřením myšlenky, že je zájmem mezinárodního společenství stíhat nejzávažnější zločiny nehledě na spojitost s vyšetřujícím státem.

Rok 1998 byl pro mezinárodní trestní právo přelomový ještě v jednom ohledu. V říjnu tohoto roku stanul před britskou Sněmovnou lordů bývalý chilský prezident Augusto Pinochet, a to na základě španělským soudcem vydaného mezinárodního zatýkacího rozkazu. Augusto Pinochet Ugarte byl nejvyšším představitelem Chile v letech 1973 až 1990 a nyní byl obviněn ze zločinů vraždy španělských občanů v Chile, následně také z genocidy a terorismu. Na tomtéž principu byl již v roce 1961 v Izraeli souzen Adolf Eichmann, avšak Pinochetův případ se podstatně lišil v tom, že se jednalo o bývalou hlavu státu. Možná Pinochetova imunita plynoucí z tohoto titulu byla také jedním z hlavních témat rozhodování lordů. Britská horní sněmovna byla vedle toho nucena zabývat se pojmem extradičního trestného činu, zločinů proti lidskosti, přípustností retroaktivity apod. Ze všech těchto důvodů si tento případ zaslouží být podrobněji rozebrán a o to se právě tato práce pokusí. Pinochetův proces je významný jak po stránce teoretické, neboť vnáší více světla do samotného chápání pojmu univerzální jurisdikce, tak po stránce praktické, protože po něm následovaly další případy stíhání bývalých čelních státních představitelů mimo svůj domovský stát právě na principu univerzální jurisdikce. Univerzální jurisdikce je v současnosti aktuálním tématem i vzhledem k intenzivnímu boji proti terorismu či pirátství, má však také své kritiky. Henry Kissinger v roce 2001 vyjádřil obavy, že v důsledku univerzální jurisdikce bude mezinárodní politika podřízena soudnictví, doslova mluvil o „tyranii soudců“.³

¹ O'Keefe, R.: *Universal Jurisdiction, Clarifying the Basic Concept*, Journal of International Criminal Justice, 2 (2004), 735 – 760, str. 745

² Jessberger, F.: *Universal Jurisdiction*, in: Cassese, A.(ed.): *The Oxford Companion to International Criminal Justice*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 555

³ Kissinger, H.: *The Pitfalls of Universal Jurisdiction*, in Foreign Affairs, Červenec /Srpen 2001

Cíl, struktura a metodologie

Tato diplomová práce je rozdělena do dvou hlavních částí. První část se zabývá konceptem univerzální jurisdikce obecně. Úvodem v této části nastíním převažující principy národní trestněprávní jurisdikce, a to za účelem toho, abych je v zápětí mohla dát do kontrastu s jurisdikcí univerzální. Dále se věnuji vývoji tohoto principu od jeho prvního užití v Ženevských úmluvách v roce 1949 po současné nazírání na něj. Popíšu různé pohledy na princip univerzální jurisdikce, tzv. univerzální jurisdikci *in absentia* i univerzální jurisdikci klasickou, a pokusím se odpovědět na otázku, co činí koncept univerzální jurisdikce sporným a kritizovaným a také jaké zločiny tento pojem zahrnuje. Uvedu případy praktického využití principu a stíhání zločinů národními soudy na jeho základě. Podrobněji se budu mj. zabývat procesem s Adolfem Eichmannem, který v roce 1961 proběhl v Jeruzalémě. Druhá část práce se plně věnuje zadržení a procesu s Augustem Pinochetem v britské Sněmovně lordů. Zabývá se třemi rozhodnutími Sněmovny lordů v této věci, avšak univerzální jurisdikce byla tématem pouze prvního a třetího, proto bude na tyto kladen větší důraz. Britská horní sněmovna v rámci rozhodování o Pinochetově extradicí měla zejména zodpovědět otázku, zda je Pinochet chráněn imunitou bývalé hlavy státu, a tomuto tématu se proto budu také blíže věnovat. Cílem práce je využít Pinochetova případu k deskripci konceptu univerzální jurisdikce.

Rozbor literatury

Diplomová práce čerpá jak z primárních, tak ze sekundárních pramenů. Z primárních uvedme samozřejmě rozhodnutí Sněmovny lordů ve věci Pinochet, jedná se celkem o tři rozhodnutí – první týkající se imunity bývalého chilského prezidenta bylo zrušeno pro možnou podjatost jednoho ze soudců, a proto musela být otázka, zda Augusto Pinochet má jako bývalý prezident imunitu, která by bránila jeho vydání do Španělska, a na níž soudci v prvním projednávání odpověděli záporně, řešena znovu ve finálním rozhodnutí lordů. Dále je důležitým primárním zdrojem např. rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora (dále jen MSD) ve věci mezinárodního zatýkácího rozkazu z 11. dubna 2000, Demokratická republika Kongo v. Belgie. Tento pramen je cenný zejména v názorech disentujících soudců, kteří se věnovali univerzální jurisdikci. Hlavním tématem samotného rozhodnutí je pak imunita vysokých státních představitelů. MSD v tomto případě judikoval, že belgické orgány, které vydaly zatýkácí rozkaz na konžského ministra zahraničí z důvodu toho, že se měl dopustit zločinů podle mezinárodního práva, porušily mezinárodní právo, a to nepřipustným

zásahem do trestní imunity ministra zahraničních věcí jako představitele jiného svrchovaně rovného subjektu mezinárodního práva.⁴ Tento kontroverzní rozsudek podnítil diskusi o odpovědnosti jednotlivce v mezinárodním právu také proto, že odporoval např. Statutu MTS. Vzhledem k tomu, že dílčím tématem této práce je právě odpovědnost jednotlivce v mezinárodním právu, resp. imunita státních představitelů, je třeba toto rozhodnutí MSD rozhodně zmínit.

Tato práce vychází převážně z cizojazyčných, zejména anglicky psaných, zdrojů. Využívá jak monografie a sborníky, tak články z odborných časopisů. Pro první část práce věnující se univerzální jurisdikci obecně je jedním z klíčových pramenů článek, který publikoval R. O'Keefe přednášející mezinárodní právo na Univerzitě v Cambridge, a to *Universal Jurisdiction, Clarifying the Basic Concept* z časopisu *Journal of International Criminal Justice*, číslo 2 (2001). Dalším stěžejním článkem je *Universal Jurisdiction over International Crimes and the Institut de Droit international* od profesora trestního a mezinárodního práva veřejného na Univerzitě v Kolíně nad Rýnem, Clause Kreße. Z monografií a sborníků jsou přínosnými zejména publikace Luca Reydamse *Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives*, kapitola čtvrtá knihy *Jurisdiction in International Law*, jejímž autorem je Cedric Ryngaert, nebo kapitola *Universal Jurisdiction* od F. Jessbergera ve sborníku *The Oxford Companion to International Criminal Justice*, jejímž editorem je Antonio Cassese. Druhá část mé práce čerpá zejména ze sborníku *The Pinochet Case: a Legal and Constitutional Analysis*, jehož editorkou je profesorka Diana Woodhouse, a článku *The Pinochet Case: The Struggle for the Realization of Human Rights* v prosinci 1999 uveřejněn v časopisu *Journal of Law and Society* (svazek 26, č. 4) od Francese Webbera, advokáta, který společně s dalšími reprezentoval Amnesty International v řízení s Pinochetem ve Sněmovně lordů.

⁴ *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Judgment, I.C.J. Reports 2002; dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf> (staženo 10. 9. 2012)

1. Pojem jurisdikce a národní trestněprávní jurisdikce

1.1 Pojem jurisdikce

Pojem jurisdikce (v češtině se pro překlad anglického *jurisdiction* užívá vedle pojmu jurisdikce také kompetence, pravomoc, příslušnost) odkazuje k oprávnění státu regulovat chování fyzických i právnických osob a vlastnické vztahy v souladu se svým právním řádem.⁵ Kompetence státu lze také definovat jako mezinárodněprávní oprávnění státu vykonávat konkrétní pravomoci jak vzhledem k prostoru, uvnitř něhož stát vykonává svrchovanou moc, tak vzhledem k osobám s ním spojeným právním svazkem občanství.⁶ Vedle jurisdikce trestněprávní, na kterou se v této práci soustředím, existuje ještě jurisdikce v občanskoprávních věcech (civilní jurisdikce). Pojem univerzální jurisdikce odkazuje k jurisdikci trestněprávní, avšak, jak píše Luc Reydam, vzhledem k tomu, že civilní jurisdikce je považována za méně invazivní, vše, co platí pro jurisdikci trestněprávní, platí do jisté míry také pro jurisdikci civilní.⁷ Nicméně bylo by příliš zjednodušující tvrdit, že vztahuje-li se princip univerzality na jurisdikci trestněprávní, vztahuje se též na civilní, neboť v tomto případě vstupují do hry například jurisdikční imunity států.

1.2 Jurisdikce podle mezinárodního práva

Definovat pojem jurisdikce, jak je chápán v mezinárodním právu, není tak snadným úkolem, jak by se na první pohled mohlo zdát. Jurisdikce je, jak píše Cedric Ryngaert, nepochybně úzce spjata se státní suverenitou. Suverénní stát je oprávněn rozhodovat o limitech své suverenity prostřednictvím přijímání zákonů (*juris dicere* – „pravit právo“) a určovat jak se zákony vztahují ke konkrétním osobám, činnostem a k různým právním zájmům. Jurisdikce se dostane do sféry zájmu mezinárodního práva tehdy, když stát ve snaze pečovat o své zájmy také v zahraničí, přijme zákony, které řeší domácí otázky s přesahem do práva mezinárodního. Mezinárodní právo v oblasti jurisdikce má garantovat, že zájmy jiných států jsou také brány v úvahu a že ze suverenity plynoucí nároky jednoho státu nebudou

⁵ O'Keefe, R.: *Universal Jurisdiction, Clarifying the Basic Concept*, Journal of International Criminal Justice, 2 (2004), 735 – 760, str. 736

⁶ Šturma, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, (Praha: C. H. BECK, 2010), str. 90

⁷ Reydam, L. *Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives*, (Oxford: Oxford University Press, 2003), str. 2 - 3

nadmíru zasahovat do suverénních zájmů jiného zájmu. Úprava jurisdikce v mezinárodním právu stanoví, jak daleko za hranice státu mohou jeho zákony působit. Státy nejsou kompetentní řešit otázky spadající do kompetence jiného státu, což souvisí s klasickým principem obyčejového mezinárodního práva nevměšování se do záležitostí jiných států a suverénní rovnosti všech států.⁸ V oblasti mezinárodního práva trestního Luc Reydamas definuje jurisdikci úzce, a to jako mezinárodněprávní kompetence státu stíhat a potrestat podle mezinárodního práva spáchání trestného činu.⁹

Překročení přípustného výkonu jurisdikce může mít pro daný stát následky podle mezinárodního práva. Takový výkon může být vnímán jako přímé porušení státní územní svrchovanosti nebo nepřímé porušení práva poškozeného státu, aby s jeho občany bylo zacházeno v souladu s mezinárodním právem. Následně má pouze stát, jehož je poškozený jednotlivec občanem, právo intervenovat v jeho prospěch, nicméně třetí státy mohou zacházet s konkrétním (potenciálně) protiprávním výkonem jurisdikce jako s nicotným z hlediska svého národního práva. Domovský stát poškozeného jedince se poté, co vyčerpal právní prostředky nápravy podle právního řádu státu, který si nárokuje jurisdikci nad danou osobou, může obrátit na mezinárodněprávní orgán, kterým bude obvykle Mezinárodní soudní dvůr, neboť je to jediný soudní orgán s obecnou příslušností.¹⁰ Ve sporu mezi státy týkajícím se extraterritoriální jurisdikce bude na domovském státu poškozeného jedince, aby prokázal, že výkon jurisdikce se v daném případě stal v rozporu s mezinárodním právem.¹¹

1.3 Národní trestněprávní jurisdikce

V úvahách o významu jurisdikce musíme rozlišovat dvě její podoby: jurisdikci preskriptivní, tj. legislativní kompetence či legislativní jurisdikce (*jurisdiction to prescribe* někdy *legislative jurisdiction*) a kompetence donucovací nebo také exekutivní jurisdikce (*jurisdiction to enforce* někdy také *executive jurisdiction*). Někdy, zejména však v občanskoprávním kontextu, se jako samostatný druh jurisdikce, resp. kompetence, uvádí kompetence soudní neboli rozhodovací (*jurisdiction to adjudicate*) označující pravomoc státu

⁸ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 5 - 6

⁹ Reydamas, L. *Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives*, (Oxford: Oxford University Press, 2003), str. 4

¹⁰ *Ibid.*, str. 18

¹¹ *Ibid.*, str. 20

podle mezinárodního práva rozhodovat určité spory. Legislativní kompetence státu mají zajistit použitelnost trestního práva státu na regulované chování, a to jak prostřednictvím zákonů tak podzákonných předpisů, prováděcích předpisů a ve výjimečných případech také rozhodnutí soudu. Kompetence donucovací odkazují na oprávnění státu podle mezinárodního práva vynucovat dodržování svých trestněprávních předpisů policejními a jinými složkami a také soudy. Univerzální jurisdikce, jak o ní bude pojednáno dále, je specifickým druhem jurisdikce legislativní (preskriptivní). Výkon trestněprávní jurisdikce bývá podepřen dvěma principy – principem teritoriality a principem personality, stručně řečeno je stát tedy oprávněn trestněprávně postihovat aktivity prováděné na jeho území nebo prováděné v zahraničí jeho občany. Prosazuje se také tzv. princip pasivní personality, na jehož základě může stát stíhat také trestnou činnost, jejíž oběť je občanem tohoto státu.¹² O výkonu trestněprávní jurisdikce mimo teritorium daného státu bude pojednáno podrobněji v následující podkapitole.

1.4 Principy extrateritoriální jurisdikce v trestních věcech

Většina evropských trestních kodexů obsahuje úvodní ustanovení týkající se místní působnosti domácích trestních zákonů, která jsou založena na klasických principech trestněprávní jurisdikce. Zásadní význam má princip teritoriality, který stanoví, že domácí trestní zákony se vztahují na všechny trestné činy spáchané na území daného státu. Připouští nicméně výkon trestněprávní jurisdikce státu i mimo rámec principu teritoriality.¹³ O extrateritoriálním výkonu trestněprávní jurisdikce ale můžeme mluvit jen u tzv. jurisdikce preskriptivní, nikoli u tzv. jurisdikce exekutivní, která je striktně teritoriální. Výkon extrateritoriální jurisdikce je přípustný v případě, že se stíhaného chování dopustily osoby, které nejsou občany daného státu, ale jen ve vztahu ke specifickým trestným činům, a to dle tzv. zásady ochrany. Výkon trestněprávní jurisdikce nad ne-občany spáchaným jednáním mimo teritorium dotčeného státu na základě tzv. doktríny účinků není v mnoha zemích přijímán (a tedy aplikován) bez výhrad. Státy také někdy vykonávají trestněprávní jurisdikci nad extrateritoriálním chováním ne-občanů, je-li zde jiná dostatečná spojitost mezi tímto a zájmy daného státu, např. má-li osoba, která se měla dopustit trestného činu, trvalý pobyt na

¹² O'Keefe, R.: *Universal Jurisdiction, Clarifying the Basic Concept*, Journal of International Criminal Justice, 2 (2004), 735 – 760, str. 736 - 739

¹³ srov. Hlava I. Části 1. zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, Díl 3.: Místní působnost; základem místní působnosti trestních zákonů ČR je zásada teritoriality vyjádřena v ust. § 4, tato zásada je nicméně dále modifikována zejména zásadou registrace (§5), zásadou personality (§6) a zásadou ochrany a univerzality (§7)

území daného státu nebo sloužila v jeho ozbrojených silách. Konečně, pokud nepřichází v úvahu výkon extraterritoriální trestněprávní jurisdikce podle žádného ze zmíněných principů, může stát stíhat extraterritoriální jednání spáchané ne-občany na základě principu univerzality, ovšem jen ve vztahu ke specifickým trestným činům.¹⁴ Obvykle evropské trestní kodexy rovněž upravují zvláštní případy výkonu jurisdikce na základě daného trestního zákona nad cizími letadly (za předpokladu existence spojitosti s domácím státem), nad trestnými činy spáchanými osobami podléhajícími vojenským zákonům nebo nad trestnými činy spáchanými v zahraničí, není-li možná extradice.¹⁵ Důležité také je, že konkrétní relevantní skutečnost pro působnost trestněprávních zákonů určitého státu, ať už se jedná o občanství pachatele, oběti, či jejich trvalý pobyt a další, musí platit v době spáchání trestného činu.¹⁶

Reydams shrnuje, že existují **tyto principy výkonu jurisdikce: princip teritoriality, princip státní příslušnosti pachatele, princip státní příslušnosti oběti, princip vlajky, princip (zásada) ochrany a princip univerzality**. On sám dodává ještě princip reprezentace, k němuž uvádí, že se jedná o případy, v nichž stát vykonává extraterritoriální jurisdikci za jiný ve věci více zainteresovaný stát, jsou-li splněny určité podmínky; těmito podmínkami se obvykle myslí žádost jednoho státu, aby trestní stíhání převzal jiný stát, či odmítnutí extradice ze strany státu pobytu a jeho ochota k trestnímu stíhání, nebo konečně potvrzení, že stát nebude žádat o vydání údajného pachatele.¹⁷ Jakkoli však Reydamas řadí tzv. princip reprezentace mezi jurisdikční zásady, je třeba říci, že se spíše jedná o projev jiné zásady – *aut dedere aut judicare*. Cedric Ryngaert mluví v souvislosti s principem reprezentace o tzv. zprostředkované jurisdikci (*vicarious jurisdiction*). Dodává, že ačkoli byl tento princip v minulosti mnohdy považován za modifikaci principu univerzality, je nutné, abychom je dnes rozeznávali jako dva odlišné principy. Hlavní rozdíl spočívá v tom, že při výkonu univerzální jurisdikce státy chrání zájmy mezinárodního společenství, zatímco

¹⁴ O'Keefe, R.: *Universal Jurisdiction, Clarifying the Basic Concept*, Journal of International Criminal Justice, 2 (2004), 735 – 760, str. 739 - 740

¹⁵ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 85 - 86

¹⁶ O'Keefe, R. *Universal Jurisdiction, Clarifying the Basic Concept*, Journal of International Criminal Justice, 2 (2004), 735 – 760, str. 742

¹⁷ Reydamas, L. *Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives*, (Oxford: Oxford University Press, 2003), str. 21 - 22

v případě reprezentačního principu chrání své vlastní zájmy.¹⁸ Další zásadou – již zmíněnou – kterou přes její podobné rysy je třeba odlišovat od principu univerzality je zásada *aut dedere aut judicare (punire)*. Podle této zásady je stát povinen stíhat a případně potrestat údajného pachatele trestného činu, který se právě nachází na jeho území, za předpokladu, že ho nevydá k trestnímu stíhání jinému státu. Povinnost vyplývající ze zásady *aut dedere aut judicare* je specifickou smluvní doložkou vztahující se ke specifickým trestným činům. Státy, které nejsou stranami předmětné úmluvy, nejsou povinny se jí řídit. Dle Ryngaerta se nejedná o povinnost vyplývající z obyčejového mezinárodního práva.¹⁹ Ovšem jiní autoři mají za to, že rovněž zásada *aut dedere aut judicare* plyne z mezinárodního obyčejového práva, a její charakter je proto dodnes předmětem sporu mezi odborníky. Nicméně je pravdou, že mnoho mezinárodních smluv zakládá univerzální jurisdikci *inter partes* právě skrze princip *aut dedere aut judicare*.

Míra úpravy místní působnosti zákonů v oblasti trestního práva evropskými státy jinými slovy dokládá, jak velký význam evropské státy přisuzují extrateritoriální trestní jurisdikci. Naproti tomu trestní kodexy v zemích *common law* neobsahují žádná úvodní ustanovení týkající se působnosti. Anglie a Spojené státy americké tradičně připouštějí extrateritoriální jurisdikci jen ve zvláštních případech. Teritoriální princip je zde zakotven pevněji než v zemích kontinentálního právního systému. Důraz na princip teritoriality souvisí s odlišným procesem dokazování v trestním řízení, zejména s nedůvěrou v nepřímé důkazy a upřednostňováním křížového výslechu, což může být překážkou v prosazování *common law* v incidentech vzniklých v zahraničí. Fakt, že hranice Spojeného království a USA jsou převážně mořské a s tím související snížené nebezpečí vzniku přeshraniční trestné činnosti, také může vysvětlovat absenci úpravy extrateritoriální jurisdikce. Také Anglie a Spojené státy ale postupně překonávají svoji jistou závislost na teritoriálním principu, a to tak, že hmotněprávní ustanovení v trestním zákoně obsahuje definici daného činu a zároveň řeší působnost *ratione loci*.²⁰

¹⁸ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 103

¹⁹ *Ibid.*, str. 104 - 105

²⁰ *Ibid.*, str. 86 - 87

2. Univerzální jurisdikce jako cesta stíhání zločinů podle mezinárodního práva

2.1 Úvod do tématu

Teorie má v případě univerzální jurisdikce podstatně delší historii než praxe. Podle Reydamsa téměř všichni současní autoři v oboru mezinárodního práva uznávají princip univerzální jurisdikce, proto předmětem sporu není jeho samotná existence, nýbrž jeho obsah a rozsah.²¹ Univerzální jurisdikce se vztahuje, jak již bylo výše zmíněno, k výkonu jurisdikce preskriptivní neboli legislativní za absence jiné z hlediska jurisdikce relevantní skutečnosti opravňující stát ke stíhání osob, které měly porušit trestněprávní normy dotčeného státu.²² V praxi univerzální jurisdikce znamená, že stát bez toho, aby se tím snažil ochránit své bezpečnostní a jiné zájmy, stíhá trestněprávně škodlivé jednání bez ohledu na místo spáchání, státní příslušnost údajného pachatele nebo oběti. Negativně definováno se jedná o **případy, kde chybí územní nebo osobní souvislost mezi stíhajícím státem a možným pachatelem**, stát v dané věci nesleduje ani ochranu své bezpečnosti nebo pověsti. Pozitivně ji lze vymezit tak, že stát vykonává univerzální jurisdikci, když usiluje o potrestání jednání po všech stránkách s cizím prvkem, např. jednání cizinců proti cizincům, mimo státní území, a neospravedlnitelné potřebou ochrany vlastních zájmů.²³ Univerzální jurisdikce maximalizuje (trestní) odpovědnost a minimalizuje beztrestnost.²⁴

Než stát sáhne k univerzální jurisdikci jako vysvětlení své příslušnosti, musí samozřejmě implementovat daný princip do svého právního řádu.²⁵ Národní justiční orgány, chybí-li v národním právním řádu ustanovení výslovně povolující výkon univerzální jurisdikce, nejsou často ochotné ke stíhání zločinů na základě principu univerzální jurisdikce zejména kvůli riziku porušení klasické trestněprávní zásady *nullum crimen, nulla poena sine*

²¹ Reydams, L. *Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives*, (Oxford: Oxford University Press, 2003), str. 28

²² O'Keefe, R.: Universal Jurisdiction, Clarifying the Basic Concept, *Journal of International Criminal Justice*, 2 (2004), 735 – 760, str. 745

²³ Reydams, L. *Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives*, (Oxford: Oxford University Press, 2003), str. 5

²⁴ Robinson, M. The Princeton Principles: Commentary, in: Macedo, S. (ed.). *Universal Jurisdiction. National Courts and the Prosecution of Serious Crimes Under International Law*, (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2004), str. 28

²⁵ De Than, C., Shorts, E. *International Criminal Law and Human Rights*, (London: Sweet & Maxwell, 2003), str. 43

lege.²⁶ Fakt, že univerzální jurisdikce vůči zločinům podle mezinárodního práva může být státem vykonána jen v případě, že mu to umožňuje národní právní řád, pokládá za evidentní také např. Theodor Meron.²⁷ Kamminga shrnuje, že existují dva základní postupy implementace. V prvním případě ustanovení trestněprávních předpisů jednoduše odkazují na mezinárodní smlouvy, které upravují univerzální jurisdikci. Druhý přístup pak vyžaduje, aby národní právní předpisy samy jasně definovaly, které zločiny podléhají univerzální jurisdikci.²⁸ Nicméně jako příklad názoru, že implementace do národních právních řádů není *condicio sine qua non* pro výkon univerzální jurisdikce, můžeme zmínit Princetonské principy o univerzální jurisdikci,²⁹ které ve svém třetím principu stanoví, že vzhledem k závažným zločinům podle mezinárodního práva specifikovaným v prvním odstavci druhého principu mohou národní soudní orgány spoléhat na univerzální jurisdikci i tehdy, když ji národní právní řád výslovně neumožňuje.³⁰

2.2 Historický vývoj univerzální jurisdikce

Ryngaert poukazuje na fakt, že univerzální jurisdikce není v žádném případě novým fenoménem. V jisté podobě se s ní můžeme setkat už v *Codex Justiniani*, který opravňoval k výkonu jurisdikce jak soud ve městě spáchání zločinu (*iudex loci delicti commissi*), tak soud v místě zadržení domnělého pachatele (*judex deprehensionis*). O několik staletí později některá středověká města severní Itálie uznávala, že jistí nebezpeční zločinci mohou být stíháni každým státem, v němž budou právě chyceni. V sedmnáctém století holandští učenci jako Voet, Cocceji a zejména Grotius obhajovali aplikaci univerzální jurisdikce na zločiny, které porušily přirozené právo a šokovaly lidskou společnost (*societas generis humani*).³¹

²⁶ Kamminga, M. T. *Lessons Learned from the Exercise of Universal Jurisdiction in Respect of Gross Human Rights Offenses*, in *Human Rights Quarterly*, Vol. 23, No. 4 (Nov. 2001), pp. 940 – 974, str. 952

²⁷ Meron, T. *International Criminalization of Internal Atrocities*, in *The American Journal of International Law*, Vol. 89, No. 3, (July 1995), pp. 554 – 577, str. 569

²⁸ Kamminga, M. T. *Lessons Learned from the Exercise of Universal Jurisdiction in Respect of Gross Human Rights Offenses*, in *Human Rights Quarterly*, Vol. 23, No. 4 (Nov. 2001), pp. 940 – 974, str. 952

²⁹ *The Princeton Principles on Universal Jurisdiction* z července 2001 jsou výstupem tzv. Princetonského projektu o univerzální jurisdikci a jejich účelem je ujasněním teoretického konceptu univerzální jurisdikce pomocí v jeho aplikaci národními soudy států

³⁰ *The Princeton Principles on Universal Jurisdiction*, princip III, dostupné [online]: http://lapa.princeton.edu/hosteddocs/unive_jur.pdf (staženo dne 4. 4. 2013)

³¹ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 108

Jedním z prvních skutečně mezinárodních zločinů, u kterých obyčejové mezinárodní právo uznalo aplikaci univerzální jurisdikce, bylo **pirátství**.³² Výkon univerzální jurisdikce vůči pirátství je založen na předpokladu, že piráti jako nepřátelé celého lidstva (*hostis generi humani*) nejsou občany žádného státu, na povaze volného moře jako *res communis*³³ a na obtížnosti vymáhání práva v této oblasti.³⁴ Starší mezinárodní právo obsahovalo určitou fikci, podle níž loď provozující pirátství ztratila příslušnost státu, pod jehož vlajkou původně plula, čímž ztratila ochranu svého státu a byla vydána pravomoci každého státu, jehož válečná loď zadržela pirátskou loď na volném moři. V tradičním slova smyslu je pirátství každý nedovolený akt násilí spáchaný soukromou lodí na volném moři proti jiné lodi s úmyslem loupit (*animo furendi*). Zásadní roli hraje v tomto případě místo spáchání, neboť volné moře nepodléhá jurisdikci žádného státu. V širším slova smyslu lze pirátstvím označit také vzpouru posádky nebo cestujících vedoucí ke zmocnění se lodi.³⁵ Univerzální jurisdikce vůči pirátství, tedy oprávnění každého státu ke stíhání pirátů, proto zabraňovala jejich beztrestnosti. Nicméně státy byly přesto spíše neochotné k výkonu univerzální jurisdikce nad piráty, protože tak samy nesly veškeré náklady, ale výsledek prospíval všem státům.³⁶ O pirátství jako klasickém zločinu podléhajícím univerzální jurisdikci pochybuje Claus Kreß. Zdůrazňuje, že pirátství se v žádném případě alespoň po stránce své závažnosti a „odpudivosti“ neblíží ostatním zločinům podle mezinárodního práva jako genocida nebo zločiny proti lidskosti. Navíc jeho status zločinu podle mezinárodního práva je také nejasný. Nicméně uznává, že fakt, že pirátství podléhá univerzální jurisdikci, je nezpochybnitelný, proto doporučuje najít odůvodnění použití univerzální jurisdikce v případě pirátství ve specifických historických okolnostech jeho stíhání. Pirátství je z hlediska principu univerzální jurisdikce zločinem *sui generis*.³⁷ O tom, že příčina stíhání pirátství prostřednictvím univerzální jurisdikce je odlišná

³² Šturma, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv* (Praha: C.H.BECK, 2010), str. 99

³³ případně *res communis omnium*, tj. věc společná všem

³⁴ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 109

³⁵ Šturma, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv* (Praha: C.H.BECK, 2010), str. 99

³⁶ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 109

³⁷ Kreß, C. *Universal Jurisdiction over International Crimes and the Institut de Droit International*, in: *Journal of International Criminal Justice* 4, (2006), 561 – 585, str. 569

od důvodů využití téhož principu při trestání zločinů proti lidskosti, je přesvědčen také Geoffrey Robertson.³⁸

V devatenáctém století došlo k nárůstu takových zločinů jako anarchistické trestné činy, padělání nebo ničení (elektrických a telefonních) kabelů. Tyto činy byly považovány za *delicta iuris gentium*, a na tomto základě opravňovaly k uplatnění univerzální jurisdikce. S piráctvím měly společné to, že obsahovaly transnacionální prvek, byly páčány nestátními aktéry proti státním zájmům a nebyly nutně zvlášť otřesné. Nicméně charakterizovat stíhání těchto zločinů jako výkon univerzální jurisdikce není zcela přesné, protože jejich potrestání nechránilo obecný zájem, ale spíše zájmy mezistátní.³⁹

2.2.1 Rozhodnutí ve věci Lotus

V případě *Lotus* byla poprvé nastolena otázka extrateritoriální jurisdikce podle mezinárodního práva. Rozhodnutí ve věci *Lotus* zůstalo jediným mezinárodněprávním rozhodnutím ohledně oprávnění státu k výkonu trestní jurisdikce.⁴⁰ V roce 1926 byl Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti (dále SDMS nebo soud) požádán o urovnání sporu mezi Francií a Tureckem. V srpnu téhož roku došlo na volném moři ke kolizi dvou parníků, francouzského parníku Lotus a tureckého Boz-Kourt, při níž zemřelo osm tureckých námořníků. Když francouzský parník doplul do Konstantinopole, turecké autority zahájily vyšetřování případu a následně zadržely a uvěznily francouzského důstojníka, kapitána parníku Lotus.⁴¹ Turecký trestní soud ho pak společně s jeho tureckým protějškem uznal vinným z neúmyslného zabití. Francie zpochybnila jurisdikci Turecka u SDMS a tvrdila, že Turecko jednalo v rozporu s principy mezinárodního práva tím, že uplatnilo svoji trestní jurisdikci vůči francouzskému kapitánovi, a žádala po Turecku náhradu škody. Francie byla přesvědčena, že Turecko by případnou jurisdikci muselo odvodit z nějakého zvláštního oprávnění uznaného mezinárodním právem, zatímco Turecko prohlašovalo, že trestněprávní jurisdikci vykonalo v souladu s mezinárodním právem, nebyl-li takový výkon mezinárodním

³⁸ Robertson, G. *Crimes Against Humanity: The Struggle for Global Justice*, (London: Penguin, 2002), str. 254

³⁹ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 109

⁴⁰ Reydams, L. *Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives*, (Oxford: Oxford University Press, 2003), str. 11

⁴¹ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 22 - 23

právem zakázán.⁴² SDMS měl proto zejména rozhodnout, zda je extrateritoriální jurisdikce dovolena, nebo jen nezakázána.⁴³

Soud se ve svém rozhodnutí zpočátku zabýval důležitým rozdílem mezi preskriptivní a exekutivní jurisdikcí. Státy nemohou, prohlásil soud, vykonávat exekutivní jurisdikci a tedy vynucovat své právo mimo své státní území, za předpokladu, že mezinárodní právo neobsahuje pravidlo, které by toto výslovně dovolovalo. **V případě jurisdikce preskriptivní je stát naopak oprávněn k jejímu výkonu** a tedy stanovovat pravidla jednání rovněž mimo hranice svého teritoria, **neexistuje-li v mezinárodním právu pravidlo takovýto výkon výslovně zakazující**. Územní svrchovanost se vztahuje k jurisdikci exekutivní, nikoli však preskriptivní a státy mohou určovat pravidla týkající se osob, majetku a činností i mimo svoje území, budou-li však jejich dodržování vynucovat v jeho rámci.⁴⁴ Stíhání a potrestání francouzského kapitána bylo proto v souladu s právem, neboť paluba lodi je považována za určité rozšíření státního území, proto Turecko vykonalo jurisdikci v souladu s principem teritoriality. Právě výklad, kterým soud doprovodil posvěcení tureckého procesu s francouzským kapitánem, se stal předmětem diskuse. Podle soudu omezení nezávislosti států nemohou být presumována, z čehož vyplývá, že státy mohou dělat cokoli, co není zakázáno mezinárodní smlouvou nebo obyčejem.⁴⁵ Soud doslova prohlásil, že „*právní normy zavazující státy... vznikají z jejich vlastní svobodné vůle*“ a zdůraznil tak dobrovolnou povahu mezinárodního práva.⁴⁶

2.2.2 Eichmann v Jeruzalémě

Adolf Eichmann, německý důstojník zodpovědný za „konečné řešení židovské otázky“, byl v květnu 1960 unesen izraelskými agenty a z Argentiny, kde se ukrýval, přepraven do Izraele. Následně byl obžalován z patnácti trestných činů podle izraelského zákona o potrestání nacistů a jejich spolupracovníků z roku 1950. Tyto trestné činy spadají

⁴² Reydams, L. *Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives*, (Oxford: Oxford University Press, 2003), str. 11 - 12

⁴³ *Ibid.*, str. 11

⁴⁴ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 23 - 24

⁴⁵ Reydams, L. *Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives*, (Oxford: Oxford University Press, 2003), str. 13

⁴⁶ cit. dle Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 25

podle zmíněného zákona do tří kategorií: zločiny proti židovskému národu, zločiny proti lidskosti (vedle židů také proti Polákům, Jugoslávčům, Romům a Čechoslovákům) a členství v nepřátelské zločinecké organizaci. Byl shledán vinným ze spáchání všech trestných činů a byl odsouzen k trestu smrti. Rozsudek Oblastního soudu v Jeruzalémě následně potvrdil také izraelský Nejvyšší soud.⁴⁷

Jedním z možných ospravedlnění jurisdikce státu Izrael v případě soudu s Eichmannem je zásada ochrany. Jak Oblastní soud v Jeruzalémě, tak Nejvyšší soud státu Izrael spoléhaly na **zásadu ochrany** jako na subsidiární zdroj jejich jurisdikce. Zřejmým argumentem mluvícím proti použití zásady ochrany je však fakt, že stát Izrael v době spáchání souzených zločinů neexistoval. Vedle toho soudy vycházely jak z **principu pasivní personality**, tak z **principu univerzality**. Právě aplikace principu pasivní personality izraelskými soudy na Eichmannův případ zůstává jeho nejkontroverznějším užitím, zejména s ohledem na tvrzený status obětí jako izraelských státních příslušníků. V obhajobě Eichmanna Dr. Servatius využil této kontroverze a tvrdil, že soudci jeruzalémského soudu jako reprezentanti obětí nemohou Eichmannovi zajistit spravedlivý proces.⁴⁸ Eichmannova obhajoba také tvrdila retroaktivní působení zákona, na jehož základě byl Eichmann souzen, ale odpovědí soudu bylo, že zločiny, z nichž je Eichmann obžalován, jsou jako zločiny proti lidskosti (Nejvyšší soud do této kategorie zařadil také zločiny proti židovskému národu) podle mezinárodního práva trestné odněpaměti.⁴⁹ Hlavním přínosem rozsudku pro mezinárodní trestní právo je však aplikace univerzální jurisdikce, která byla druhem jurisdikce, na níž izraelské soudy spoléhaly především. Oblastní soud v Jeruzalémě uvedl, že „*odpudivé zločiny definované v tomto zákoně nejsou pouze zločiny podle izraelského práva. Tyto zločiny, které útočily na celé lidstvo a šokovaly svědomí národů, jsou závažnými porušeními samotného práva národů (delicta juris gentium). Proto... za absence mezinárodního soudu, mezinárodní právo potřebuje, aby soudní a správní autority v každé zemi uplatnily své trestní zákony a*

⁴⁷ Ben-Naftali, O. Eichmann, in: Cassese, A.(ed.): *The Oxford Companion to International Criminal Justice*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 653

⁴⁸ Cryer, R. *Prosecuting International Crimes: Selectivity and the International Law Regime*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), str. 77 - 78

⁴⁹ Ben-Naftali, O. Eichmann, in: Cassese, A.(ed.): *The Oxford Companion to International Criminal Justice*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 654

*předvedly zločince před soud. Jurisdikce nad zločiny podle mezinárodního práva je univerzální“.*⁵⁰

2.3 Význam a ospravedlnění univerzální jurisdikce

Antonio Cassese je přesvědčen, že v současném světě, kdy se na jedné straně často setkáváme s masovým porušováním lidských práv, a na druhé straně s neschopností či neochotou efektivně jednomyslně reagovat ze strany mezinárodního společenství, se jako nejúčinnější prostředek potírání těchto závažných zločinů jeví jejich stíhání národními soudy či mezinárodními orgány zřízenými k tomuto účelu. Cassese poukazuje např. na neschopnost kolektivních orgánů, jejichž úkolem je vynucovat mezinárodní právo (zejm. Rada bezpečnosti OSN), vypořádat se s krizemi v Somálsku, bývalé Jugoslávii, Sierra Leoně, Etiopii a jinde (příspěvek je z roku 2002). Rovněž jednotlivé státy nejsou příliš ochotné přijmout vůči státu, jehož příslušníci jsou podezřelí z porušování lidských práv, adekvátní opatření. Státy mají tendenci chránit spíše své vlastní zájmy než ty celosvětové.⁵¹ Soudní stíhání a potrestání shledává Cassese navíc jako vhodnější odpověď na závažná porušení lidských práv než různá protiopatření, jakými jsou ekonomické sankce apod. Soudní stíhání je namířeno přímo proti údajnému pachateli a nepostihuje třetí osoby, proto jej lze pokládat za civilizovanější reakci, a nemůže být tak snadno zneužito jako jiná odvetná opatření. Zmíněné vysvětlení lze jednoduše vztáhnout i na univerzální jurisdikci, nicméně Cassese se netají tím, že preferuje stíhání závažných porušení lidských práv k tomu určenými mezinárodními soudy.⁵²

Podstata univerzální jurisdikce spočívající v tom, že stát může vykonat jurisdikci nad kterýmkoli činem bez ohledu na jakoukoli souvislost s tímto státem nebo na zájmy jiných států příliš nekoresponduje s klasickým mezinárodním právem veřejným, v centru jehož pozornosti je stát. Někteří proto v zájmu ospravedlnění existence univerzální jurisdikce zdůrazňují společné zájmy, které státy výkonem univerzální jurisdikce chrání. Státy de facto jednají jako agenti nebo důvěrníci ve prospěch mezinárodního společenství.⁵³ Dominantní názor lze shrnout takto: i přesto, že v případě zločinů proti lidskosti, válečných zločinů a

⁵⁰ *AttorneyGeneral v. Eichmann*, District Court of Jerusalem, Criminal Case No. 40/61, Judgment, par. 12

⁵¹ Cassese, A. *International Criminal Justice: Is It Needed in the Present World Community?*, in: Kreijen, G. et al. (eds.). *State, Sovereignty, and International Governance*. (Oxford: Oxford University Press, 2002), str. 239

⁵² *Ibid.* str. 249 - 250

⁵³ Jessberger, F.: *Universal Jurisdiction*, in: Cassese, A.(ed.): *The Oxford Companion to International Criminal Justice*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 556

zločinu genocidy pravděpodobně nehrozí, že by své jednání jejich pachatelé zopakovali, neboť tyto zločiny jsou svázány s historickými, politickými či společenskými charakteristikami určitého teritoria, a proto stíhající stát může výkon univerzální jurisdikce nad údajným pachatelem stěží ospravedlnit obavou ze zopakování a ochranou svých zájmů, má univerzální jurisdikce smysl v tom, že její výkon a tudíž ukončení beztrestnosti pachatelů těchto závažných zločinů odstraší jejich možné následovníky. Mezinárodní společenství skrze univerzální jurisdikci dává najevo, že některé zločiny jsou natolik závažné, že nemohou být žádným způsobem tolerovány.⁵⁴ Preventivní funkci univerzální jurisdikce ale nelze přeceňovat. Kamminga upozorňuje na několik případů z historie, kdy pachatelé pokračovali v páchání nejzávažnějších zločinů i poté, co byli výslovně informováni o možnosti budoucího potrestání či byli svědky rozhodnutí v obdobných případech. Např. porušování lidských práv v Kosovu se v masovém měřítku objevovalo i poté, co vrchní prokurátorka Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii informovala Miloševiče a další vedoucí představitele režimu o svém záměru vyšetřit a stíhat spáchané zločiny.⁵⁵

Další možný náhled na problematický smysl univerzální jurisdikce je skrze myšlenky Immanuela Kanta, který povýšil trestní právo na kategorický imperativ. Zločinci nejsou potrestáni proto, že svým činem porušili mír, ale protože porušili princip lidskosti jako celek. Státy nemohou sledovat pouze své vlastní zájmy a z tohoto pohledu jsou některé činy chápány jako **porušení závazků *erga omnes***, a proto má každý stát zájem na jejich potrestání. Některé činy jsou natolik zavrženíhodné z morálního hlediska, že by měl být každý stát oprávněn, či dokonce povinen, k jejich stíhání.⁵⁶ V roce 1970 Mezinárodní soudní dvůr ve svém rozhodnutí ve věci *Barcelona Traction* zdůraznil, že je třeba rozlišovat mezi závazky, které mají státy vůči sobě navzájem (např. na poli diplomatické ochrany), a závazky, které mají vůči mezinárodnímu společenství jako celek – ty jsou absolutní povahy, jedná se o závazky *erga omnes* a každý stát může mít za určité situace právní zájem na jejich ochraně.⁵⁷

⁵⁴ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 106 - 108

⁵⁵ Kamminga, M. T. *Lessons Learned from the Exercise of Universal Jurisdiction in Respect of Gross Human Rights Offenses*, in *Human Rights Quarterly*, Vol. 23, No. 4 (Nov. 2001), pp. 940 – 974, str. 943

⁵⁶ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 106 - 108

⁵⁷ *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited*, Judgment, I. C. J. Report 1970, p. 3, par. 33, dostupné [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/50/5387.pdf> (staženo dne 7. 4. 2013)

André de Hoogh je přesvědčen, že státy jsou zodpovědné za předvedení pachatelů zločinů podle mezinárodního práva před soud, a to zvláště tehdy, když do těchto činů byly zapleteny jejich státní orgány nebo úřední osoby. Hoogh tuto povinnost označuje za klíčovou pro mezinárodní společenství. Domnívá se, že výkon univerzální jurisdikce stejně jako vznik mezinárodních trestních tribunálů je právem mezinárodního společenství, jak kompenzovat selhání těch států, které nedostály své povinnosti předvést zmíněné pachatele před soud.⁵⁸ Obdobně někteří argumentují, že suverenita zahrnuje také odpovědnost, a proto stát nemůže poskytnout bezpečné místo pobytu na svém území domnělým pachatelům zločinů podle mezinárodního práva, neboť by svým jednáním nepřímo schvaloval jimi spáchaná zvěrstva.⁵⁹

Z teoretického hlediska by státy měly považovat pachatele zločinů podle mezinárodního práva za *hostes humani generis*, a proto by například nemělo docházet k protestům namířeným proti jejich stíhání a potrestání, nicméně prakticky jsou tyto zločiny mnohdy páčány jménem státu s využitím jeho institucí a obsahují silné politické konotace. Státy tak mohou mít zájem na tom, aby jejich pachatelé nebyli stíháni před cizími soudy, které by prostřednictvím rozsudku nad nimi získaly možnost nepřímo soudit státní politiku. Navíc rozhodnutí o spáchaných zločinech podle mezinárodního práva nezúčastněným státem v sobě skrývá podezření z politicky motivovaných procesů.⁶⁰ V minulosti státy protestovaly proti výkonu univerzální jurisdikce jen zřídka a z toho lze usuzovat, že přijímají dominantní názor, že **dovolenost univerzální jurisdikce pramení z obyčejového mezinárodního práva**. Státní praxe je koneckonců také jednou z podmínek vzniku mezinárodněprávního obyčeje. Velmocí, která je tradičně v opozici vůči principu univerzální jurisdikce, jsou Spojené státy americké. USA vyjádřily své negativní stanovisko k principu univerzální jurisdikce už v roce 1948 při schvalovacím procesu Ženevských úmluv. Lze též vzpomenout jejich nerozhodný či spíše negativní postoj vůči Mezinárodnímu trestnímu soudu. Nicméně neexistuje oficiální dokument, v němž by Spojené státy univerzální jurisdikci nad zločiny podle mezinárodního práva jednoznačně odmítly. Naopak, jak Ryngaert připomíná, USA několikrát podpořily jiné

⁵⁸ De Hoogh, A. *Obligations Erga Omnes and International Crimes: A Theoretical Inquiry into the Implementation and Enforcement of the International Responsibility of States*, (The Hague: Kluwer Law International, 1995), str. 146 - 148

⁵⁹ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 112

⁶⁰ e.g. Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 115; Ratner, S. R., Abrams, J. S., Bischoff, J. L. *Accountability for Human Rights Atrocities in International Law. Beyond Nuremberg Legacy*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 207

státy ve výkonu univerzální jurisdikce a byly rovněž hlavním iniciátorem začlenění klauzule o univerzální jurisdikci do Úmluvy o zákazu mučení a jiného nelidského a ponižujícího zacházení a trestání z roku 1984.⁶¹

2.3.1 Obyčejové mezinárodní právo jako zdroj univerzální jurisdikce

Přípustnost univerzální jurisdikce podle většiny odborníků plyne z obyčejového mezinárodního práva. Názor, že univerzální jurisdikce je podepřena mezinárodním obyčejem, ovšem sice převládá, ale někteří autoři nepokládají mezinárodní obyčej za jediný zdroj univerzální jurisdikce. Na stejnou úroveň staví mezinárodní smlouvy. Např. pánové Ratner, Abrams a Bischoff konstatují, že univerzální jurisdikce může vyplývat ze smlouvy nebo z obyčeje.⁶² Smlouva může smluvní stranu zavázat k užití univerzální jurisdikce za splnění určitých podmínek, nebo její aplikaci povolit, zatímco obyčejové mezinárodní právo ji pouze povoluje. Nicméně autoři dodávají, že není vyloučeno, že se mezinárodní obyčejové právo vyvine takovým směrem, že univerzální jurisdikce bude představovat povinnost, v současnosti ale vzhledem rozpornému náhledu na univerzální jurisdikci a protestům některých vlád vůči jejímu užití, k tomu zdaleka nejsou splněny podmínky.⁶³

Podmínkou pro vznik mezinárodněprávního obyčeje je na jedné straně praxe států a na druhé *opinio iuris*. Ryngaert se v této souvislosti ptá, jak je možné mluvit o jednomyslné podpoře států vůči pravidlu dovolujícímu univerzální jurisdikci, když tento princip aplikuje jen hrstka z nich. Sám odpovídá, že i taková podpora států jen občasnému uplatnění univerzální jurisdikce se dá chápat jako splnění první z podmínek pro vznik mezinárodněprávního obyčeje, a to tehdy, když se na existence mezinárodního obyčejového práva budeme dívat moderní optikou.⁶⁴ Claus Kreß nachází potřebnou praxi ve verbálních prohlášeních států. Státy podle něj nejen, že povýšily zločin genocidy, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny na úroveň zločinů podle mezinárodního práva, ale také slavnostně deklarovaly, že takové zločiny nesmí zůstat nepotrestány a jejich efektivní stíhání musí být zajištěno opatřeními přijatými na národní úrovni.⁶⁵ Státy tímto způsobem vyjádřily přání, aby bylo

⁶¹ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 118

⁶² Ratner, S. R., Abrams, J. S., Bischoff, J. L. *Accountability for Human Rights Atrocities in International Law. Beyond Nuremberg Legacy*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 179

⁶³ *Ibid.*, str. 179 - 180

⁶⁴ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 119

⁶⁵ preambule Statutu Mezinárodního trestního soudu

mezinárodní trestní právo s ohledem na zločiny podle mezinárodního práva posíleno.⁶⁶ Navíc jak píše dále Ryngaert, to, že státy nevyužívají univerzální jurisdikci, neznamená, že ji považují za rozpornou s mezinárodním právem, nýbrž jejich neochota k uplatnění tohoto principu může mít jiné příčiny, např. snahu nepopudit si proti sobě mocné cizí státy.⁶⁷

Robert Cryer je přesvědčen, že vzhledem k rostoucímu počtu případů uplatnění univerzální jurisdikce státy zejména počínaje poslední dekadou dvacátého století, lze skutečně mluvit o mezinárodním obyčeji jako zdroji existence univerzální jurisdikce. Připomíná dále, že existence univerzální jurisdikce byla potvrzena Zvláštním soudem pro Sierra Leone jako integrální součást odůvodnění, Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (případ *Tadić*) a Mezinárodním trestním tribunálem pro Rwandu (případ *Ntuyahaga*).⁶⁸ K rozhodnutí ve věci *Tadić* se dostanu dále, ovšem Mezinárodní tribunál pro bývalou Jugoslávii také ve věci *Furundžija* potvrdil existenci univerzální jurisdikce. Soud zde prohlásil, že zločin mučení (který byl předmětem řízení) byl mezinárodním společenstvím povýšen na *jus cogens*, a proto je každý stát oprávněn vyšetřovat, trestně stíhat a potrestat nebo vydat k trestnímu síhání osobu obviněnou ze zločinu mučení, která se nachází na území v jurisdikci daného státu.⁶⁹ Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu ve věci *Ntuyahaga* vyjádřil podporu všem státům, aby v rámci principu univerzální jurisdikce trestně stíhaly a soudily osoby zodpovědné za závažné zločiny jako je genocida, zločiny proti lidskosti a jiná závažná porušení mezinárodního humanitárního práva.⁷⁰ V evropském měřítku lze zmínit rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Jorgic v. Germany*, kde soud poznamenal, že většina evropských zemí akceptovala univerzální jurisdikci minimálně ve vztahu ke zločinu genocidy, který byl předmětem řízení.⁷¹ Soudy USA pak poskytly své

⁶⁶ Kreß, C. *Universal Jurisdiction over International Crimes and the Institut de Droit International*, in: *Journal of International Criminal Justice* 4, (2006), 561 – 585, str. 574

⁶⁷ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 119

⁶⁸ Cryer, R. *Prosecuting International Crimes: Selectivity and the International Law Regime*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), str. 93 - 94

⁶⁹ ICTY, *Furundžija Case, No. IT-95-17/1*, (10 December 1998), Judgment, par. 156, dostupné [online]: <http://www.icty.org/x/cases/furundzija/tjug/en/fur-tj981210e.pdf> (staženo dne 10. 4. 2013)

⁷⁰ *Prosecutor v. Ntuyahaga, No. ICTR-98-40*, Decision on the Prosecutor's Motion to withdraw the indictment, 18 March 1999, dostupné [online]: <http://www.unictr.org/Portals/0/Case%5CEnglish%5CNtuyuhaga%5Cdecisions%5Cwithdraw.pdf> (staženo dne 10. 4. 2013)

⁷¹ *ESLP, Jorgic v. Germany, No. 74613/01*, 12. 7. 2007, Judgment, par. 53, dostupné [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#%7B%22sort%22:%5B%22docnamesort%20Ascending%22%22%7D>

kladné stanovisko k univerzální jurisdikci skrze případ *Demjanjuk*, kde řešily žádost Izraele o extradici údajného bývalého dozorce v koncentračním táboře Treblinka: „*Princip univerzality je založen na předpokladu, že některé zločiny jsou natolik všeobecně opovržením hodné, že jejich pachatelé jsou nepřáteli lidstva. Tedy jakýkoli stát (nation), na jehož území se pachatel nachází, ho může potrestat v souladu se svým právem aplikovatelným na takové zločiny*“.⁷²

2.3.2 Subsidiarita univerzální jurisdikce

Antonio Cassese se domnívá, že podle obyčejového mezinárodního práva může být univerzální jurisdikce vykonána pouze jako subsidiární vzhledem k jurisdikcím jiných států založených na jiných principech. Univerzální jurisdikce vstupuje do hry teprve tehdy, když tyto státy z nějakého důvodu nemohly či nechtěly podezřelou osobu stíhat. Státy, které jsou příslušné na základě principu teritoriality nebo personality, či je zde jiná relevantní souvislost mezi státem a spáchaným činem, však mají mít bezpochyby přednost před státem, který trestní stíhání může odůvodnit pouze principem univerzální jurisdikce.⁷³ Také Princetonské principy o univerzální jurisdikci pojednávají o univerzální jurisdikci jako o **subsidiárním prostředku stíhání zločinů podle mezinárodního práva**.⁷⁴ V roce 2005 přijal *Institut de Droit International* rezoluci Univerzální trestněprávní jurisdikce s ohledem na zločiny genocidy, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny, která též preferuje subsidiární užití univerzální jurisdikce: „*Stát, na jehož území se nachází údajný pachatel, by se měl před začátkem procesu založeného na univerzální jurisdikci zeptat toho státu, kde byl čin spáchán, nebo domovského státu dotčené osoby, zda je připraven stíhat tuto osobu...*“.⁷⁵

[respondent%22:\[%22DEU%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-81608%22\]}}](#) (staženo dne 10. 4. 2013)

⁷² *Demjanjuk v. Petrovsky, et al.*, Court of Appeals (6th Circuit), 31 October 1985, část IV. C, ke stažení [online]: <http://www.icrc.org/ihl-nat.nsf/46707c419d6bdfa24125673e00508145/572bcbde76ac627ac1256d180030e448!OpenDocument> (staženo dne 10. 4. 2013)

⁷³ Cassese, A. *Is the Bell Tolling for Universality? A Plea for a Sensible Notion of Universal Jurisdiction*, in *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 1 (2003), pp. 589 - 595, str. 593

⁷⁴ *The Princeton Principles on Universal Jurisdiction*, princip VIII, dostupné [online]: http://lapa.princeton.edu/hosteddocs/unive_jur.pdf (staženo dne 4. 4. 2013)

⁷⁵ *Universal Criminal Jurisdiction with regard to the Crime of Genocide, Crimes Against Humanity and War Crimes*, Resolution, Institut de Droit International, August 26, 2005, dostupné [online]: http://www.idi-ii.org/idiE/resolutionsE/2005_kra_03_en.pdf (staženo dne 13. 4. 2013)

Soudci Higgins, Kooijmans a Buergenthal ve svém odděleném stanovisku ve věci mezinárodního zatýkacího rozkazu *Belgie v. Kongo* také vyjádřili názor, že výkon univerzální jurisdikce musí mít subsidiární povahu: „*Stát, který uvažuje o tom, že vznesе obvinění na základě univerzální jurisdikce, musí nejprve umožnit domovskému státu dotčené osoby, aby sám vzhledem k připravovaným obviněním jednal*“.⁷⁶ Kreß podotýká, že však může být obtížné rozpoznat a dokázat, že stát příslušný ke stíhání na jiné bázi než univerzální jurisdikce je neschopen či neochoten proti podezřelé osobě vést trestní stíhání.⁷⁷

Otázka, zda má hrát univerzální jurisdikce jen subsidiární roli a být uplatněna jen v případě, že soudy s příslušností na základě principu teritoriality zůstanou pasivní, byla mnohokrát řešena v judikatuře španělských soudů. V případě *Guatemalan Generals* španělský ústavní soud zkritizoval nižší soudy za příliš restriktivní výklad principu subsidiarity a sám jej vyložil tak, že v rámci oprávněného uplatnění univerzální jurisdikce by na podporu tvrzení o neschopnosti či neochotě soudit podezřelou osobu v jinak příslušném státě mělo stačit předložit závažný a rozumný důkaz nečinnosti soudních orgánů. Neodmítl jej tedy úplně, ale podstatně zúžil jeho vliv.⁷⁸ Extenzivní výklad subsidiarity využil v roce 2006 španělský nižší soud ve věci genocidy v Tibetu (*Tibet Genocide*). Soud měl odpovědět na otázku, zda španělské soudy mohou rozhodovat ve věci podezření ze spáchání zločinu genocidy proti tibetským občanům čínskými úřady. Soud se vyjádřil v tom smyslu, že to lze, neboť z důvodu evidentní neochoty čínských autorit problém řešit a nemožnosti předložit případ MTS (ke zločinu genocidy mělo dojít v roce 1998) by se nejednalo o zneužití výkonu jurisdikce. Soud prohlásil, že univerzální jurisdikce slouží jako subsidiární prostředek ochrany obětem se sledovaným účelem zabránit beztrestnosti vzhledem ke zločinům páchaným v Tibetu.⁷⁹

⁷⁶ *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Joint Separate Opinion of Judges Higgins, Kooijmans and Buergenthal, odst. 59, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8136.pdf> (staženo 5. 4. 2013)

⁷⁷ Kreß, C. *Universal Jurisdiction over International Crimes and the Institut de Droit International*, in: *Journal of International Criminal Justice* 4, (2006), 561 – 585, str. 580

⁷⁸ Roht-Arriaza, N. *Guatemala Genocide Case. Judgment. No. STC 237/2005*, in *The American Journal of International Law*, Vol. 100, No. 1, (January 2006), pp. 207 – 213, str. 208

⁷⁹ Van der Wilt, H. *Universal Jurisdiction under Attack*, in *Journal of International Criminal Justice* 9 (2011), pp. 1043 – 1066, str. 1056

2.4 Definice, rozsah a druhy univerzální jurisdikce

2.4.1 Definice univerzální jurisdikce

Princetonské principy o univerzální jurisdikci chápou univerzální jurisdikci jako trestněprávní jurisdikci založenou výhradně na povaze spáchaného zločinu, bez ohledu na to, kde byl onen zločin spáchán, na státní příslušnost údajného nebo usvědčeného pachatele, na státní příslušnost oběti nebo na jakékoli jiné souvislosti se státem, jenž jurisdikci vykonává.⁸⁰ Rezoluce *Institut de Droit International* Univerzální trestněprávní jurisdikce s ohledem na zločiny genocidy, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny, definuje univerzální jurisdikci v trestních věcech jako „kompetenci státu stíhat domnělé pachatele a potrestat je, jsou-li odsouzeni, nehlédě na místo spáchání zločinu a souvislost s aktivní či pasivní zásadou *personality*“.⁸¹ Theodor Meron definuje univerzální jurisdikci jako jurisdikci vykonanou státy, které se nemohou opřít o princip teritoriality nebo *personality* (aktivní či pasivní) za účelem potrestat údajné pachatele zločinů.⁸² Nicméně obecně akceptovaná definice univerzální jurisdikce neexistuje.

2.4.2 Druhy univerzální jurisdikce

Luc Reydamas rozlišuje tři různé podoby univerzální jurisdikce, resp. principu univerzality: kooperativní všeobecný princip univerzality (*co-operative general universality principle*), kooperativní omezený princip univerzality (*co-operative limited universality principle*) a jednostranný omezený princip univerzality (*unilateral limited universality principle*). Kooperativní všeobecný princip univerzality naznačuje, že se vztahuje na všechny závažné zločiny, tzn. jednání, která jsou trestná a jsou tvrdě postihována v právních řádech většiny států. Nečiní rozdíl mezi jednáním trestným podle mezinárodního práva a podle národního práva. Označení jako kooperativní vychází z mezinárodního kontextu výkonu

⁸⁰ *The Princeton Principles on Universal Jurisdiction*, princip I, odst. 1, dostupné [online]: http://lapa.princeton.edu/hosteddocs/unive_jur.pdf (staženo dne 4. 4. 2013)

⁸¹ *Universal Criminal Jurisdiction with regard to the Crime of Genocide, Crimes Against Humanity and War Crimes*, Resolution, Institut de Droit International, August 26, 2005, dostupné [online]: http://www.idi-jil.org/idiE/resolutionsE/2005_kra_03_en.pdf (staženo dne 13. 4. 2013)

⁸² Meron, T. *International Criminalization of Internal Atrocities*, in *The American Journal of International Law*, Vol. 89, No. 3, (July 1995), pp. 554 – 577, str. 568

jurisdikce – *judex loci deprehensionis*⁸³ vstoupí do řízení, které by jinak v důsledku nemožnosti extradice, uvízlo ve slepé uličce.⁸⁴ Kooperativní omezený princip univerzality se od prvního liší v tom, že se vztahuje pouze na mezinárodní zločiny a trestné činy, byť závažné, podle národního práva jsou vyloučeny.⁸⁵ Jednostranný omezený princip univerzality, vedle toho, že se týká pouze mezinárodních zločinů, nevyžaduje žádné spojení mezi spáchaným jednáním a stíhajícím státem. Jediná podmínka zde je mezinárodněprávní charakter trestného činu.⁸⁶ Jak Reydamas podotýká, tento druh principu univerzality měl původně vyplnit mezeru v mezinárodním trestním právu, která však již byla zaplněna vznikem Mezinárodního trestního soudu, a Reydamas se proto domnívá, že by dnes měl mít hlavní vliv v této oblasti MTS a nikoli národní soudy.⁸⁷ Reydamas vycházel ve svém rozdělení jednotlivých druhů principu univerzality z historického pozorování, nicméně většinou jsou rozeznávány pouze dvě podoby univerzální jurisdikce – **univerzální jurisdikce klasická a univerzální jurisdikce in absentia**, tedy vykonána v nepřítomnosti obviněného.

2.4.2.1 Univerzální jurisdikce in absentia

Klasické pojetí univerzální jurisdikce (někdy také jako podmíněná univerzální jurisdikce, *conditional universal jurisdiction*)⁸⁸ předpokládá přítomnost domnělého pachatele na území státu, který se ho rozhodne na základě tohoto principu stíhat. Státy a autoři se nicméně zcela neshodnou, zda lze uplatnit i tzv. univerzální jurisdikci *in absentia* (někdy také jako absolutní univerzální jurisdikce, *absolute universal jurisdiction*⁸⁹ či pravá univerzální jurisdikce, *pure universal jurisdiction*⁹⁰). V obyčejovém mezinárodním právu neexistuje pravidlo, které by výkon univerzální jurisdikce *in absentia* zakazovalo⁹¹, proto, držíme-li se rozhodnutí ve věci *Lotus*, je rovněž univerzální jurisdikce *in absentia* přípustná. Na druhou stranu, snažíme-li se najít nějakou státní praxi jako aspekt mezinárodního obyčeje, která by

⁸³ tzn. doslova soudce v místě zadržení, poprvé se tento latinský termín objevil v Justiniánském kodexu, viz. Reydamas, L. *Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives*, (Oxford: Oxford University Press, 2003), str. 5

⁸⁴ Reydamas, L. *Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives*, (Oxford: Oxford University Press, 2003), str. 28 - 29

⁸⁵ *Ibid.*, str. 35

⁸⁶ *Ibid.*, str. 38

⁸⁷ *Ibid.*, str. 40

⁸⁸ např. Cassese, A. *International Criminal Law*, (Oxford: Oxford University Press, 2008), str. 338

⁸⁹ např. Cassese, A. *International Criminal Law*, (Oxford: Oxford University Press, 2008), str. 338

⁹⁰ např. Cryer, R. *Prosecuting International Crimes: Selectivity and the International Law Regime*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), str. 84

⁹¹ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 120

podporovala existenci univerzální jurisdikce *in absentia*, musíme dojít k závěru, že státy, které se explicitně vyjádřily pro výkon takové jurisdikce, jsou v menšině, což nepostačuje ke vzniku nového mezinárodního obyčejového pravidla.⁹² Podle Antonia Casseseho by bylo nelogické vzhledem k současné úrovni mezistátních styků zmocnit kterýkoliv stát na světě, aby vedl trestní řízení (tedy začal s vyšetřováním, shromažďoval důkazy apod.) proti cizímu státnímu příslušníkovi obviněnému z údajných závažných zločinů podle mezinárodního práva (v jeho nepřítomnosti). Do budoucna však není existence univerzální jurisdikce *in absentia* zcela nereálná.⁹³

Zatímco klasická univerzální jurisdikce může být do jisté míry spojována s územní svrchovaností státu a jurisdikcí dle principu teritoriality, univerzální jurisdikce *in absentia* nachází **jediné ospravedlnění v zájmu mezinárodního společenství na potrestání těch nejzávažnějších zločinů**. Univerzální jurisdikce *in absentia* se může týkat jakéhokoliv domnělého pachatele kdekoli.⁹⁴ Předseda soudu Guillaume ve svém odděleném stanovisku ve věci mezinárodního zatýkacího rozkazu *Belgie v. Kongo* velmi pozitivně hodnotí vývoj mezinárodního trestního práva v posledních desetiletích, oceňuje vznik mezinárodních trestních tribunálů, ale vzápětí dodává, že dosud nikdy nebyla trestněprávní jurisdikce podle mezinárodního práva svěřena soudům všech států na světě, aby stíhaly určité zločiny bez ohledu na to, kdo je jejich pachatelem či obětí, a zejména na jejich místo pobytu. Guillaume je přesvědčen, že přípustnost něčeho takového by způsobila „justiční chaos“ (*judicial chaos, le chaos juridictionnel*).⁹⁵

Asociace mezinárodního práva (*International Law Association*) ve své zprávě o výkonu univerzální jurisdikce vzhledem k závažným porušením lidských práv na svém 69. zasedání v Londýně v roce 2000 uvedla, že jedinou souvislostí mezi domnělým pachatelem a žalujícím státem, která může být v případě univerzální jurisdikce požadována, je fyzická

⁹² Kreß, C. *Universal Jurisdiction over International Crimes and the Institut de Droit International*, in: *Journal of International Criminal Justice* 4, (2006), 561 – 585, str. 577

⁹³ Cassese, A. *Is the Bell Tolling for Universality? A Plea for a Sensible Notion of Universal Jurisdiction*, in *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 1 (2003), pp. 589 - 595, str. 592 - 593

⁹⁴ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 120 - 121

⁹⁵ *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Opinion individuelle de M. Guillaume, président, str. 44, odst. 15, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8128.pdf> (staženo dne 6. 4. 2013)

přítomnost údajného pachatele na území v jurisdikci daného státu.⁹⁶ Rovněž Princetonské principy obsahují ustanovení, že „univerzální jurisdikce může být vykonána kompetentním justičním orgánem jakéhokoli státu za účelem soudit osobu obviněnou ze spáchání závažných zločinů podle mezinárodního práva specifikovaných v Principu 2(1), za předpokladu, že je tato osoba přítomna před tímto justičním orgánem“.⁹⁷ Nicméně Principy nijak nebrání tomu, aby stát zahájil trestní řízení, prováděl vyšetřování, vznesl obžalobu či žádost o vydání v případě, že obviněný není přítomen.⁹⁸ Stejnému postupu nebrání ani žádné pravidlo mezinárodního práva.⁹⁹ Vzhledem k tomu, že mnoho zemí nepřipouští, aby řízení před soudem proběhlo bez obžalovaného, skutečně výkon univerzální jurisdikce *in absentia* mnohdy končí u prošetřování případu. Státy v tomto stádiu mohou shromažďovat důkazy, vyslýchat svědky, vydat zatýkáací rozkaz směřující k fyzické přítomnosti obžalovaného na státním území, ale k samotnému procesu *in absentia* nedojde.¹⁰⁰

Další námitkou vůči univerzální jurisdikci *in absentia* může být nedodržení procesních pravidel, která předpokládají, že obviněný zná právo, jemuž podléhá. I obviněný ze zločinů podle mezinárodního práva má samozřejmě právo na spravedlivý proces. Klasická jurisdikce postavená na dobrovolném vstupu domnělého pachatele na území státu, který se ho rozhodne stíhat, se s touto námitkou dokáže vypořádat tvrzením, že vstupuje-li pachatel dobrovolně na státní území, očekává se od něj, že se do jisté míry seznámí s tamním právem. Cedric Ryngaert nicméně zdůrazňuje, že není možné tuto námitku přeceňovat, neboť jakkoli se obviněný nemá možnost dopředu seznámit s právem žalujícího státu, již v době páchaní zločinů musí vědět, že jedná v (naprostém) rozporu s mezinárodním právem a vystavuje se riziku trestního stíhání.¹⁰¹

Mnozí trvají na tom, že univerzální jurisdikce *in absentia* je nepřípustná také kvůli vysokému počtu konkurujících si jurisdikcí, a tedy nebezpečí porušení zásady *ne bis in*

⁹⁶ International Law Association. *Final Report on the Exercise of the Universal Jurisdiction in Respect of Gross Human Rights Offences*, London Conference 2000, str. 2

⁹⁷ *The Princeton Principles on Universal Jurisdiction*, princip I, odst. 2, dostupné [online]: http://lapa.princeton.edu/hosteddocs/unive_jur.pdf (staženo dne 4. 4. 2013)

⁹⁸ *The Princeton Principles on Universal Jurisdiction*, komentář, str. 44, dostupné [online]: http://lapa.princeton.edu/hosteddocs/unive_jur.pdf (staženo dne 4. 4. 2013)

⁹⁹ Kreß, C. *Universal Jurisdiction over International Crimes and the Institut de Droit International*, in: *Journal of International Criminal Justice* 4, (2006), 561 – 585, str. 577

¹⁰⁰ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 122

¹⁰¹ *Ibid.*, str. 121 - 122

idem.¹⁰² Odpovědí na tuto kritiku mohou být Princetonské principy, které ve svém osmém principu řeší konkurující si národní jurisdikce s preferencí jurisdikce založené smlouvou, jurisdikce na základě principu teritoriality a jurisdikce na základě státní příslušnosti domnělého pachatele a oběti. Zásadu *ne bis in idem* upravuje hned následující princip.¹⁰³ Jessberger k tomu uvádí, že většina autorů uznává, že by univerzální jurisdikce měla být subsidiární ve dvou směrech. Za prvé by měly zločiny podle mezinárodního práva stíhat primárně k tomu určené mezinárodní soudní orgány, a za druhé, mezi konkurujícími si národními jurisdikcemi by měl mít přednost stát, kde byl čin spáchán, domovský stát pachatele a domovský stát oběti.¹⁰⁴

Zastánci univerzální jurisdikce *in absentia* naopak zdůrazňují její neocenitelný přínos v boji proti mezinárodněprávní beztrestnosti. Pokud by se domnělý pachatel vyhnul vstupu na území státu, který by mohl vůči němu uplatnit univerzální jurisdikci, pravděpodobně by jinak zůstal nepotrestán. Univerzální jurisdikce *in absentia* podle jiných může dále zabránit promlčení spáchaných zločinů. V této souvislosti je ovšem vhodné zdůraznit, že jak národní tak mezinárodní právo upravují výjimku z promlčení vzhledem k nejzávažnějším zločinům. Proto lze vztáhnout toto možné pozitivum univerzální jurisdikce *in absentia* jen na určité zločiny s ohledem na to, které zločiny jsou tím či oním autorem považovány za předmět univerzální jurisdikce. Na mezinárodní úrovni výjimku z promlčení upravuje Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti z roku 1968 a na evropské úrovni Radou Evropy přijatá Úmluva o nepromlčitelnosti zločinů proti lidskosti a válečných zločinů. Obě smlouvy se setkaly se spíše vlažnou podporou, jelikož první jmenovanou dosud ratifikovalo 54 států¹⁰⁵ a Evropskou úmluvu sedm států¹⁰⁶, nicméně přesto mnoho zemí

¹⁰² Jessberger, F.: Universal Jurisdiction, in: Cassese, A.(ed.): *The Oxford Companion to International Criminal Justice*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 557

¹⁰³ *The Princeton Principles on Universal Jurisdiction*, principy VIII, IX, dostupné [online]: http://lapa.princeton.edu/hosteddocs/unive_jur.pdf (staženo dne 4. 4. 2013)

¹⁰⁴ Jessberger, F.: Universal Jurisdiction, in: Cassese, A.(ed.): *The Oxford Companion to International Criminal Justice*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 557

¹⁰⁵ UN: Treaty Collection, Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity, [online]: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-6&chapter=4&lang=en (staženo dne 8. 4. 2013)

¹⁰⁶ Council of Europe: European Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitation to Crimes Against Humanity and War Crimes, [online]: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=082&CM=8&DF=09/04/2013&CL=ENG> (staženo dne 8. 4. 2013)

implementovalo do svých trestních zákonů ustanovení o nepromlčitelnosti nejzávažnějších zločinů.¹⁰⁷

Ve vztahu k mezinárodním trestním řízením mezinárodní právo odmítlo možnost vést soud v nepřítomnosti obžalovaného. Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii ve věci Blaškić dovedl, že „obecně vzato by bylo nevhodné vést řízení in absentia proti osobám spadajícím do primární jurisdikce Mezinárodního tribunálu...“ a i kdyby se obžalovaný jasně vzdal svého práva být přítomen při řízení, bylo by pro soud „extrémně obtížné rozhodnout o vině či nevině obžalovaného“.¹⁰⁸ Rovněž Statut MTS explicitně stanoví podmínku přítomnosti obžalovaného při hlavním líčení¹⁰⁹, ve výjimečných případech nemusí být obviněný přítomen projednávání obvinění.¹¹⁰ Claus Kreß se domnívá, že totéž by mělo platit pro řízení před národními soudy konaná na principu univerzální jurisdikce.¹¹¹

2.4.3 Zločiny, u nichž se uplatní univerzální jurisdikce

Princetonské principy v souvislosti s univerzální jurisdikcí používají termín závažné zločiny podle mezinárodního práva (*serious crimes under international law*) a do této kategorie řadí pirátství, otroctví, válečné zločiny, zločiny proti míru, zločiny proti lidskosti, genocidu a mučení.¹¹² Rezoluce Univerzální trestněprávní jurisdikce s ohledem na zločiny genocidy, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny stanoví, že univerzální jurisdikce může být aplikována v případě zločinů jako „genocida, zločiny proti lidskosti, závažná porušení Ženevských úmluv z roku 1949 na ochranu obětí války nebo jiných porušeních mezinárodního humanitárního práva spáchaných v mezinárodním nebo vnitrostátním ozbrojeném konfliktu“.¹¹³ V roce 1996 Komise pro mezinárodní právo přijatý Návrh kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva stanoví, že univerzální jurisdikce se uplatní vzhledem ke zločinu

¹⁰⁷ Ratner, S. R., Abrams, J. S., Bischoff, J. L. *Accountability for Human Rights Atrocities in International Law. Beyond Nuremberg Legacy*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 159

¹⁰⁸ ICTY, *Blaškić Case, No. IT-95-14*, (29 October 1997), Judgment on the Request of the Republic of Croatia for Review of the Decision of Trial Chamber II of 18 July 1997, par. 59, dostupné [online]: <http://www.icty.org/x/cases/blaskic/acdec/en/71029JT3.html> (staženo dne 10. 4. 2013)

¹⁰⁹ Statut MTS, čl. 63 odst. 1

¹¹⁰ Statut MTS, čl. 61 odst. 2

¹¹¹ Kreß, C. *Universal Jurisdiction over International Crimes and the Institut de Droit International*, in: *Journal of International Criminal Justice* 4, (2006), 561 – 585, str. 583

¹¹² *The Princeton Principles on Universal Jurisdiction*, princip II, odst. 1, dostupné [online]: http://lapa.princeton.edu/hosteddocs/unive_jur.pdf (staženo dne 4. 4. 2013)

¹¹³ *Universal Criminal Jurisdiction with regard to the Crime of Genocide, Crimes Against Humanity and War Crimes*, Resolution, Institut de Droit International, August 26, 2005, dostupné [online]: http://www.idi-il.org/idiE/resolutionsE/2005_kra_03_en.pdf (staženo dne 13. 4. 2013)

genocidy, zločinům proti lidskosti, zločinům proti OSN a doprovodnému personálu a válečným zločinům.¹¹⁴ Mary Robinson, bývalá vysoká komisařka OSN pro lidská práva, uvádí, že tradičně je univerzální jurisdikce aplikována na závažná porušení lidských práv, konkrétně genocidu, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a mučení. Nicméně přiznává, že mezinárodní trestní právo se vyvíjí a lze připustit, že i jiné zločiny mohou být stíhány na principu univerzální jurisdikce. Přímou se zmiňuje např. o Mezinárodní úmluvě OSN o ochraně všech osob před násilným zmizením, která upravuje univerzální jurisdikci v souvislosti s údajnými činy násilných zmizeních.¹¹⁵

Cedric Ryngaert uvádí, že trestné činy, u nichž se uplatní univerzální jurisdikce, jsou v současnosti tzv. hlavní zločiny proti mezinárodnímu právu (*core crimes against international law*), které zahrnují zločiny proti mezinárodnímu humanitárnímu právu a zločin mučení.¹¹⁶ Termín *core crimes* zmiňuje také Harmen van der Wilt.¹¹⁷ Robert Cryer rovněž používá termín *core crimes* a dodává, že mezi ně lze pravděpodobně podřadit válečné zločiny, zločiny proti lidskosti a zločin genocidy, ale již neexistuje jednotný názor o zločinu agrese jako „hlavního zločinu proti mezinárodnímu právu“.¹¹⁸ Pavel Šturma v této souvislosti mluví o tzv. **zločinech podle mezinárodního práva** (*crimes under international law*). Zločiny podle mezinárodního práva představují nejzávažnější porušení pravidel týkajících se ochrany míru, základních lidských práv, včetně pravidel mezinárodního humanitárního práva, která mají charakter *jus cogens*. Právě jen v souvislosti se zločiny podle mezinárodního práva lze hovořit o institutu mezinárodní trestní odpovědnosti jednotlivce.¹¹⁹ Totéž de facto tvrdí Ratner, Abrams a Bischoff, podle nichž individuální trestní odpovědnost podle mezinárodního práva vzniká jen tehdy, když mezinárodní právo umožňuje využití univerzální jurisdikce. S tím ovšem úzce souvisí jejich výčet zločinů, u nichž se může uplatnit univerzální jurisdikce,

¹¹⁴ UN: *Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind*, International Law Commission, 1996, čl. 8, 17, 18, 19, 20, dostupné [online]:

http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/7_4_1996.pdf (staženo dne 28.2013)

¹¹⁵ Robinson, M.: *The Princeton Principles: Preface*, in: Macedo, S. (ed.). *Universal Jurisdiction. National Courts and the Prosecution of Serious Crimes Under International Law*, (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2004), str. 16

¹¹⁶ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008), str. 110

¹¹⁷ Van der Wilt, H. *Universal Jurisdiction under Attack*, in *Journal of International Criminal Justice* 9 (2011), pp. 1043 – 1066, str. 1049

¹¹⁸ Cryer, R. *Prosecuting International Crimes: Selectivity and the International Law Regime*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), str. 87

¹¹⁹ Šturma, P. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*, (Praha: Karolinum, 2002), str. 17

kteřý je delší než již zmíněný Ryngaertův. Univerzální jurisdikci podle nich podléhají minimálně zločiny pirátství, obchodu s otroky, válečné zločiny, zločiny proti lidskosti, mučení, únosy letadel a sabotáže a genocida. Nicméně je třeba dodat, že za zdroj univerzální jurisdikce považují jak mezinárodní obyčej, tak mezinárodní smlouvu.¹²⁰ Pokud by se státy řídily definicí univerzální jurisdikce uvedenou v již zmíněných Princetonských principech, pak by univerzální jurisdikce, alespoň podle Claire de Than a Edwina Shortse, zahrnovala pirátství, otroctví, válečné zločiny, zločiny proti míru, zločiny proti lidskosti, genocidu a mučení, přičemž by tento výčet mohl být rozšířen s ohledem na aktuální vývoj v mezinárodním trestním právu.¹²¹

Podle Floriana Jessbergera se v současnosti většina znalců mezinárodního práva shodne, že univerzální jurisdikce se bezpochyby uplatní v případě genocidy, zločinů proti lidskosti a válečných zločinů (tedy všech zločinů podle obyčejového mezinárodního práva). Nejasné postavení mají v kontextu aplikace univerzální jurisdikce zločin agrese a válečné zločiny spáchané ve vnitrostátním konfliktu. Jessberger se přiklání k tomu, aby válečné zločiny spáchané ve vnitrostátním konfliktu byly předmětem univerzální jurisdikce, ne však zločin agrese.¹²²

Někteří autoři ztotožňují obyčejové mezinárodní právo, které je zdrojem univerzální jurisdikce, a *jus cogens*. Většina se pak shodne, že zločiny podle *jus cogens* jsou tyto: agrese, genocida, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny, pirátství, otroctví a praktiky spojené s otroctvím a mučení.¹²³ Nicméně, jak bylo řečeno v předchozích odstavcích, ne u všech těchto zločinů panuje mezi odborníky shoda o přípustnosti užití univerzální jurisdikce. Také proto je vysvětlení smyslu univerzální jurisdikce skrze porušení *jus cogens* jen jedním z mnoha a nelze ho, stejně jako ostatní, chápat jako zcela nezpochybnitelné. O charakteru zločinů, u nichž se uplatní univerzální jurisdikce, jako *jus cogens* je přesvědčen např.

¹²⁰ Ratner, S. R., Abrams, J. S., Bischoff, J. L. *Accountability for Human Rights Atrocities in International Law. Beyond Nuremberg Legacy*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 179

¹²¹ De Than, C., Shortse, E. *International Criminal Law and Human Rights*, (London: Sweet & Maxwell, 2003), str. 44

¹²² Jessberger, F.: Universal Jurisdiction, in: Cassese, A.(ed.): *The Oxford Companion to International Criminal Justice*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 556

¹²³ Bassiouni, Ch. *International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes*, in *Law and Contemporary Problems*, Vol. 59, No. 4, *Accountability for International Crimes and Serious Violations of Fundamental Human Rights*, (podzim 1996), pp. 63 – 74, str. 63

Ryngaert. Odkazuje na rozhodnutí ve věci Lotus a dodává, že výkon univerzální jurisdikce nad „hlavními zločiny proti mezinárodnímu právu“ vyplývá z obyčejového mezinárodního práva. Vycházíme-li totiž z rozhodnutí ve věci Lotus, musela by být prokázána existence pravidla zakazujícího výkon univerzální jurisdikce nad těmito nejzávažnějšími zločiny, aby univerzální jurisdikce nebyla v těchto případech přípustná. V opačném případě můžeme tvrdit, že státy jsou oprávněny k výkonu univerzální jurisdikce díky charakteru „hlavních zločinů“ jako *jus cogens*.¹²⁴

Efektivní postih zločinů podle mezinárodního práva, jak píše profesor Šturma, mnohdy není možný na národní úrovni, zvláště byly-li páčány jménem nebo se souhlasem státu, který by byl k jejich postihu příslušný, nebo na území, kde se rozpadla organizovaná státní moc. Z tohoto důvodu, neujme-li se trestního postihu teritoriálně či personálně kompetentní stát, může každý stát trestně stíhat tyto zločiny samostatně na základě principu univerzality. Mimo to v úvahu přichází také trestní stíhání prostřednictvím příslušného mezinárodního trestního soudu nebo tribunálu.¹²⁵

Profesor Šturma užívá termínu „zločiny podle mezinárodního práva“, neboť se jedná o legální pojem, který se vyskytuje v mnoha mezinárodněprávních dokumentech. Nicméně sám přiznává, že nauka ani praxe států nepoužívá tohoto termínu důsledně a v jednotném významu. Setkáváme se proto s odlišným pojmenováním zločinů, jejichž stíhání je předmětem univerzální jurisdikce, které však označují de facto totéž.¹²⁶ Podle P. Šturmy užívají různí autoři a různé dokumenty diskutovaného výrazu v různém významu, nicméně se shodují v tom, že se jedná o jednání osob, jehož trestnost má právní podklad přímo v mezinárodním právu.¹²⁷ Proto se lze oprávněně domnívat, že mluví-li C. Ryngaert o „*core crimes against international law*“, má na mysli tytéž zločiny, které Pavel Šturma označuje jako „zločiny podle mezinárodního práva“. Jiní autoři používají také ne zcela správně termín mezinárodní zločiny (*international crimes*), avšak zločiny podle mezinárodního práva je třeba odlišit od tzv. mezinárodních zločinů, někdy také označovaných jako závažná porušení

¹²⁴ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford, 2008), str. 111 - 112

¹²⁵ Šturma, P. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*, (Praha: Karolinum, 2002), str. 17

¹²⁶ *Ibid.*, str. 10

¹²⁷ *Ibid.*, str. 16

závazků vůči mezinárodnímu společenství jako celku), kterých se mohou dopustit státy a jsou vyjádřením odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování. Za zločiny podle mezinárodního práva jsou stíhány konkrétní osoby. Nicméně, jak vysvětluje profesor Šturma, lze mezi nimi nalézt úzkou souvislost, neboť je povinností státu potrestat ty osoby, které v postavení státních orgánů způsobily, že se stát dostal do postavení porušitele kogentní normy mezinárodního práva. Pokud se tak nestane, nastupuje oprávnění každého z členů mezinárodního společenství trestně postihnout tyto osoby za zločiny podle mezinárodního práva.¹²⁸

Zločinem podle mezinárodního práva proto chápeme „*chování těch fyzických osob, které v postavení státního orgánu způsobily, že jejich chování je přičteno státu jako porušení jus cogens a toto porušení pak kvalifikováno jako mezinárodní zločin státu samotného*“¹²⁹. Tato práce se v rámci jednotné terminologie snaží vždy užívat termínu „zločiny podle mezinárodního práva“, ať už je daný autor nazývá jakkoli.

Cherif Bassiouni o mezinárodních zločinech podle *ius cogens* píše následující. Tyto zločiny tvoří závazky *erga omnes*, které jsou nezrušitelné. Právní povinnosti vyplývající z vyššího statusu těchto zločinů jsou povinnost stíhat nebo vydat k trestnímu stíhání, nepromlčitelnost, nepoužitelnost jakýchkoliv imunit, nepřípustnost námitky uposlechnutí příkazu, všeobecné uplatnění jak v době války, tak v míru, nezrušitelnost ve stavu nouze a aplikace principu univerzální jurisdikce vůči pachatelům takových zločinů.¹³⁰ Vysvětlení, že univerzální jurisdikce může být aplikovatelná na zločiny porušující *ius cogens*, ale není přesné. Zatímco zákaz genocidy a zločinů proti lidskosti jsou jistě součástí *ius cogens*, ne všechny válečné zločiny jsou porušením *ius cogens*. Mnohé válečné zločiny jsou pak předmětem výkonu univerzální jurisdikce, proto vysvětlení existence a rozsahu univerzální jurisdikce za pomoci *ius cogens* není kompletní.¹³¹ Závěr, že porušení *ius cogens* automaticky implikuje užití univerzální jurisdikce, také však není samozřejmý. Například Michel Cosnard

¹²⁸ Šturma, P. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*, (Praha: Karolinum, 2002), str. 15 - 16

¹²⁹ *Ibid.*, str. 16

¹³⁰ Bassiouni, Ch. *International Crimes: Ius Cogens and Obligatio Erga Omnes*, in *Law and Contemporary Problems*, Vol. 59, No. 4, *Accountability for International Crimes and Serious Violations of Fundamental Human Rights*, (podzim 1996), pp. 63 – 74, str. 63

¹³¹ Cryer, R. *Prosecuting International Crimes: Selectivity and the International Law Regime*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), str. 87

poukazuje na to, že zakázat určité jednání ještě neznamená trestně ho postihovat. Navíc postih zakázaného chování ještě nemusí být z oblasti trestního práva. Státy se například v případě porušení *jus cogens* mohou rozhodnout pro jiná opatření než trestní.¹³² Článek 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (*Smlouvy, které jsou v rozporu s imperativní normou mezinárodního práva*) dále sice stanoví, že se státy prostřednictvím sjednaných smluv nemohou odchýlit od svých závazků pro ně vyplývajících z *jus cogens*, ale již nestanoví, že by snad státy byly odpovědné nebo dokonce povinné ke stíhání obdobných porušení *jus cogens*.¹³³

Lze konstatovat, že morální ospravedlnění univerzální jurisdikce, o němž bylo pojednáno výše, zůstává hlavním argumentem pro uplatnění univerzální jurisdikce nad zločiny podle mezinárodního práva. Závěr, že pokud státy nejsou přímo povinny, pak musejí být alespoň oprávněny k výkonu univerzální jurisdikce nad zločiny natolik závažnými, že mohou „šokovat svědomí lidstva“, byl také vysloven v několika soudních rozhodnutích i mezinárodněprávních dokumentech.¹³⁴ Již jsem zmínila rozhodnutí ve věci *Ntuyahaga* a *Furundžija*. Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii pak ve svém slavném rozhodnutí ve věci *Tadić* prohlásil, že zločiny, kterými je oprávněn se zabývat, jsou zločiny ve své povaze univerzální, mezinárodním právem uznány jako závažná porušení mezinárodního humanitárního práva, přesahující zájmy jakéhokoli jednotlivého státu. Takové zločiny se dotýkají celého lidstva a šokují svědomí národů celého světa, a proto je zcela na místě, aby se s nimi vypořádalo celé mezinárodní společenství.¹³⁵ Soud dále v rozhodnutí k těmto případům řekl, že zločiny, jimiž se zabývá, jsou natolik strašné, že odůvodňují

¹³² Cosnard, M. La compétence universelle en matière pénale, in Tomuschat, C., Thouvenin, J. M. (eds.). *The Fundamental Rules of the International Legal Order. Jus Cogens and Obligations Erga omnes*, (Leiden, BRILL NV, 2006), str. 355 - 356

¹³³ Článek 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu zní: *Každá smlouva, která v době svého uzavření je v rozporu s imperativní normou obecného mezinárodního práva, je nulitní. Pro účely této úmluvy je imperativní normou obecného mezinárodního práva norma přijatá a uznaná mezinárodním společenstvím států jako celkem za normu, od níž není dovoleno se odchýlit a která může být změněna pouze novou normou obecného mezinárodního práva stejné povahy.*

¹³⁴ Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford, 2008), str. 111 - 113

¹³⁵ ICTY, *Tadić Case, No. IT-94-T* (10 August 1995), Decision on the Defence Motion of Jurisdiction, par. 42, dostupné [online]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/tdec/en/100895.htm> (staženo 4. 4. 2013)

užití univerzální jurisdikce.¹³⁶ V této souvislosti lze též zmínit preambuli Statutu Mezinárodního trestního soudu, v níž se uvádí, že „nejzávažnější zločiny, kterými je dotčeno mezinárodní společenství jako celek, nesmí zůstat nepotrestány“, jakkoli Status vzápětí preferuje jejich trestní postih na národní úrovni.¹³⁷

2.4.4 MSD ve věci zatýkacího rozkazu Belgie v. Kongo

V oblasti studia univerzální jurisdikce a rovněž imunity čelného představitele státu má klíčový význam rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora (MSD) ve věci zatýkacího rozkazu vydaného belgickým soudcem na ministra zahraničních věcí Demokratické republiky Kongo (dále také Kongo neb DRK), Abdulaye Yerodia Ndombasiho.¹³⁸ V této podkapitole uvedu vedle skutkového stavu, hlavních argumentů stran a rozhodnutí soudu ty části rozhodnutí soudu a vyjádření disentujících soudců důležité pro chápání pojmu univerzální jurisdikce. Ty části rozhodnutí relevantní pro trestní imunitu (bývalého) představitele státu uvedu v části druhé diplomové práce zabývající se soudem s Augustem Pinochetem.

2.4.4.1 Skutkové okolnosti případu a hlavní argumenty stran

11. dubna 2000 vydal belgický soudce mezinárodní zatýkací rozkaz *in absentia* (*an international arrest warrant in absentia*) proti tehdejšímu ministru zahraničních věcí DRK Ndombasimu, obviňující ho ze spáchání nebo spolupachatelství na trestných činech zakládajících vážná porušení Ženevských úmluv z roku 1949 a Dodatkových protokolů k nim a ze zločinů proti lidskosti. Ndombasi byl konkrétně obviněn z pronesení několika projevů během srpna 1988, které podněcovaly konžské obyvatelstvo k rasové nenávisti. Zločiny, z jejichž spáchání byl obviněn, byly v Belgii trestné podle zákona z června 1993 týkajícího se trestání závažných porušení Ženevských úmluv z roku 1949 a Dodatkových protokolů I. a II. k nim z roku 1977, ve znění zákona z února 1999 týkajícího se trestání závažných porušení mezinárodního humanitárního práva. Předmětný belgický zákon stanovil, že belgické soudy vykonávají působnost také nad trestnými činy uvedenými v tomto zákoně nehledě na místo

¹³⁶ ICTY, *Tadić Case, No. IT-94-T* (10 August 1995), Decision on the Prosecutor's Motion Requesting Protective Measures for Victims and Witnesses, par. 28, dostupné [online]:

<http://www.icty.org/x/cases/tadic/tdec/en/100895pm.htm> (staženo 4. 4. 2013)

¹³⁷ Statut Mezinárodního trestního soudu, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, č. 84/2009 Sb.m.s.

¹³⁸ Oficiální citace rozsudku: *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Judgment, I.C.J. Reports 2002; dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf>

jejich spáchání. Řízení a následné vydání zatýkacího rozkazu iniciovaly stížnosti belgických občanů a osob s trvalým pobytem v Belgii, nicméně v průběhu řízení nebylo nijak zpochybněno to, že k dotčenému jednání došlo mimo území Belgie, obviněný v době jejich údajného spáchání nebyl belgickým občanem ani se nenacházel na belgickém území a oběti rovněž neměly belgické občanství. Krátce řečeno, belgický soud při vydání mezinárodního zatýkacího rozkazu využil principu univerzální jurisdikce, který byl předtím vtělen do zmiňovaného belgického zákona z roku 1993. Belgický zákon rovněž stanovil, že imunita, kterou osoba, dopustivší se činů trestných podle tohoto zákona, případně disponuje, nezbavuje tuto osobu trestní odpovědnosti podle tohoto zákona.¹³⁹

17. října 2000 iniciovalo Kongo zahájení řízení před MSD a domáhalo se anulování zatýkacího rozkazu. Argumentovalo tím, že Belgie využitím principu univerzální jurisdikce a vydáním zatýkacího rozkazu porušila zásadu, že stát nemůže vykonávat svou pravomoc na území jiného státu, princip suverénní rovnosti mezi členskými státy OSN stanoven v článku 2 odst. 1 Charty OSN. Dále DRK tvrdilo, že nerespektování imunity ministra zahraničních věcí jako diplomatické imunity ministra zahraničních věcí suverénního státu je v rozporu s dosavadní judikaturou MSD a Belgie tím také porušila článek 41 odst. 2 Vídeňské úmluvy o diplomatických stycích z roku 1961. Belgická vláda se patrně zalekla řízení před MSD a na jeho začátku prohlásila, že vzhledem k tomu, že Ndombasi již není ministrem zahraničních věcí a nevykonává ani jinou vládní funkci, neexistuje v této věci již právní spor mezi stranami a MSD tudíž nedisponuje pravomocí posuzovat tuto věc.¹⁴⁰

2.4.4.2 Rozhodnutí soudu

MSD rozhodl, že zatýkací rozkaz byl vydán v rozporu s mezinárodním obyčejovým právem týkajícím se absolutní nedotknutelnosti a trestněprávní imunity úřadujícího ministra zahraničních věcí, a byl proto v rozporu s principem svrchované rovnosti států (rozhodnuto 13 hlasy ku 3). Závěry MSD pak založily povinnost satisfakce pro Belgii vůči morální újmě

¹³⁹ *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Judgment, I.C.J. Reports 2002; str. 10 - 11, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf> (staženo dne 28. 3. 2012)

¹⁴⁰ *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Judgment, I.C.J. Reports 2002; str. 10 - 12, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf> (staženo dne 28. 3. 2013)

utrpené Kongem. Belgie byla rovněž z rozsudku povinna odvolat nezákonný zatýkací rozkaz a o jeho odvolání informovat všechny dotčené strany (rozhodnuto 10 hlasy ku 6).¹⁴¹

2.4.4.3 Univerzální jurisdikce z pohledu rozhodujících soudců

Kongo zpočátku zpochybňovalo oprávněnost vydání mezinárodního zatýkacího rozkazu na základě dvou argumentů – využití univerzální jurisdikce belgickým soudcem a porušení diplomatické imunity tehdejšího konžského ministra zahraničních věcí – nicméně ve svých finálních podáních se opíralo už jen o tvrzené porušení imunity. Dle Konga nesprávné užití univerzální jurisdikce proto nebylo stěžejní otázkou, na níž měl MSD odpovědět.¹⁴² Okrajově najdeme i přesto téma univerzální jurisdikce zmíněné v odůvodnění, ale zejména se jí věnovali někteří soudci ve svých oddělených nebo nesouhlasných stanoviscích. Ze soudců, kteří se tématu ve svých stanoviscích dotkli, jich pět bylo pro aplikaci principu univerzální jurisdikce *in absentia* (soudci Koroma, Higgins, Kooijmans, Buergenthal a van den Wyngaert) a čtyři byli proti (předseda Guillaume, soudci Ranjeva, Rezek a Bula-Bula). Žádný ze soudců, kteří akceptovali existenci univerzální jurisdikce, ji nepovažoval za povinnost státu.

Předseda Guillaume shledal, že mezinárodní právo nerozeznává univerzální jurisdikci *in absentia*. Státní praxe – národní zákonodárství ani judikatura – jak naznačovala Belgie, podle něj nepodporuje argument o přípustnosti univerzální jurisdikce *in absentia*.¹⁴³ Došel k závěru, že vývoj v mezinárodním právu za poslední půl století spíše směřoval k upevnění teritoriálního principu.¹⁴⁴ Soudce Rezek má na univerzální jurisdikci (*in absentia*) obdobný názor jako předseda. Svě oddělené stanovisko uzavírá, že pokud by se soud jako první zabýval otázkou univerzální jurisdikce, nemusel by již řešit státní imunitu Ndombasiho, neboť dle jeho názoru Belgie jednoduše neměla jurisdikci k vedení trestního řízení proti

¹⁴¹ *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Judgment, I.C.J. Reports 2002; str. 30 - 34, dostupný na stránkách MSD: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf> (staženo dne 28. 3. 2013)

¹⁴² *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Judgment, I.C.J. Reports 2002; str. 20, dostupný na stránkách MSD: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf> (staženo dne 28. 3. 2013)

¹⁴³ *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Opinion individuelle de M. Guillaume, président, odst. 9, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8128.pdf> (staženo dne 6. 4. 2013)

¹⁴⁴ *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Opinion individuelle de M. Guillaume, président, odst. 15, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8128.pdf> (staženo dne 6. 4. 2013)

němu. Je přesvědčen, že pokud by „*aplikace principu univerzální jurisdikce nepředpokládala přítomnost obviněného na území stíhajícího státu, koordinace by se stala naprosto nemožnou a vedlo by to ke kolapsu mezinárodního systému spolupráce při stíhání trestných činů*“.¹⁴⁵ Soudci Higgins, Kooijmans a Buergenthal sice na začátku potvrdili, že ani mezinárodní právo smluvní ani obyčejové nepodporuje výkon univerzální jurisdikce *in absentia*, ale stejně tak neexistuje pravidlo, které by takový výkon zakazovalo. Spoléhají zejména na svobodu jednání suverénního státu podpořenou rozhodnutím ve věci Lotus, které předseda Guillaume de facto označil za obsolentní. Odmítají, že by se v boji proti beztrestnosti pachatelů nejzávažnějších zločinů (konkrétně používají – nesprávně – termín „*international crimes*“) měly angažovat pouze mezinárodní soudy a ty národní by měly zůstat stranou. Shodují se, že ačkoli neexistuje žádné pravidlo opravňující státy ke stíhání pachatelů zločinů proti lidskosti stejnou cestou, jakou mohou například trestat pirátství, je evidentní, že mezinárodní právo se v této oblasti vyvíjí směrem ke vzniku obdobného pravidla.¹⁴⁶

2.4.5 MSD ve věci *Belgie v. Senegal*

Univerzální jurisdikce se týkal také spor Belgie a Senegalu rozhodovaný před MSD, a to konkrétně závazku *aut dedere aut judicare*, kterým je univerzální jurisdikce provedena v Úmluvě proti mučení či jinému krutému nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen Úmluva proti mučení). V rozhodnutí ve věci *Belgie v. Senegal* potvrdil MSD povinnost smluvních stran Úmluvy proti mučení buď údajného pachatele stíhat, nebo vydat jinému státu příslušnému k jeho stíhání. Rozhodnutí se konkrétně týkalo bývalého prezidenta Čadu, Hissène Habrého, obviněného ze spáchání zločinu mučení, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti, jichž se měl dopustit během svého působení v prezidentském úřadu v letech 1982 – 1990. Po pádu jeho režimu před dvaceti lety získal Habré politický azyl v Senegalu.¹⁴⁷

¹⁴⁵ *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Opinion individuelle de M. Rezek, odst. 9 - 10, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8138.pdf> (staženo dne 6. 4. 2013)

¹⁴⁶ *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Joint Separate Opinion of Judges Higgins, Kooijmans and Buergenthal, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8136.pdf> (staženo 5. 4. 2013)

¹⁴⁷ Galway, C. B. *Belgium v. Senegal: The International Court of Justice Affirms the Obligation to Prosecute or Extradite Hissène Habré Under the Convention against Torture*, Insights, September 11 2012, American Society of International Law, dostupný [online]: <http://www.asil.org/pdfs/insights/insight120911.pdf> (staženo dne 28. 4. 2013)

V únoru 2009 Belgie iniciovala řízení před MSD proti Senegal a tvrdila, že Senegal porušil svůj závazek vyplývající z Úmluvy proti mučení tím, že trestně nestíhal Habrého ani ho nevydal Belgii k trestnímu stíhání. Belgie podepřela své tvrzení jak Úmlouvou proti mučení, tak obyčejovým mezinárodním právem.¹⁴⁸ Belgie tak činila jak ve prospěch čadských občanů, tak belgických s čadskými kořeny. O vydání Habrého požádala už v roce 2006, po čtyřletém vyšetřování, ale Senegal odmítl Habrého vydat, a to i na opakované žádosti z Belgie. Rovněž Africká unie žádala v roce 2006 po Senegal, aby Habrého předvedl před soud, Senegal se nicméně bránil, že mu v tom brání nedostatek finančních prostředků.¹⁴⁹

MSD se s Belgií shodl na tom, že strany Úmluvy proti mučení mají „*společný zájem na tom zajistit..., aby bylo činům mučení zabráněno, a pokud se vyskytnou, tak aby jejich pachatelé nepožívali beztrestnosti*“.¹⁵⁰ Závazek státu případ prošetřit a případně zahájit trestní stíhání plyne z pouhé přítomnosti údajného pachatele na jeho území, nehledě na státní příslušnost jeho či obětí nebo místo spáchání předmětných zločinů. MSD, mj. v návaznosti na rozhodnutí ve věci *Barcelona Traction*, prohlásil tyto závazky za povinnosti států *erga omnes partes* v tom smyslu, že každý stát má v daném případě zájem na jejich splnění.¹⁵¹ Senegal porušil svůj závazek plynoucí z článku 6 Úmluvy proti mučení vykonat předběžné šetření, jakmile se podezřelý ocitne na území onoho státu.¹⁵² MSD také judikoval, že Senegal porušil článek 7 Úmluvy proti mučení, který po státu, na jehož území je domnělý pachatel přítomen, žádá, aby zajistil stíhání onoho pachatele kompetentními autoritami, nebo ho vydal k trestnímu stíhání jinému státu. MSD má za to, že zatímco trestní stíhání údajného pachatele je povinností plynoucí z Úmluvy proti mučení, extradice je pouze touto úmluvou poskytnutou možností, ale Senegal nevyužil ani této možnosti, ani Habrého sám nestíhal.¹⁵³ Problematickým aspektem mohl být fakt, že Senegal k Úmluvě proti mučení přistoupil až

¹⁴⁸ ICJ: *Questions relating to the obligation to prosecute or extradite (Belgium v. Senegal)*, Judgment, 20 July 2012, par. 1, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/144/17064.pdf> (staženo dne 28. 4. 2013)

¹⁴⁹ Galway, C. B. *Belgium v. Senegal: The International Court of Justice Affirms the Obligation to Prosecute or Extradite Hissène Habré Under the Convention against Torture*, Insights, September 11 2012, American Society of International Law, dostupné [online]: <http://www.asil.org/pdfs/insights/insight120911.pdf> (staženo dne 28. 4. 2013)

¹⁵⁰ ICJ: *Questions relating to the obligation to prosecute or extradite (Belgium v. Senegal)*, Judgment, 20 July 2012, par. 68, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/144/17064.pdf> (staženo dne 28. 4. 2013)

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Ibid., par. 86

¹⁵³ ICJ: *Questions relating to the obligation to prosecute or extradite (Belgium v. Senegal)*, Judgment, 20 July 2012, par. 95, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/144/17064.pdf> (staženo dne 28. 4. 2013)

v roce 1987 a Belgie až roku 1999, ale odpovědí soudu bylo, že „*zákaz mučení je součástí obyčejového mezinárodního práva*“ a dnes má již charakter *jus cogens*.¹⁵⁴ Jakkoli byla obyčejová povaha zločinu mučení již dříve judikována, je její potvrzení zajímavé pro srovnání s rozhodnutím lordů o Pinochetově extradici. Ke stíhání nebo extradici u zločinu mučení je ovšem stát zavázán až poté, co pro něj úmluva vstoupí v platnost. Soud v této souvislosti dodal, že ač se nejedná o právní závazek, Senegal může rovněž stíhat zločiny, ke kterým mělo dojít před přijetím Úmluvy proti mučení v tomto státě.¹⁵⁵ MSD jinými slovy potvrdil, že všechny státy Úmluvy proti mučení mohou trvat na splnění touto smlouvou založených povinností, a to i tehdy, když údajné zločiny měly být spáchány před přistoupením žádajícího státu k Úmluvě proti mučení, a rovněž tehdy, neexistuje-li žádná spojitost mezi žádajícím státem a pachatelem či oběťmi.¹⁵⁶

2.5 Kritika univerzální jurisdikce

Antonio Cassese vymezuje tři základní rizika spojená s výkonem univerzální jurisdikce (on osobně má na mysli rovněž univerzální jurisdikci založenou mezinárodní smlouvou). Za prvé univerzální jurisdikce s sebou přináší procedurální problémy ve smyslu ztíženého získávání důkazů. Za druhé, pravomoc soudců národních soudů vydávat mezinárodní zatýkácí rozkazy na příslušníky cizích států může být zneužita. Za třetí se Cassese obává, že výkon univerzální jurisdikce může vést k mezistátním sporům, a jmenuje případ mezinárodního zatýkácího rozkazu na konžského ministra zahraničí vydaného belgickým soudem.¹⁵⁷

S akceptací výkonu univerzální jurisdikce vyvstává obava z politicky motivovaných procesů – vlády a prokuratury mohou usilovat o stíhání občanů státu, s nímž jsou ve sporu. Silné státy mohou na jedné straně usilovat o garanci imunity pro své představitele a na druhé

¹⁵⁴ ICJ: *Questions relating to the obligation to prosecute or extradite (Belgium v. Senegal)*, Judgment, 20 July 2012, par. 99, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/144/17064.pdf> (staženo dne 28. 4. 2013)

¹⁵⁵ Ibid., par. 104

¹⁵⁶ Galway, C. B. *Belgium v. Senegal: The International Court of Justice Affirms the Obligation to Prosecute or Extradite Hissène Habré Under the Convention against Torture*, Insights, September 11 2012, American Society of International Law, dostupné [online]: <http://www.asil.org/pdfs/insights/insight120911.pdf> (staženo dne 28. 4. 2013)

¹⁵⁷ Cassese, A. *International Criminal Justice: Is It Needed in the Present World Community?*, in: Kreijen, G. et al. (eds.). *State, Sovereignty, and International Governance*. (Oxford: Oxford University Press, 2002), str. 257 - 258

stíhat občany jiných států na principu univerzální jurisdikce. Členové mírových misí OSN mohou být vystaveni nespravedlivým stíháním, která ohrozí účel mírových operací.¹⁵⁸ Je skutečností, že univerzální jurisdikci aplikují spíše silné státy, ale jak podotýká Kamminga, nelze je vinit za to, že dostály svým smluvním povinnostem, neboť ve většině případů státy využily tento princip na základě mezinárodní smlouvy, jejíž se staly stranou.¹⁵⁹

Často slýchanou námitkou univerzální jurisdikce je, že se de facto jedná o neo-koloniální intervenci. Vychází z předpokladu, že zločiny podle mezinárodního práva jsou stíhány jen, je-li k tomu politický důvod, a z praxe států, kdy univerzální jurisdikce byla skutečně často uplatněna proti domnělým pachatelům, kteří byli občany z bývalé kolonie stíhajícího státu (např. belgickým soudem vydaný mezinárodní zatýkácí rozkaz na ministra v Kongu, španělská snaha stíhat Augusta Pinocheta aj.). Konžský soudce ad hoc Bula-Bula ve svém odděleném stanovisku k mezinárodnímu zatýkácímu rozkazu na Ndombasiho uvedl, že Belgie využila univerzální jurisdikce právě kvůli snaze intervenovat do vnitřních záležitostí bývalé belgické kolonie, jež sahá až k převratu v roce 1960, který stál život bývalého předsedu konžské vlády Patrice Lumumbu.¹⁶⁰ Africká unie kupříkladu mnohokrát kritizovala výkon univerzální jurisdikce západními státy proti africkým úředníkům jako politické zneužití konceptu univerzální jurisdikce.¹⁶¹ Nicméně se sluší podotknout, že ač je univerzální jurisdikce v určitém případě vykonána státem proti občanovi jeho bývalé kolonie, neexistují důkazy, že by k tomu došlo z politických důvodů. Cryer vidí jednodušší vysvětlení v tom, že pachatelé nebo oběti si našly cestu do země, která se pak (prostřednictvím justiční soustavy, nikoli vlády) na základě žádosti od obětí rozhodla domnělé pachatele z bývalé kolonie stíhat na základě univerzální jurisdikce.¹⁶²

¹⁵⁸ Robinson, M.: The Princeton Principles: Commentary, in: Macedo, S. (ed.). *Universal Jurisdiction. National Courts and the Prosecution of Serious Crimes Under International Law*, (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2004), str. 28

¹⁵⁹ Kamminga, M. T. *Lessons Learned from the Exercise of Universal Jurisdiction in Respect of Gross Human Rights Offenses*, in *Human Rights Quarterly*, Vol. 23, No. 4 (Nov. 2001), pp. 940 – 974, str. 963

¹⁶⁰ *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Separate opinion of Judge Bula-Bula, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8142.pdf> (staženo 4. 4. 2013)

¹⁶¹ Van der Wilt, H. *Universal Jurisdiction under Attack*, in *Journal of International Criminal Justice* 9 (2011), pp. 1043 – 1066, str. 1044

¹⁶² Cryer, R. *Prosecuting International Crimes: Selectivity and the International Law Regime*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), str. 96

Námitka, kterou jsem již zmiňovala v případě univerzální jurisdikce *in absentia* – neschopnost dostatečně garantovat obviněnému jeho procesní práva – se týká rovněž univerzální jurisdikce obecně. Nicméně zde je založena na poněkud slabší argumentaci, neboť přítomný obžalovaný má garantována procesní práva právem mezinárodním, zejména mezinárodním právem lidských práv.¹⁶³ Mezinárodní smlouvy zavazující k univerzální jurisdikci často obsahují zvláštní ustanovení garantující obviněnému jeho procesní práva.¹⁶⁴ Rovněž obava, že by rozhodující orgány inklinovaly k větší zaujatosti v případě univerzální jurisdikce než jurisdikce založené na principu teritoriality, pasivní personality apod., je neopodstatněná.¹⁶⁵ Kreß má za to, že figurují-li národní státy v rámci univerzální jurisdikce jako „strážci“ hodnot celého mezinárodního společenství, pak je vhodné, aby při výkonu univerzální jurisdikce zachovávaly stejný standard procesních práv obžalovaného jako mezinárodní soudní orgány. Vodítkem může být zejména Statut Mezinárodního trestního soudu, konkrétně článek 21 odst. 3¹⁶⁶ a články 55 („Práva osob v průběhu vyšetřování“) a 67 („Práva obžalovaného“).¹⁶⁷

George Fletcher se dále obává, že v souvislosti s univerzální jurisdikcí neexistuje garance proti možnému vlácení domnělého pachatele od soudu k soudu, dokud nejsou oběti uspokojeny, že spravedlnosti bylo učiněno zadost.¹⁶⁸ Cryer reaguje tak, že např. vymezení univerzální jurisdikce španělskými soudy ve věci *Guatemalan Generals* jako subsidiární, tedy v případě, že teritoriálně nebo personálně příslušný soud nebude schopen dané zločiny soudit,

¹⁶³ Cryer, R. *Prosecuting International Crimes: Selectivity and the International Law Regime*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), str. 97

¹⁶⁴ Kamminga, M. T. *Lessons Learned from the Exercise of Universal Jurisdiction in Respect of Gross Human Rights Offenses*, in *Human Rights Quarterly*, Vol. 23, No. 4 (Nov. 2001), pp. 940 – 974, str. 963

¹⁶⁵ Cryer, R. *Prosecuting International Crimes: Selectivity and the International Law Regime*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), str. 98

¹⁶⁶ znění čl. 21 odst. 3: „Uplatňování a výklad práva podle tohoto článku musí být slučitelné s mezinárodně uznávanými lidskými právy a nesmí zakládat diskriminaci z důvodu pohlaví, věku, rasy, barvy pleti, jazyka, náboženského vyznání nebo víry, politického či jiného názoru, národnostního, etnického či sociálního původu, majetku, rodu či jiného postavení.“

¹⁶⁷ Kreß, C. *Universal Jurisdiction over International Crimes and the Institut de Droit International*, in: *Journal of International Criminal Justice* 4, (2006), 561 – 585, str. 582

¹⁶⁸ Fletcher, G. *Against Universal Jurisdiction*, in *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 1 (2003), pp. 580 – 584, str. 582

může být nástrojem, jak domnělého pachatele i přes využití univerzální jurisdikce soudit s respektem.¹⁶⁹

Zajímavý argument v neprospěch univerzální jurisdikce formuloval Ben Chigara. Je přesvědčen, že závažná porušení mezinárodního práva by měla být stíhána mezinárodními orgány, nikoli cizími národními, zejména kvůli národní hrdosti. V návaznosti na proces s Augustem Pinochetem ve Sněmovně lordů tvrdí, že soudit chilského občana za porušení mezinárodního trestního práva spáchaná v Chile před španělskými či britskými soudy může zranit chilskou národní hrdost a rozdmýchat nespokojenost mezi občany Chile. Na příkladě tribunálů pro bývalou Jugoslávii a Rwandu ukazuje, že mezinárodní soudy takové nebezpečí nepředstavují.¹⁷⁰

2.6 Univerzální jurisdikce jako předmět mezinárodního smluvního práva

Roger O'Keefe ve svém článku *Universal Jurisdiction: Clarifying the Basic Concept* zmiňuje, že univerzální jurisdikce bývá často charakterizována tak, že na jejím základě je jakýkoli nebo každý stát oprávněn stíhat chování, které je předmětem principu univerzální jurisdikce. O'Keefe se proti tomuto vžitému chápání diskutovaného principu vymezuje s tím, že zejména označení „jakýkoli, nebo každý stát“ je zavádějící, neboť implikuje, že univerzální jurisdikce se nemůže stát předmětem mezinárodního smluvního práva.¹⁷¹ Podle profesora Šturmy spočívá právní základ protiprávnosti popř. trestnosti jednání považovaného za zločiny podle mezinárodního práva v obyčejovém mezinárodním právu. To samozřejmě nevylučuje uplatnění smluvního instrumentu a většina skutkových podstat zločinů podle mezinárodního práva byla naopak definována v mnohostranných mezinárodních smlouvách. Ty ovšem podle něj představují pouze **kodifikaci obecného mezinárodního práva (obyčejového)**.¹⁷² Smluvní právo může v případě univerzální jurisdikce hrát také roli mezinárodněprávní

¹⁶⁹ Cryer, R. *Prosecuting International Crimes: Selectivity and the International Law Regime*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), str. 98 - 99

¹⁷⁰ Chigara, B. The Administration of International Criminal Justice, in : Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 127 - 128

¹⁷¹ O'Keefe, R.: *Universal Jurisdiction, Clarifying the Basic Concept*, *Journal of International Criminal Justice*, 2 (2004), 735 – 760, str. 746 - 747

¹⁷² Šturma, P. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*, (Praha: Karolinum, 2002), str. 18

autority, která posvětit jednání národních soudů jako orgánů globální spravedlnosti při stíhání zločinů podle mezinárodního práva.¹⁷³

O'Keefe se staví do opozice vůči jiným autorům, když říká, že rovněž jurisdikce daná mezinárodní smlouvou týkající se trestných činů, při nichž absentuje jiná relevantní skutečnost opravňující daný stát ke stíhání určitého chování, je univerzální jurisdikcí.¹⁷⁴ Avšak např. Antonio Cassese má za to, že mezinárodní smlouvy neodkazují na pravou univerzální jurisdikci, neboť působí pouze *inter partes*.¹⁷⁵ Robert Cryer je také přesvědčen, že nelze mluvit o univerzální jurisdikci založené smlouvou v pravém slova smyslu, neboť aby se v takovém případě jednalo o univerzální jurisdikci, musela by daná smlouva být ratifikována všemi existujícími státy světa.¹⁷⁶ Podobný názor již v roce 1994 vyjádřil Iain Cameron, když napsal, že používat pro smluvní jurisdikci pojem univerzální je matoucí, protože pokud ustanovení o jurisdikci ve smlouvě není jen deklaratorním vyjádřením obyčejového mezinárodní práva nebo za dobu své existence nezíská status mezinárodněprávního obyčeje, jurisdikce není plně univerzální, dokud danou smlouvu neratifikují všechny státy světa.¹⁷⁷ Rovněž Florian Jessberger nenazývá jurisdikci založenou smlouvou univerzální jurisdikcí, neboť tato trestněprávní jurisdikce může být vždy uplatněna jen *inter partes*.¹⁷⁸

Rezoluce *Institut de Droit International* Univerzální trestněprávní jurisdikce s ohledem na zločiny genocidy, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny k univerzální jurisdikci stanoví toto: „Univerzální jurisdikce je primárně založena obyčejovým mezinárodním právem. Může být také zavedena mnohostrannou smlouvou ve vztazích mezi

¹⁷³ Cryer, R. *Prosecuting International Crimes: Selectivity and the International Law Regime*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), str. 85

¹⁷⁴ O'Keefe, R.: *Universal Jurisdiction, Clarifying the Basic Concept*, *Journal of International Criminal Justice*, 2 (2004), 735 – 760, str. 746 - 747

¹⁷⁵ Cassese, A. *Is the Bell Tolling for Universality? A Plea for a Sensible Notion of Universal Jurisdiction*, in *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 1 (2003), pp. 589 - 595, str. 594

¹⁷⁶ Cryer, R. *Prosecuting International Crimes: Selectivity and the International Law Regime*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), str. 84

¹⁷⁷ Cameron, I. *The Protective Principle of International Criminal Jurisdiction*, (Aldershot:,Brookfield, VT, 1994), str. 80

¹⁷⁸ Jessberger, F.: *Universal Jurisdiction*, in: Cassese, A.(ed.): *The Oxford Companion to International Criminal Justice*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 556

*smluvními stranami, obzvláště pomocí doložek, podle nichž smluvní stát, na jehož území se nachází údajný pachatel, by ho měl buď vydat, nebo trestně stíhat“.*¹⁷⁹

Ratner, Abrams a Bischoff, kteří patří do skupiny uznávající za zdroj univerzální jurisdikce jak obyčej, tak smlouvu, konstatují, že existují dvě mezinárodní smlouvy, které dovolují smluvním stranám aplikaci univerzální jurisdikce, a to Ženevské úmluvy a Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, a dvě smlouvy, které po smluvních stranách přímo požadují za splnění daných podmínek její užití, a to Dodatková úmluva o zrušení otroctví, obchodu s otroky, institucí a praktik podobných otroctví a Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu. Tyto úmluvy z hlediska jejich ustanovení o „univerzální jurisdikci“ proto rozeberu dále.

2.6.1 Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli

Poprvé byla univerzální jurisdikce včleněna do mezinárodního práva smluvního v roce 1949, a to do první z tzv. Ženevských úmluv. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil ve svém článku 49 stanoví, že „každá smluvní strana je povinna vypátrat osoby obviněné z toho, že se dopustily některého z těchto vážných porušení anebo že daly k němu rozkaz, a musí je postavit před své vlastní soudy, ať je jakákoli jejich státní příslušnost“¹⁸⁰. Smluvní strana se tohoto postupu musí držet, neodevzdá-li podezřelou osobu jiné smluvní straně k soudnímu stíhání.

2.6.2 Dodatková úmluva o zrušení otroctví, obchodu s otroky, institucí a praktik podobných otroctví

Dodatková úmluva OSN o zrušení otroctví, obchodu s otroky, institucí a praktik podobných otroctví z roku 1956 ukládá smluvním stranám, aby zacházely s otroctvím a obchodem s otroky jako s trestnými činy neohledně na místo spáchání, a osoby za tyto činy zodpovědné podrobily trestu. Úmluva doplňuje Úmluvu o otroctví z roku 1926.¹⁸¹

¹⁷⁹ *Universal Criminal Jurisdiction with regard to the Crime of Genocide, Crimes Against Humanity and War Crimes*, Resolution, Institut de Droit International, August 26, 2005, dostupné [online]: http://www.idi-ii.org/idiE/resolutionsE/2005_kra_03_en.pdf (staženo dne 13. 4. 2013)

¹⁸⁰ Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli, čl. 49, dostupná [online]: http://www.cervenkykriz.eu/cz/mhp_knihovna/zenevske_umluvy.pdf (staženo dne 5. 4. 2013)

¹⁸¹ Dodatková úmluva o zrušení otroctví, obchodu s otroky, institucí a praktik podobných otroctví, dostupná [online] v anglickém jazyce např.: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/f3scas.htm> (staženo 5. 4. 2013)

2.6.3 Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu

Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu (dále jen „*Úmluva o potrestání apartheidu*“) byla Valným shromážděním OSN přijata 30. listopadu 1973, v platnost vstoupila 18. července 1976.¹⁸² Byl zamýšlen vznik zvláštního mezinárodního trestního tribunálu pro souzení zločinu apartheidu, ale nakonec k tomu nedošlo a bylo ponecháno na smluvních stranách, aby uzpůsobily legislativu ke stíhání domnělých pachatelů na základě univerzální jurisdikce.¹⁸³ V článku IV písm. b) ukládá státům „*přijmout legislativní, soudní a správní opatření ke stíhání, souzení a trestání osob, v souladu se svou jurisdikcí, které jsou odpovědné za činy uvedené v článku II této úmluvy, nebo jsou z těchto činů obviněny bez ohledu na to, zda tyto osoby jsou usídlené na území státu, ve kterém byly tyto činy spáchány, nebo jsou občany tohoto státu či některého jiného státu, nebo jsou osobami bez státní příslušnosti*“¹⁸⁴. Článek V dále zní: „*Osoby obviněné ze spáchání činů uvedených v článku II této úmluvy mohou být souzeny příslušnými soudy kteréhokoli smluvního státu této úmluvy, který může mít jurisdikci nad obžalovanou osobou...*“¹⁸⁵.

2.6.4 Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

10. prosince 1984 byla na půdě Valného shromáždění OSN přijata Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen „*Úmluva OSN proti mučení*“). Úmluva OSN proti mučení vstoupila v platnost 26. června 1987 po její ratifikaci dvaceti státy.¹⁸⁶ Článek 5 Úmluvy, který je často uváděn jako příklad začlenění univerzální jurisdikce do mezinárodního práva smluvního, vedle založení jurisdikce na principu teritoriálním, národnosti domnělého pachatele či oběti, v odst. 2 stanoví toto: „*Každý stát, který je smluvní stranou této Úmluvy přijme rovněž taková opatření, jež se mohou ukázat jako nutná k založení jeho jurisdikce nad takovými trestnými činy v případech,*

¹⁸² UN: International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid, [online]: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/cspca/cspca.html> (staženo dne 5. 4. 2013)

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu, čl. IV písm. b), dostupná [online]: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-apartheid.pdf> (staženo dne 5. 4. 2013)

¹⁸⁵ Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu, čl. V, dostupná [online]: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-apartheid.pdf> (staženo dne 5. 4. 2013)

¹⁸⁶ UN:Treaty Collection, Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman Degrading Treatment or Punishment, [online]: http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-9&chapter=4&lang=en (staženo 7.4.2013)

*kdy se domnělý pachatel nachází na kterémkoli území pod jeho jurisdikcí, a nevydá ho v souladu s článkem 8 některému ze států uvedených v odstavci 1 tohoto článku“.*¹⁸⁷

2.7 Univerzální jurisdikce v praxi národních soudů

Do poloviny 90. let 20. století byly případy, kdy národní soudy soudily pachatele podezřelého ze spáchání zločinů podle mezinárodního práva na základě principu univerzální jurisdikce, poměrně vzácné, nicméně od té doby jsme svědky jejich značného nárůstu. Jmenujme si proto alespoň některé případy aplikace univerzální jurisdikce v praxi, nyní nehledě na to, zda byla z pohledu praktikujících států založena smlouvou nebo obyčejovým mezinárodním právem.

Aktivní zemí v této oblasti bylo Španělsko, které iniciovalo vyšetřování týkající se zločinů guatemalské vojenské vlády, které v roce 2005 vyústilo v rozhodnutí španělského ústavního soudu, který se v něm přiklonil k široce pojímanému konceptu univerzální jurisdikce, bez potřeby jakéhokoli nexu mezi Španělskem a údajným pachatelem a také bez nutnosti důkazu neschopnosti či neochoty teritoriálního státu vést obdobný proces.¹⁸⁸ Nicméně je třeba dodat, že v roce 2009 byl španělský zákon umožňující univerzální jurisdikci pozměněn a nyní je podmínkou trestního stíhání aspoň španělské občanství obětí nebo přítomnost domnělého pachatele na španělském území.¹⁸⁹ V témže roce španělský Nejvyšší soud potvrdil odsouzení bývalého argentinského námořního důstojníka za spáchání zločinů proti lidskosti. Rovněž v roce 2005 pak Francie v jeho nepřítomnosti odsoudila mauretánského funkcionáře za zločin mučení a Velká Británie odsoudila afghánského vojenského diktátora za mučení a brání rukojmí – jednalo se o první odsouzení za zločin mučení v jiném státě než teritoriálním podle ustanovení Úmluvy proti mučení vůbec.¹⁹⁰ Belgie se neúspěchem v případě rozhodnutí MSD o mezinárodním zatýkacím rozkazu na

¹⁸⁷ Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícím zacházení a trestání, čl. 5 odst.2, dostupná [online]: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-proti-muceni.pdf> (staženo dne 7. 4. 2013)

¹⁸⁸ Roht-Arriaza, N. *Guatemala Genocide Case. Judgment. No. STC 237/2005*, in *The American Journal of International Law*, Vol. 100, No. 1, (January 2006), pp. 207 – 213, str. 210; Ratner, S. R., Abrams, J. S., Bischoff, J. L. *Accountability for Human Rights Atrocities in International Law. Beyond Nuremberg Legacy*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 201

¹⁸⁹ Spain curbs judges' right to act as 'global police', *The Guardian*, 15 October 2009, [online]:

<http://www.guardian.co.uk/world/2009/oct/15/spain-foreign-crime-law-judges> (staženo dne 10. 4. 2013)

¹⁹⁰ Ratner, S. R., Abrams, J. S., Bischoff, J. L. *Accountability for Human Rights Atrocities in International Law. Beyond Nuremberg Legacy*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 201

Ndombasiho nenechala odradit, nicméně když se pokusila vyšetřovat důstojníky USA a Izraele, Izrael stáhl svého velvyslance a USA oznámily, že postavení Belgie v rámci Severoatlantické aliance je ohroženo. Belgie nakonec pozměnila zákon implementující do belgického právního řádu princip univerzální jurisdikce. V roce 2004 zaujal také případ, kdy byl v souvislosti s válečnými zločiny v irácké věznici Abú Ghrajb v Německu žalován bývalý americký ministr obrany Donald Rumsfeld, nicméně německý federální žalobce nakonec odmítl pokračovat ve vyšetřování, zejména kvůli nedostatečnému spojení předmětných údajných zločinů s Německem.¹⁹¹ Stejně neúspěšné byly pokusy na základě univerzální jurisdikce stíhat ve Španělsku Fidela Castra¹⁹² či Ariela Sharona¹⁹³. Je vhodné zmínit, že mezi země s tradičně kladným postojem k univerzální jurisdikci se řadí také Německo. Např. při vyjednávání statutu MTS Německo deklarovalo, že v současnosti obyčejové mezinárodní právo dovoluje univerzální jurisdikci u většiny zločinů podle mezinárodního práva.¹⁹⁴

¹⁹¹ Ratner, S. R., Abrams, J. S., Bischoff, J. L. *Accountability for Human Rights Atrocities in International Law. Beyond Nuremberg Legacy*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 202

¹⁹² Cassese, A. *When May Senior State Officials Be Tried for International Crimes? Some Comments on the Congo v. Belgium Case*, in *European Journal of International Law* 2002, Vol. 13, No. 4, pp. 853 – 875, str. 860 - 861

¹⁹³ Sharon cannot be tried i Belgium, says court, the Guardian, 15 February 2002, [online]: <http://www.guardian.co.uk/world/2002/feb/15/israelandthepalestinians.unitednations?INTCMP=SRCH> (staženo dne 10. 4. 2013)

¹⁹⁴ Cassese, A. *When May Senior State Officials Be Tried for International Crimes? Some Comments on the Congo v. Belgium Case*, in *European Journal of International Law* 2002, Vol. 13, No. 4, pp. 853 – 875, str. 861

3. Případ Pinochet

Augusto Pinochet od 11. září 1973 do 26. června 1974 předsedal vojenské juntě vládoucí v Chile a od 26. června 1974 do 11. března 1990 byl prezidentem Republiky Chile.¹⁹⁵ V říjnu 1998 během jeho pobytu ve Spojeném království na něj byl vydán mezinárodní zatýkácí rozkaz, na jehož základě byl posléze souzen soudem první instance (*Divisional Court*) a v odvolacím řízení Sněmovnou lordů.

3.1 Chile za Pinochetova režimu

Předchůdce Augusta Pinocheta, Salvador Allende, se v roce 1970 stal první demokraticky zvolenou hlavou státu.¹⁹⁶ Allendeho éra se nesla ve znamení znárodnování průmyslu, ale také snahy zlepšit veřejné zdravotnictví a vzdělávací systém. Znárodnování postihlo také měděné doly vlastněné americkými společnostmi. Měděné doly představovaly tři čtvrtiny chilského vývozu a jejich znárodnění znamenalo citelnou ztrátu pro zmíněné americké korporace. Také tento Allendeho krok se proto významně podepsal na snaze americké CIA zničit chilský levicový režim a obnovit zisk pro USA plynoucí z chilského průmyslu. CIA nicméně začala pracovat na svržení Allendeho režimu bezprostředně po jeho zvolení prezidentem a podporovala chilskou opozici a přirozeně také zářijový puč vedený tehdejším vrchním velitelem armády Augustem Pinochetem. Puč vyústil v Allendeho smrt a vlády v zemi se ujala vojenská junta vedená Pinochetem. Sympatizanti s komunismem a Allendeho režimem byli pronásledováni, mučeni a zabíjeni. Junta pozastavila platnost ústavy a základní práva vztahující se k zadržení, spravedlivému procesu a uvěznění. Jakékoli volby byly zakázány, shromáždění více jak šesti lidí nebyla povolena. Státní organizace mezi své pracovní nástroje často zařazovaly mučení, obzvláště DINA (*Dirección de Inteligencia Nacional*), chilská zpravodajská služba založena v listopadu 1973 a odpovědná Pinochetovi, byla organizací smutně proslulou četnými metodami mučení¹⁹⁷ a zadržování lidí. Na státním teroru, zadržování lidí a mučení se vedle DINY, která byla v roce 1977 nahrazena CNI (*Central Nacional de Informaciones*), Národním centrem pro informace, podílely také

¹⁹⁵ Webber, F.: *The Pinochet Case: The Struggle for the Realization of Human Rights*, Journal of Law and Society, Vol. 26, No. 4 (prosinec 1999), str. 524

¹⁹⁶ Barker, C. J. *International Law and International Relations: International Relations for the 21st century*, (London: Continuum 2000), str. 137

¹⁹⁷ zpráva ad hoc ustanovené komise při ECOSOC z roku 1976 rozeznává sedmnáct mučících praktik, které DINA užívala (UN A/31/253)

zpravodajské služby armády, námořnictva a karabiniéři. Za účelem znemožnit politickým oponentům klidný život dokonce i mimo hranice Chile spolupracovala DINA s tajnou policií v některých okolních státech a nepohodlné chilské občany pronásledovala také zde. Ekonomická situace v zemi se v mnoha ohledech zhoršovala: inflace překročila 350 %, nezaměstnanost dosáhla 25 %.¹⁹⁸

Pinochetův režim kvůli nedodržování lidských práv čelil mezinárodnímu tlaku a několikrát odmítl vstup pracovní skupiny OSN, jež měla zmonitorovat stav v oblasti lidských práv v zemi, na státní území.¹⁹⁹ Dokonce i Spojené státy zakázaly v roce 1976 jakoukoli vojenskou pomoc pro Chile.²⁰⁰ Také proto byla DINA v roce 1977 rozpuštěna a nahrazena zmíněnou organizací CNI. Ještě v roce 1978 Pinochet vyhlásil amnestii pro všechny úředníky, kteří se při stíhání podezřelých z podvracení státu dopustili vraždy, mučení nebo jiných zločinů. O dva roky později však jako příslib změny vstoupila v platnost nová ústava, která občanům garantovala vyhlášení referenda.²⁰¹ V roce 1983 došlo ke kolapsu chilské ekonomiky a proti Pinochetovi se postavily masy lidí, kromě dělnické třídy také katolická církev a armáda.²⁰² Na politické scéně se v témže roce objevila nová protirežimní strana, Středo-levicová Demokratická aliance, a v roce 1988 se konalo slíbené referendum, v němž se většina lidí postavila proti setrvání Pinocheta ve funkci prezidenta. Pinochet byl přinucen k abdikaci v roce 1989, kdy prezidentské volby vyhrál Patricio Aylwyn. Aylwyn se však stal prezidentem až v roce 1990 a tento rok můžeme také vnímat jako definitivní konec represí ze strany vlády. Pinochet pokračoval ve své kariéře jako vrchní velitel armády a jím navržená ústava z roku 1980 mu dávala právo jmenovat devět senátorů. Vedle toho mu rovněž poskytl

¹⁹⁸ Webber, F.: *The Pinochet Case: The Struggle for the Realization of Human Rights*, Journal of Law and Society, Vol. 26, No. 4 (prosinec 1999), str. 524 - 528

¹⁹⁹ Ibid., str. 528

²⁰⁰ Barker, C. J. *International Law and International Relations: International Relations for the 21st century*, (London: Continuum 2000), str. 139

²⁰¹ Webber, F.: *The Pinochet Case: The Struggle for the Realization of Human Rights*, Journal of Law and Society, Vol. 26, No. 4 (prosinec 1999), str. 528

²⁰² Barker, C. J. *International Law and International Relations: International Relations for the 21st century*, (London: Continuum 2000), str. 139

doživotní imunitu vytvořením institutu doživotního senátorského mandátu.²⁰³ Vrchním velitelem armády byl Augusto Pinochet do roku 1997 a poté působil jako senátor.²⁰⁴

3.2 Řízení předcházející rozhodování lordů

Augusto Pinochet navštívil Británii v 90. letech 20. století několikrát. Jeho návštěvy podnítily snahy předvést ho před soud za zločiny, kterých se měl dopustit. V roce 1995 oběti jeho činů žádaly, aby byl v Británii stíhán podle čl. 134 Trestního zákoníku z roku 1988, který upravoval trestný čin mučení a také zvláštní extraterritoriální jurisdikci tohoto zločinu se týkající. Policie zahájila vyšetřování, ale Pinochet odjel, než mohlo být dokončeno. Opětovně se do Británie vypravil 22. září 1998, aby se zde podrobil operaci.²⁰⁵ Během této návštěvy, 16. října 1998, byl španělským soudem vydán mezinárodní zatýkácí rozkaz, na jehož základě soudce Nicholas Evans vydal provizorní zatýkácí rozkaz na Pinocheta za účelem jeho extradice, v souladu se zákonem o extradici z roku 1989, na území v jurisdikci Národního soudu v Madridu na základě obvinění z vraždy španělských občanů v Chile. Obvinění vycházela z toho, že existují důkazy, že v době od 11. září 1973 do 31. prosince 1983 Pinochet zavraždil španělské občany v Chile, za což může být podle španělského práva stíhán před španělskými soudy.²⁰⁶ Následně byl vydán mezinárodní zatýkácí rozkaz a 13. října předán Interpolu. 18. října španělský soudce Baltazar Garzon vydal druhý mezinárodní zatýkácí rozkaz v souvislosti se zločiny terorismu a genocidy. 22. října 1998 byl britským soudcem vydán druhý zatýkácí rozkaz za účelem Pinochetovy extradice zohledňující nová obvinění ze strany Španělska.²⁰⁷ Druhý zatýkácí rozkaz napravil nedostatky toho prvního spočívající zejména v tom, že činy, ze kterých byl Pinochet obviněn, nenaplnovaly podmínky extradičního trestného činu. Byl postaven na údajné existenci důkazů usvědčujících Pinocheta z toho, že v době mezi 1. lednem 1988 a prosincem 1992 v pozici veřejného činitele spáchal či se podílel na zločinu mučení a dále, že v době od ledna 1982 do ledna 1992 zadržoval

²⁰³ Webber, F.: *The Pinochet Case: The Struggle for the Realization of Human Rights*, Journal of Law and Society, Vol. 26, No. 4 (prosinec 1999), str. 528 - 529

²⁰⁴ Barker, C. J. *International Law and International Relations: International Relations for the 21st century*, (London: Continuum 2000), str. 139

²⁰⁵ Webber, F.: *The Pinochet Case: The Struggle for the Realization of Human Rights*, Journal of Law and Society, Vol. 26, No. 4 (prosinec 1999), str. 531

²⁰⁶ Woodhouse, D. Introduction: The Extradition of Pinochet: A Calendar of Events, in Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 2

²⁰⁷ Webber, F.: *The Pinochet Case: The Struggle for the Realization of Human Rights*, Journal of Law and Society, Vol. 26, No. 4 (prosinec 1999), str. 531

neoprávněně osoby a účastnil se spolčení za účelem zadržení osob, a od ledna 1976 do prosince 1992 těmto zadrženým osobám vyhrožoval smrtí, zraněním a dalším vězněním. Na rozdíl od prvního zatýkacího rozkazu obsahoval tento zločiny, za které mohl být Pinochet souzen před soudy Spojeného království, a to na základě již zmíněného trestního zákoníku z roku 1988 a zákona o braní rukojmí z roku 1982.²⁰⁸

23. října byl Pinochet na základě druhého zatýkacího rozkazu zatčen. V centru pozornosti při jednání u soudu, který měl za úkol přezkoumat jeho zatčení, byla otázka, zda jsou trestné činy činy, z nichž byl Pinochet obviněn, extradičními trestnými činy a zda je Pinochet chráněn nějakým druhem imunity.²⁰⁹ Podle britského zákona o extradici musely trestné činy, aby naplňovaly znak extradičních trestných činů, splňovat několik podmínek. Za prvé musí existovat dostatečné důkazy, že byl čin spáchán, dále musí být dostatečně závažný a za jeho spáchání hrozí alespoň šestiměsíční odnětí svobody. Čin musí být trestný jak na území Spojeného království, tak na území státu žádajícího o vydání (podmínka oboustranné trestnosti).²¹⁰ Tehdy přicházela v úvahu rovněž imunita člena diplomatické mise, nicméně krátce nato se ukázalo, že Pinochet nebyl do Británie oficiálně pozván a byl tam čistě za soukromým účelem. 28. října soud rozhodl, že extradice na základě žádného ze dvou zatýkacích rozkazů není možná z důvodu imunity Pinocheta jako bývalé hlavy státu, neboť předmětná obvinění se týkala činů, kterých se měl dopustit ještě v době, kdy vykonával úřad, a zřejmě v jeho rámci. Závěr soudu tedy v kostce zněl, že bývalá hlava státu požívá nadále imunitu za činy spáchané v souvislosti s výkonem svého úřadu, což je dosti problematický názor, vzhledem k tomu, že Pinochet byl obviněn *inter alia* ze zločinu mučení. Nicméně na základě rozhodnutí soudu o jeho trestněprávní imunitě nemohl být vydán k trestnímu stíhání do Španělska.²¹¹

²⁰⁸ Woodhouse, D. Introduction: The Extradition of Pinochet: A Calendar of Events, in Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 3

²⁰⁹ Webber, F.: *The Pinochet Case: The Struggle for the Realization of Human Rights*, Journal of Law and Society, Vol. 26, No. 4 (prosinec 1999), str. 531 - 532

²¹⁰ Barker, C. J. *International Law and International Relations: International Relations for the 21st century*, (London: Continuum 2000), str. 142

²¹¹ Webber, F.: *The Pinochet Case: The Struggle for the Realization of Human Rights*, Journal of Law and Society, Vol. 26, No. 4 (prosinec 1999), str. 531 - 532

3.3 Řízení ve Sněmovně lordů

Soud s Pinochetem v britské Sněmovně lordů měl zásadní význam ve dvou oblastech mezinárodního trestního práva – v oblasti univerzální jurisdikce a imunity bývalé hlavy státu. První rozhodnutí Sněmovny lordů jako nejvyšší soudní instance pro trestní řízení v Anglii a Walesu o tom, že činy, z nichž byl Pinochet obviněn, jsou činy proti lidskosti, o kterých na základě principu univerzální jurisdikce může rozhodovat soud kteréhokoliv státu, vzbudilo velký ohlas mezi odborníky i laiky. Některými bylo uvítáno jako obrovský krok vpřed ve vývoji ochrany lidských práv, některými naopak kritizováno. Sledovaným bylo také rozhodnutí odvolací komise Sněmovny lordů o možné podjatosti jednoho ze soudců rozhodujících Pinochetův případ, díky němuž muselo dojít k novému projednání věci, nicméně tomuto rozhodnutí se chci věnovat jen okrajově, neboť se netýká tématu této práce.

3.3.1 Chronologie případu

Rozhodnutí *Divisional Court* nezpůsobilo Pinochetovo propuštění – naopak představovalo důvod k odvolání ke Sněmovně lordů jako otázka práva obecného významu. *Divisional Court* ve svém rozhodnutí uvedl, že se dotýká výkladu právní otázky obecného významu, konkrétně „výkladu a rozsahu imunity požívané bývalou hlavou státu vůči zatčení a extradičnímu řízení ve Spojeném království s ohledem na činy spáchané v době, kdy byla tato osoba hlavou státu“.²¹² 25. listopadu 1998 Sněmovna lordů vyhlásila své rozhodnutí a význam případu Pinochet dokazuje fakt, že lordi své rozhodnutí oznámili v živém televizním vysílání a také zcela výjimečně poskytli ústní souhrn napsaných projevů.²¹³ Zájem veřejnosti byl značný i u dalšího vývoje v případě.

První slyšení ve věci před Sněmovnou lordů trvalo šest dní, soud jmenoval *amicum curiae*, aby mu byl nápomocen v otázkách mezinárodního veřejného práva, a do řízení zasahovali i různí interveni (např. Amnesty International). Pro řízení byl zásadním trestným činem zločin mučení. Lordi na jedné straně analyzovali zákon o extradicí z roku 1989 a Evropskou úmluvu o vydávání z roku 1957, a na druhé zákon o státní imunitě z roku 1978,

²¹² *R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte*, dostupný [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd981125/pino01.htm> (staženo dne 10. 4. 2013)

²¹³ Woodhouse, D. Introduction: The Extradition of Pinochet: A Calendar of Events, in Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 4

zákon o diplomatických privilegiích z roku 1964 a Vídeňskou úmluvu o diplomatických styčích.²¹⁴ Obhajoba Pinochetových právníků byla prostá: to, co spáchal, udělal v rámci vládní politiky, nikoli jako soukromá osoba.²¹⁵

Lordi rozhodli v poměru tři ku dvěma následovně. Za prvé, fakt, že Chile je signatářským státem Úmluvy proti mučení, znamená, že si je vědomo, že Británie v obdobném případě, který obsahuje obvinění z mučení, musí buď danou osobu trestně stíhat, nebo ji za tímto účelem vydat jinému státu. Za druhé, absolutní imunita garantovaná Pinochetovi podle britského zákona o státní imunitě z roku 1978 se nevztahuje na trestní řízení, a proto ani na extradiční řízení. Za třetí, zločiny mučení a braní rukojmí zcela jistě podle mezinárodního práva nepatří mezi činy prováděné v rámci výkonu funkce hlavy státu, a tedy status Pinocheta neznamená imunitu vůči extradičnímu řízení pro tyto trestné činy. Za čtvrté, s ohledem na doktrínu common law a trestní zákoník z roku 1988 a zákon o braní rukojmí z roku 1982 nelze zpochybnit jurisdikci soudu v této věci. Závěr soudu tedy zněl, že druhý zatýkácí rozkaz byl platným rozhodnutím a mělo by podle něj být postupováno.²¹⁶ Dále je toto rozhodnutí označováno jako *Pinochet I*.

Následně měl podle zákona o extradici z roku 1989 o vydání Pinocheta rozhodnout ministr vnitra, kterým tehdy byl Jack Straw. Ministr prohlásil, že ve svém rozhodnutí zohlednil všechny problematické otázky ve věci, a rozhodl tak, že žádost o extradici Španělskem je v souladu s právem, a to zejména proto, že činy, z nichž je senátor obviněn, nejsou politickými trestnými činy, žádost byla učiněna v dobré víře a ne jako trest za politické smýšlení, nejsou zde tedy žádné překážky bránící trestnímu stíhání senátora Pinocheta. Navíc rovněž rozhodl, že je Pinochet po zdravotní stránce schopen účastnit se procesu. 10. prosince Pinochetovi právníci však podali žádost, aby byla věc jejich klienta před Sněmovnou lordů projednána znovu pro možnou podjatost jednoho ze soudců – lorda Hoffmanna, který v době řízení o odvolání neoznámil, že byl ředitelem Amnesty International, což představuje oprávněný důvod k pochybnosti o jeho nestrannosti. 15. prosince 1998 začala odvolací komise Sněmovny lordů projednávat žádost Pinochetových právníků. Dospěla k názoru, že

²¹⁴ Webber, F.: *The Pinochet Case: The Struggle for the Realization of Human Rights*, Journal of Law and Society, Vol. 26, No. 4 (prosinec 1999), str. 532

²¹⁵ Ibid. 532 - 533

²¹⁶ Woodhouse, D. Introduction: The Extradition of Pinochet: A Calendar of Events, in Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 5

lord Hoffmann měl oznámit svoje spojení s Amnesty International, a proto nebyl panel lordů práva rozhodující o případě řádně sestaven, jeho rozhodnutí musí být tudíž zrušeno a případ znovu projednán.²¹⁷ Toto rozhodnutí je dále v textu označováno jako *Pinochet 2*. Lord Browne-Wilkinson byl např. přesvědčen, že se jedná díky Hoffmannově spojení s Amnesty International o případ, kdy je „*soudce diskvalifikován, protože je soudcem ve vlastní věci*“²¹⁸ a v takovém případě je soudce „*diskvalifikován bez jakéhokoli vyšetřování, zda tu byla pravděpodobnost či podezření z podjatosti; samotný fakt, jeho zájmu (na věci) je dostatečný k jeho diskvalifikaci, pokud již o něm neučinil oznámení*“.²¹⁹ Rozhodnutí ve věci *Pinochet 2* nepřispělo k dobré pověsti Sněmovny lordů jako nejvyšší soudní instance a mnoho odborníků ji kritizovalo za příliš technický výklad práva²²⁰, ale lordi tak jednou rozhodli a otázka Pinochetovy extradice musela být projednána znovu.

Pinochetova obhajoba nyní nebyla postavena na imunitě bývalé hlavy státu, ale Pinochetovi právníci teď spíše namítali retroaktivní působení zákona v kontextu extradice: mučení nebylo do roku 1988 ve Spojeném království zločinem, proto by za činy spáchané před tímto datem Pinochet neměl být nijak stíhán, a tedy ani vydán do Španělska. Zatímco *Divisional court* tuto námitku odmítl s tím, že dle zákona o extradici a pravidlu oboustranné trestnosti musí být předmětné jednání trestné v době žádosti o vydání a nikoli nutně v době jeho spáchání, lordi jí při druhém slyšení případu naopak dali za pravdu.²²¹ Na začátku roku 1999 byl sestaven panel sedmi lordů, z nichž žádný nerozhodoval v prvním slyšení, aby rozhodl ve věci. 24. března 1999 lordi v poměru šest ku jedné rozhodli, že zločiny mučení a spiknutí za účelem mučení jsou extradičními trestnými činy a Pinochet nemá vůči nim žádnou imunitu, proto může být vydán k trestnímu stíhání. Odůvodnění jejich rozhodnutí bylo však zcela odlišné od rozhodnutí ve věci *Pinochet 1* a lordi navíc značně omezili činy,

²¹⁷ Woodhouse, D. Introduction: The Extradition of Pinochet: A Calendar of Events, in Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 5 - 9

²¹⁸ *R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte (No. 2)*, dostupný [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd990115/pino01.htm> (staženo dne 10. 4. 2013)

²¹⁹ *R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte (No. 2)*, dostupný [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd990115/pino01.htm> (staženo dne 10. 4. 2013)

²²⁰ viz. např. Robertson, D. The House of Lords as a Political and Constitutional Court: Lessons from the Pinochet Case, in Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 25 - 31

²²¹ Webber, F.: *The Pinochet Case: The Struggle for the Realization of Human Rights*, *Journal of Law and Society*, Vol. 26, No. 4 (prosinec 1999), str. 535

za které může být Pinochet činěn trestně odpovědným. Prohlásili, že aby byly činy, z nichž je Pinochet obviněn, extradičními trestnými činy, muselo k nim dojít až po 29. zářím 1988, kdy ve Spojeném království vstoupil v platnost trestní zákoník, který do britského právního řádu implementoval závazky z Úmluvy proti mučení. Činy, k nimž mělo dojít před tímto datem, nesplňují podmínky pro extradiční trestný čin podle zákona z roku 1989, neboť v době spáchání nemohly být souzeny v Británii.²²² Co se týká obvinění z vraždy a ze spiknutí za účelem spáchat vraždu, lordi určili, že rozhodování o těchto činech nespadá do jurisdikce Spojeného království a Pinochet proto nemůže být na jejich základě vydán k trestnímu stíhání. Důvodem bylo to, že Chile nebylo smluvní stranou Evropské úmluvy o potlačení terorismu, která byla implementována do britského zákona o potlačení terorismu z roku 1978. Tento zákon k tomu, aby měla Británie jurisdikci nad jím upravenými trestnými činy vraždy a spiknutí za účelem spáchat vraždu, vyžadoval, aby byl čin spáchán, pokud ne v Británii, tak na území smluvního státu Evropské úmluvy. Pinochet nemohl být vydán ani pro obvinění z braní rukojmí, neboť podle britského zákona o braní rukojmí musela být tato činnost namířena proti konkrétnímu státu nebo mezinárodní organizaci.²²³ Dále rozhodli, že Pinochetova imunita bývalé hlavy státu se nemůže vztahovat na mučení, neboť opačný případ, kdy by imunita státního představitele pokrývala i zločiny mučení a byla by de facto považována za státní akt, by znamenal nejen, že hlava státu může dělat něco, co je výslovně zakázáno mezinárodním právem a prohlášeno za trestné, ale také, že úředníci, kteří se dopustili mučení, by rovněž byli chráněni imunitou, neboť i oni jsou součástí výkonu státní moci. Výsledkem by byla nemožnost úspěšně stíhat ty osoby zodpovědné za mučení údajně organizované režimem Augusta Pinocheta.²²⁴ Lordi se soustředili na zločin mučení a už se nezabývali otázkou, zda masové vraždy údajně organizované Pinochetem mohou být považovány za zločiny proti lidskosti, a tedy způsobit ztrátu imunity na stejné bázi jako zločin mučení.²²⁵

²²² Woodhouse, D. Introduction: The Extradition of Pinochet: A Calendar of Events, in Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 9 - 10

²²³ Barker, C. J. *International Law and International Relations: International Relations for the 21st century*, (London: Continuum 2000), str. 145 - 146

²²⁴ Woodhouse, D. Introduction: The Extradition of Pinochet: A Calendar of Events, in Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 9 - 10

²²⁵ Webber, F.: *The Pinochet Case: The Struggle for the Realization of Human Rights*, *Journal of Law and Society*, Vol. 26, No. 4 (prosinec 1999), str. 536

Rozhodnutí Sněmovny lordů (dále označováno *Pinochet 3*) zredukovalo počet trestných činů, za něž mohl být Pinochet činěn odpovědným, z jednatřiceti na tři – jeden zločin mučení a dva zločiny spiknutí za účelem mučení. Další postup v extradičním řízení měl opět posvětit ministr vnitra. Ministr vnitra 15. dubna 1999 potvrdil svoje předchozí rozhodnutí.²²⁶ Odmítl rovněž námitku, že by Pinocheta měly soudit chilské soudy na základě principu *personality*.²²⁷ Prohlásil, že senátor byl obviněn z extradičních trestných činů, vůči nimž nemá imunitu, a i přes nižší počet zůstávají tyto činy závažnými. Extradiční řízení mohlo pokračovat a 8. října 1999 oznámil soudce Ronald Bartle, že Pinochet může být vydán do Španělska, aby se zodpovídal ze zločinů mučení.²²⁸ Pinochet však nakonec uspěl v prokázání, že jeho zdravotní stav mu znemožňuje účast na procesu, a v březnu 2000 se vrátil do Chile. V srpnu 2000 mu sice Nejvyšší soud Chile odňal imunitu, ale řízení bylo dočasně zastaveno a ve skutečnosti k žádnému soudu už nedošlo.²²⁹ Augusto Pinochet zemřel v prosinci 2006.

3.3.2 Odůvodnění rozhodnutí *Pinochet 1* a *Pinochet 3* ve vztahu k univerzální jurisdikci

V rámci rozhodnutí *Pinochet 1* se k univerzální jurisdikci vyjádřil Lord Slynn, který byl poté proti přijatému rozhodnutí. Lord Slynn je v otázce univerzální jurisdikce skeptický. Domnívá se, že není prokázána existence státní praxe nebo všeobecného konsenzu, že všechny zločiny proti mezinárodnímu právu by mohly být stíhány před národními soudy na základě principu univerzální jurisdikce. Rovněž si nemyslí, že je zde část *jus cogens*, která s ohledem na taková porušení mezinárodního práva umožňuje, aby námitka státní imunity hlavy státu, která je sama pevně zakotveným principem mezinárodního práva, měla být ignorována.²³⁰ To však nic nemění na konečném výsledku soudu, který byl ještě odvážnějším než rozhodnutí lordů *Pinochet 3*, neboť deklaroval, že zločin mučení podléhá univerzální

²²⁶ Woodhouse, D. Introduction: The Extradition of Pinochet: A Calendar of Events, in Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 11

²²⁷ De Than, C., Shorts, E. *International Criminal Law and Human Rights*, (London: Sweet & Maxwell, 2003), str. 58

²²⁸ Woodhouse, D. Introduction: The Extradition of Pinochet: A Calendar of Events, in Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 11

²²⁹ De Than, C., Shorts, E. *International Criminal Law and Human Rights*, (London: Sweet & Maxwell, 2003), str. 58

²³⁰ *R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte*, dostupné [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd981125/pino03.htm> (staženo dne 10. 4. 2013)

jurisdikci na základě obyčejového mezinárodního práva, a proto je jeho zákaz pro Chile závazný nehledě na jeho status smluvní strany Úmluvy proti mučení.²³¹

V rozhodnutí *Pinochet 3* Lord Browne-Wilkinson shrnuje dotčená ustanovení Úmluvy proti mučení takto: „*Pokud státy s nejvíce zřejmou jurisdikcí (článek 5 odst. 1) nebudou žádat o extradici, stát, v němž se údajný pachatel nachází, musí přistoupit k trestnímu stíhání, nebo, evidentně, vydat pachatele do jiné země, to znamená, že zde funguje univerzální jurisdikce*“²³². Chile, Španělsko i Spojené království jsou smluvními stranami Úmluvy proti mučení, s tím, že Úmluva je v Chile účinná od 30. října 1988 a ve Spojeném království od 8. prosince 1988, proto jsou jejími ustanoveními vázány. Povaha zákazu mučení jako *jus cogens* opravňuje státy k výkonu univerzální jurisdikce nehledě na to, kde ke zločinu mučení došlo. Lord Browne-Wilkinson se však domnívá, že před vstupem Úmluvy proti mučení v platnost zde neexistovala žádná obecná jurisdikce povolující či vyžadující stíhání tohoto zločinu před národními soudy. Podle jeho názoru teprve Úmluva proti mučení udělala z mučení plně ustanovený mezinárodní zločin (*a fully constituted international crime*) a založila to, co zde dosud dle lorda chybělo, tedy celosvětovou univerzální jurisdikci.²³³ Navíc, obdobné oprávnění v sobě obsahuje rovněž Mezinárodní úmluva proti braní rukojmí z roku 1979, která je do britského práva implementována zákonem o braní rukojmí z roku 1982. Tato úmluva zavazuje smluvní strany, aby přijaly nezbytná opatření k založení své jurisdikce v případě v úmluvě vyjmenovaných trestných činů nad pachatelem, který se nalézá na jejich území a kterého nevydají ke stíhání do jiného státu.²³⁴ Jak k tomu podotýká Ben Chigara, nejen, že mezinárodní právo opravňuje státy k aplikaci univerzální jurisdikce nad porušeními *jus cogens*, ale i specifická smluvní ustanovení po Spojeném království vyžadují, aby takovou jurisdikci zakotvilo ve svém právním řádu a užilo ji jako alternativu k extradici v souvislosti

²³¹ Barker, C. J. *International Law and International Relations: International Relations for the 21st century*, (London: Continuum 2000), str. 157

²³² *R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte (No. 3)*, dostupné [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd990324/pino2.htm> (staženo dne 11. 4. 2013)

²³³ Ibid.

²³⁴ Mezinárodní úmluva proti braní rukojmí, čl. 5 odst. 2, dostupná [online]: <http://www.unodc.org/documents/treaties/Special/1979%20International%20Convention%20against%20the%20Taking%20of%20Hostages.pdf> (staženo dne 11. 4. 2013)

se zločinem mučení.²³⁵ Většina lordů se však, jak již bylo zmíněno, shodla, že v souladu s požadavkem oboustranné trestnosti je třeba zredukovat obvinění, pro něž může být Pinochet vydán. Pouze lord Millet se domníval, že anglické soudy měly vždy extrateritoriální trestní jurisdikci nad zločiny, které mohou podle mezinárodního práva být předmětem univerzální jurisdikce (tedy včetně mučení).²³⁶ Podle názoru lorda Milleta „zločiny zakázané mezinárodním právem podléhají univerzální jurisdikci podle obyčejového mezinárodního práva, pokud jsou splněna dvě kritéria: za první, musí být v rozporu s explicitní normou mezinárodního práva, tedy porušují *jus cogens*, a za druhé musí být natolik závažné a stát se v takovém měřítku, že mohou být chápány jako útok na mezinárodní právní řád“. Z těchto podmínek dále plyne, že izolované zločiny, byť spáchány úředními osobami, nejsou předmětem univerzální jurisdikce podle mezinárodního práva.²³⁷

3.4 Imunita vysokých státních představitelů

Osoby obviněné ze závažných porušení lidských práv, které zastávají nějakou státní funkci, mohou na svoji obhajobu tvrdit, že jejich postavení znemožňuje, aby byly za spáchané zločiny stíhány před soudem. Charta Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku i Zákon č. 10 Spojenecké kontrolní rady (základ pro následné norimberské procesy) jednoznačně odmítaly, aby úřední postavení bylo akceptováno jako dostatečná obrana a jakkoli zmírnilo možné potrestání. Statuty Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii, Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu i statut MTS takovou obranu rovněž odmítají. Odhlédneme-li pak od otázky viny a přesuneme se k otázkám samotného zahájení soudního řízení, obžalování v případě procesu před soudy cizího státu mohou tvrdit, že jejich pozice zbavuje daný soud jurisdikce nad nimi z důvodu imunity vládních a jiných vysokých státních představitelů vůči soudnímu řízení v jiných státech.²³⁸ Z pohledu dějin měly státy a jejich vlády dlouho garantovány civilní a trestněprávní imunitu vůči jurisdikci

²³⁵ Chigara, B. The Administration of International Criminal Justice, in: Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 119

²³⁶ *R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte*, dostupné [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd990324/pino7.htm> (staženo dne 10. 4. 2013)

²³⁷ *R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte*, dostupné [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd990324/pino8.htm> (staženo dne 10. 4. 2013)

²³⁸ Ratner, S. R., Abrams, J. S., Bischoff, J. L. *Accountability for Human Rights Atrocities in International Law. Beyond Nuremberg Legacy*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 155 - 156

jiného státu. Od zrodu konceptu státní suverenity nelze očekávat, že by se jeden stát podrobil soudnímu řízení a rozhodování v druhém státě. Do konce devatenáctého století byla imunita státních představitelů považována za absolutní²³⁹, to se začalo měnit až ve století dvacátém, jak již bylo naznačeno výše. Vídeňská úmluva o diplomatických stycích z roku 1961 například poskytuje imunitu vůči civilnímu a trestnímu řízení diplomatům během výkonu jejich funkce i po ní, a to za jednání v rámci výkonu jejich funkce. Jak však říká Jonathan Black-Branch, hlavním mezinárodněprávním zdrojem v oblasti imunity je obyčej.²⁴⁰

Imunitou se zabýval také MSD ve věci mezinárodního zatýkacího rozkazu, a rovněž, jak dále uvidíme, Sněmovna lordů zvažovala imunitu Augusta Pinocheta (zejm. jako bývalé hlavy státu) při svém rozhodování. V roce 2000 dále např. francouzský kasační soud zprostil obžaloby libyjského prezidenta Muammara Kádáfího ze spolupachatelství při zločinu terorismu na základě jeho imunity jako současné hlavy státu.²⁴¹ Nicméně co se týká imunity bývalých státních představitelů, národní soudy spíše pokračují v trendu, započatém ve věci Eichmann a potvrzeném např. právě ve věci Pinochet, jejich odmítání jako dostatečné obrany.

Rozhodnutí ve věci mezinárodního zatýkacího rozkazu *Belgie v. Kongo*, jehož klíčovou otázkou byla imunita představitele státu, konkrétně ministra zahraničních věcí Ndombasiho, do značné míry zpochybnilo výsledek ve věci Pinochet. V době zahájení řízení byl Ndombasi stále vládním představitelem Demokratické republiky Kongo, jakkoli v pozdějších fázích procesu již byl ryze soukromá osoba, proto čistě technicky MSD rozhodoval v odlišné věci než Sněmovna lordů. Avšak i přesto lze říci, že nálezy soudců MSD a lordů jsou protichůdné. Philippe Sands vnímá rozpor mezi rozhodnutím MSD a Sněmovnou lordů jako střet rozdílných náhledů na mezinárodní právo. Většina Sněmovny lordů chápe mezinárodní právo jako souhrn pravidel, jejichž primárním účelem je uvést v život a udržovat při životě soubor sdílených hodnot, včetně závazku zabránit betrestnosti při spáchání závažných zločinů podle mezinárodního práva. MSD naproti tomu chápe mezinárodní právo

²³⁹ De Than, C., Shorts, E. *International Criminal Law and Human Rights*, (London: Sweet & Maxwell, 2003), str. 51 - 52

²⁴⁰ Black-Branch, J. *Sovereign Immunity Under International Law: The Case of Pinochet*, in: Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 94 - 95

²⁴¹ Ratner, S. R., Abrams, J. S., Bischoff, J. L. *Accountability for Human Rights Atrocities in International Law. Beyond Nuremberg Legacy*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), str. 156

jako pravidla vytvořená zejména za účelem usnadnění fungování vztahů mezi státy, které zůstávají hlavními mezinárodními aktéry.²⁴²

Belgie v dané věci tvrdila, že ministři zahraničí sice požívají imunitu podle mezinárodního práva chránící je před výkonem jurisdikce cizího státu, tato imunita se však vztahuje pouze k aktům uskutečněným v rámci výkonu oficiální funkce, a nikoli na akty soukromé povahy. Projevy pronesené Ndombasim podněcující k rasové nenávisti byly dle Belgie právě soukromé povahy. Kongo bylo naproti tomu přesvědčeno, že imunita státních představitelů se vztahuje na všechny akty jimi učiněné. MSD potvrdil, že v mezinárodním právu je pevně zakotveno pravidlo, že někteří vysocí představitelé státu, jako prezident, premiér nebo ministr zahraničních věcí, požívají imunity před jurisdikcí jiného státu, ať už civilní nebo trestněprávní. Imunita některých státních představitelů je rovněž předmětem několika mezinárodních smluv, zejména Vídeňské úmluvy o diplomatických stycích a Vídeňské úmluvy o konzulárních stycích, žádné však neupravují přímo imunitu ministra zahraničních věcí. MSD se proto při zodpovězení otázky rozsahu imunity Ndombasiho musel opřít o obyčejové mezinárodní právo. MSD dovedl, že v zájmu nerušeného výkonu funkce, při němž ministr bezpochyby může zavazovat stát, disponuje ministr zahraničních věcí po dobu výkonu funkce plnou civilní i trestněprávní imunitou před jurisdikcí jiného státu, a tato se vztahuje na všechny jím učiněné akty. Belgie argumentovala výjimkou z imunity v případě spáchání nejzávažnějších zločinů podle mezinárodního práva, ale podle MSD tato námitka neobstojí. MSD neshledal, že v mezinárodním obyčejovém právu existuje jakékoli pravidlo o výjimce z trestněprávní imunity úřadujícího ministra zahraničních věcí podezřelého ze spáchání válečných zločinů nebo zločinů proti lidskosti.²⁴³ Soud v této souvislosti mj. prohlásil, že „ačkoli různé mezinárodní úmluvy o prevenci a trestání určitých závažných zločinů zavazují státy k trestnímu stíhání nebo extradici, tedy rozšiřují jejich trestněprávní jurisdikci, v žádném případě nemá takové rozšíření jurisdikce vliv na imunity podle obyčejového mezinárodního

²⁴² Sands, P. After Pinochet: The Role of National Courts, in: Sands, P. (ed.). *From Nuremberg to the Hague: The Future of International Criminal Justice*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), str. 103

²⁴³ *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Judgment, I.C.J. Reports 2002; str. 21 - 25, dostupný na stránkách MSD: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf> (staženo dne 28. 3. 2013)

práva“²⁴⁴. MSD ve věci zatýkacího rozkazu nicméně dodává, že imunita vůči trestněprávní jurisdikci cizího státu neznamená beztrestnost a údajní pachatelé mohou být např. souzeni před národními soudy, neboť ve své vlastní zemi nepožívají žádné trestněprávní imunity podle mezinárodního práva.²⁴⁵ Hlavní závěr rozhodnutí MSD je takový, že bývalý ministr zahraničních věcí (či jiná úřední osoba) může být stíhán před soudem jiného státu poté, co opustí veřejnou funkci, pro činy spáchané před nebo po vstupu do této veřejné funkce, nebo pro činy soukromé povahy, k nimž došlo v době, kdy vykonával veřejnou funkci.

Řešení střetu imunity a univerzální jurisdikce předkládají Princetonské principy, podle nichž hlava státu, diplomati či jiné úřední osoby jsou imunní vůči trestnímu stíhání po dobu výkonu své funkce, ale jakmile ji přestanou vykonávat, nejsou chráněni jakoukoliv imunitou a mohou být podrobeni trestnímu stíhání.²⁴⁶

3.4.1 Imunita Augusta Pinocheta jako bývalé hlavy státu

Rozhodnutí Sněmovny lordů ve věci Pinochet významně ovlivnilo diskusi v mezinárodněprávních kruzích na téma, do jaké míry se na bývalou hlavu státu i nadále vztahuje imunita vůči obžalobě, extradici, trestnímu řízení a potrestání za činy, které spáchala ještě v době výkonu své funkce. Lord Nicholls se v otázce posouzení Pinochetovy imunity v rámci rozhodnutí ve věci *Pinochet 1* odvolával na rozhodnutí Norimberského tribunálu, dle kterých se pachatelé činů trestných podle mezinárodního práva nemohou zaštitovat imunitou plynoucí z jejich pozice.²⁴⁷ Dodává, že mezinárodní právo samozřejmě uznává, že výkon funkcí hlavy státu může pokrýt aktivity, které jsou škodlivé nebo dokonce nelegální podle národního práva nebo podle práva cizích států. Nicméně mezinárodní právo jasně stanoví, že určité typy jednání, jako mučení nebo brání rukojmí, jsou neakceptovatelné v každém případě,

²⁴⁴ *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Judgment, I.C.J. Reports 2002; str. 26, dostupný na stránkách MSD: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf> (staženo dne 28. 3. 2013)

²⁴⁵ *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, Judgment, I.C.J. Reports 2002; str. 26, dostupný na stránkách MSD: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf> (staženo dne 28. 3. 2013)

²⁴⁶ *The Princeton Principles on Universal Jurisdiction*, princip 5, komentář str. 51, dostupné [online]: http://lapa.princeton.edu/hosteddocs/unive_jur.pdf (staženo dne 4. 4. 2013)

²⁴⁷ *R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte*, dostupné [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd981125/pino08.htm> (staženo dne 12. 4. 2013)

a to platí jak pro hlavu státu, tak pro kohokoliv jiného.²⁴⁸ Lord Lloyd, jeden ze dvou disentujících soudců ve věci *Pinochet I*, naopak pokládá za teoreticky neospravedlnitelné a prakticky neproveditelné jakýmkoli způsobem omezovat imunitu hlavy státu poukazem na závažnost spáchaných činů. V opačném případě bychom se totiž dostali do situace, že činy hlavy státu by byly chápány jako výkon funkce jen dokud by nebyly příliš závažné, což podle Lloyda nedává smysl. Navíc se domnívá, že anglický soud by rozhodnutím ve věci v neprospěch senátorovy imunity zasáhl do státní suverenity Chile.²⁴⁹

Lord Phillips se v rámci této problematiky vyjádřil ve věci *Pinochet 3* tak, že pokud by senátor Pinochet byl stále hlavou státu, je z hlediska práva nedotknutelný, ale v současné situaci mu cizí stát může poskytnout určitá privilegia jen jako zdvořilostní akt, v žádném případě k tomu není vázán. Nenachází ani žádný případ, který by podpořil tvrzení Pinochetových právníků o jeho údajné imunitě.²⁵⁰ Nicméně je třeba dodat, že stejně tak neexistoval ani případ v neprospěch Pinochetových argumentů.²⁵¹ Phillipsův názor je částečně podpořen např. citací v *Oppenheim's International Law*, kde se v návaznosti na část o privilegiích úřadujících hlav států uvádí: „Všechna zmíněná privilegia musí být garantována hlavě státu jen po dobu výkonu funkce. Proto poté co je dané pozice zbavena nebo abdikuje, může být žalována, minimálně co se týká povinností soukromého charakteru, k nimž se zavázala ještě jako hlava státu. Vzhledem ke svým oficiálním aktům hlavy státu bude, stejně jako jakýkoli jiný představitel státu, požívat dále imunitu.“²⁵² Částečně však zmíněná citace Phillipsově názoru odporuje, neboť, na rozdíl od Lorda Phillipse, rozlišuje mezi akty soukromé povahy a oficiálními akty hlavy státu, vůči nimž má daná osoba celoživotní imunitu. Black-Branch má za to, že jednotlivec v mezinárodním právu nemůže

²⁴⁸ *R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte*, dostupné [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd981125/pino08.htm> (staženo dne 12. 4. 2013)

²⁴⁹ *R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte*, dostupné [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd981125/pino06.htm> (staženo dne 11. 4. 2013)

²⁵⁰ *R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte (No. 3)*, dostupné [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd990324/pino8.htm> (staženo dne 11. 4. 2013)

²⁵¹ Black-Branch, J. Sovereign Immunity Under International Law: The Case of Pinochet, in: Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 97

²⁵² Jennings, R., Watts, S. (eds.). *Oppenheim's International Law*, Ninth Edition, Vol. 1, (London: Longman, 1996), § 456, str. 1043 - 1044

ztratit svá práva v důsledku změny okolností, obzvláště změny, která je nevyhnutelná.²⁵³ Lord Browne-Wilkinson se domnívá, že mučení, jak je definováno v Úmluvě proti mučení, nemůže být za žádných okolností chápáno jako výkon státní funkce. Pokud by tomu tak bylo, následky by byly až bizarní. Zatímco by hlava státu byla imunní vůči trestnímu stíhání, ti, kteří vykonávali rozkazy na nižších stupních (policejní ředitelé, armádní důstojníci apod.), by za mučení byli plně odpovědní. Na druhou stranu státní úředníci by stejně jako hlava státu byli dále imunní odkazem na mučení jako součást výkonu státní moci. Podle Úmluvy proti mučení mohou zločin mučení spáchat jen veřejný činitel nebo osoba jednající z úředního pověření, a pokud bychom přistoupili na státní imunitu jako dostatečnou obranu proti obvinění, všichni tito potenciální pachatelé by požívali imunitu pro své činy. Je proto patrné, že námitka imunity je v rozporu s Úmluvou proti mučení.²⁵⁴

Black-Branch ke střetu zákazu genocidy v mezinárodním právu a státní imunitě dodává, že ačkoli může být argumentováno, že zákaz genocidy je součástí *jus cogens*, to samé může být, zdá se, řečeno o státní imunitě. Státní imunita se totiž též vztahuje k souboru dlouhotrvajících a osvědčených principů mezinárodního práva. Proto by mohlo být namítáno, že ustanovení Úmluvy proti mučení jsou neplatná v tom rozsahu, v jakém odporují části *jus cogens* o státní imunitě.²⁵⁵ Black-Branch je přesvědčen, že ačkoli by rozhodnutí Sněmovny lordů zdánlivě mohlo být vnímáno jako krok správným směrem na cestě ochrany lidských práv, správný výklad je spíše takový, že odporuje obyčejovému právu a má destruktivní vliv na globální politickou stabilitu a bezpečnost.²⁵⁶

3.5 Jiná řízení před národními soudy ve věci Pinochet

Španělský soud, který na základě prošetřování údajných trestných činů spáchaných v Argentině a Chile požádal Spojené království o Pinochetovo vydání k trestnímu stíhání, zaujímal vůči Pinochetově případu odlišné stanovisko než Sněmovna lordů. Jednoznačně

²⁵³ Black-Branch, J. Sovereign Immunity Under International Law: The Case of Pinochet, in: Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 105

²⁵⁴ *R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte (No. 3)*, dostupný [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd990324/pino2.htm> (staženo dne 11. 4. 2013)

²⁵⁵ Black-Branch, J. Sovereign Immunity Under International Law: The Case of Pinochet, in: Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000), str. 101

²⁵⁶ *Ibid.*, str. 93

shledal existenci univerzální jurisdikce ve španělském právu pro zločiny genocidy a terorismu, včetně mučení jako součásti genocidy, ač (okrajově) zmínil rovněž princip pasivní personality, protože někteří ze zmizelých lidí v Chile byli španělští občané. Rozhodl rovněž, že amnestie garantovaná Pinochetovi podle chilského práva je neplatná pro rozpor s mezinárodním právem. Případem Pinochet se zabývaly rovněž francouzské soudy. Několik francouzských obětí Pinochetova režimu když slyšelo o jeho zadržení v Británii, proti němu vzneslo obvinění mj. ze zločinů proti lidskosti, mučení a zmizení osob. Jurisdikce francouzského soudu ovšem byla postavena na principu pasivní personality, neboť dle předchozí francouzské judikatury francouzský právní řád neumožňoval univerzální jurisdikci v souvislosti se zločiny proti lidskosti. Na začátku listopadu 1998 pak proti Pinochetovi vznesli obvinění také chilští občané žijící v Belgii, tentokrát z trestných činů vraždy, mučení a braní rukojmí. Belgický vyšetřující sudce rozhodl, že takové činy nemohou být oficiálními akty konanými v rámci běžného výkonu funkce hlavy státu, jejímž úkolem je chránit občany a nikoli je vystavovat těm nejzávažnějším mezinárodním zločinům, a tedy Pinochet nepodléhá žádné imunitě. Navíc, soud povolil retroaktivní působnost vzhledem k událostem, které se staly ještě předtím, než byla v belgickém právu zakotvena univerzální jurisdikce pro mezinárodní zločiny. S požadavkem oboustranné trestnosti, který v rozhodnutí Sněmovny lordů vyústil v rozsáhlou redukci vznesených obvinění, se belgický soud vypořádal tak, že předmětné činy musí být zločinem podle obyčejového mezinárodního práva v době jejich spáchání.²⁵⁷

²⁵⁷ De Than, C., Shorts, E. *International Criminal Law and Human Rights*, (London: Sweet & Maxwell, 2003), str. 54 - 56

Závěr

Univerzální jurisdikce není novým fenoménem. Tradičně byla v minulosti uplatňována proti zločinu pirátství, dnes se výčet zločinů spadajících do univerzální jurisdikce podstatně rozšířil. Lze říci, že v současnosti se znalci mezinárodního práva shodnou, že univerzální jurisdikce se (vedle pirátství a také otroctví) uplatní vůči zločinům genocidy, zločinům proti lidskosti, válečným zločinům a zločinu mučení. Výčet zločinů, jejichž stíhání může být opřeno o princip univerzální jurisdikce, úzce souvisí se závazky států *erga omnes* a povahou a charakterem *jus cogens*. Opět však nelze říci, že zločiny podle *jus cogens* a zločiny, vůči kterým se uplatní univerzální jurisdikce, jsou dvěma navzájem se přesně překrývajícími kategoriemi. Odůvodnění univerzální jurisdikce ve smyslu morální povinnosti chránit hodnoty lidské společnosti jako celku před nejzávažnějšími zločiny je proto dominantním a bylo vysloveno i několika mezinárodními i národními soudními orgány.

Zdrojem univerzální jurisdikce je obyčejové mezinárodní právo, ačkoli někteří autoři také extrateritoriální trestněprávní jurisdikci založenou smlouvou nazývají univerzální jurisdikcí. Byť se tyto fráze o „univerzální jurisdikci založené smlouvou“ vžily, jsou podle mého názoru nesprávné a souhlasím s názorem, že vzhledem k působnosti takové jurisdikce pouze *inter partes* se nejedná o pravou univerzální jurisdikci.

Oprávněnost univerzální jurisdikce pak bývá i dnes dovozována z rozhodnutí ve věci Lotus, v němž se Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti vyjádřil ve smyslu toho, že výkon (preskriptivní) jurisdikce je podle mezinárodního práva možný, neexistuje-li mezinárodněprávní pravidlo ho zakazující. Co se týká univerzální jurisdikce *in absentia*, lze dovodit, že většina odborníků a také států je proti jejímu výkonu. Také mezinárodní právo prostřednictvím několika dokumentů odmítlo možnost vést trestní řízení v nepřítomnosti obžalovaného. Nicméně vyšetřovat případ, shromažďovat důkazy apod. na základě univerzální jurisdikce *in absentia* je méně kontroverznějším tématem a obecně vzato se jedná o přípustný výkon univerzální jurisdikce *in absentia*. Většina odborníků se rovněž shoduje na subsidiární povaze univerzální jurisdikce.

Univerzální jurisdikce má mnoho kritiků. Jejich námitky se většinou týkají politicky motivovaných procesů konaných na základě univerzální jurisdikce, nedostatečné garance procesních práv obžalovanému a také rizika mezistátních sporů, které výkon univerzální jurisdikce může podnítit. Jasná obecně akceptovaná pravidla ohledně výkonu univerzální

jurisdikce by mohla být odpovědí na zmíněné námitky, a proto např. Claus Kreß podporuje vznik mezinárodní úmluvy o univerzální jurisdikci.²⁵⁸

Diskuse ohledně univerzální jurisdikce (a imunity) poměrně rozbouřila rozhodnutí Sněmovny lordů ve věci *Pinochet*. Rozhodnutí ve věci *Pinochet 1* a *Pinochet 3* představují z hlediska mezinárodního práva zásadní zlom v kontextu omezeného vlivu tvrzené imunity bývalé hlavy státu. Obě rozhodnutí otevřela cestu ke snazšímu stíhání těchto pachatelů. Jakkoli samozřejmě rozhodnutí *Pinochet 1* není závazné vůbec a rozhodnutí *Pinochet 3* jen na území Spojeného království, můžeme o nich říci, že se stala inspirací pro další případy postavené na principu univerzální jurisdikce. Pinochetův případ má však na svém kontě hodně prvenství – byl prvním případem, kdy byla bývalá hlava státu zadržena pro spáchání zločinů proti lidskosti, první, kdy imunita hlavy státu vůči mezinárodním zločinům byla odňata anglickým soudem, a také první, v němž ve Sněmovně lordů muselo proběhnout druhé slyšení ve věci.²⁵⁹ Pinochet byl také první případ užití univerzální jurisdikce, který se netýkal bývalého nacistického důstojníka. Takové procesy, jak píše Robertson, v sobě pak nutně obsahují riziko, že soud bude inklinovat k až divadelní manifestaci viny obžalovaného (*show trial*).²⁶⁰ Proces s Eichmannem přirovnávala k divadlu už Hannah Arendtová. Případ Pinochet tuto tradici prolomil a následovaly po něm další případy aplikace univerzální jurisdikce národními soudy.

Stále sice není např. zcela jasné, zda může být bývalá hlava státu, popř. vládní úředník, stíhána za činy spáchané kdykoli, které však nejsou součástí výkonu veřejné moci, nebo zda je imunita vůči zločinům podle mezinárodního práva jednoduše jako koncept nepřipustná. De Than a Shorst se kloní k prvnímu názoru, ačkoli by zřejmě preferovali potvrzení druhého, neboť dodávají, že odepření imunity jednotlivce pro závažná porušení lidských práv by, doprovázeno univerzální jurisdikcí nad všemi mezinárodní zločiny (*all international crimes*), bylo obdivuhodným posunem směrem k vymýcení beztrestnosti.²⁶¹

²⁵⁸ Kreß, C. *Universal Jurisdiction over International Crimes and the Institut de Droit International*, in: *Journal of International Criminal Justice* 4, (2006), 561 – 585, str. 584

²⁵⁹ De Than, C., Shorts, E. *International Criminal Law and Human Rights*, (London: Sweet & Maxwell, 2003), str. 53

²⁶⁰ Robertson, G. *Crimes Against Humanity: The Struggle for Global Justice*, (London: Penguin, 2002), str. 257

²⁶¹ De Than, C., Shorts, E. *International Criminal Law and Human Rights*, (London: Sweet & Maxwell, 2003), str. 53

Přes všechny nejasnosti a pochybnosti ohledně rozsahu univerzální jurisdikce, přípustnosti jejího výkonu *in absentia* apod. je dnes univerzální jurisdikce velmi významným prostředkem v boji proti zločinům podle mezinárodního práva a o jejím významu svědčí např. to, že se stala tématem diskuse 64. zasedání Valného shromáždění OSN. Většina členských států OSN uznává univerzální jurisdikci jako účinný prostředek v boji proti beztrestnosti, nicméně by uvítala jasněji stanovené limity aplikace univerzální jurisdikce.²⁶² Jak píše Geoffrey Robertson, ve světě, který akceptuje a podporuje univerzální jurisdikci, se pachatelé zločinů podle mezinárodního práva mohou sice dále skrývat, ale nemohou utíkat.²⁶³

²⁶² UN General Assembly, Sixth Committee, 64th session, agenda item 84: The scope and application of the principle of universal jurisdiction, dostupné [online]: <http://www.un.org/en/ga/sixth/64/UnivJur.shtml> (staženo dne 14. 4. 2013)

²⁶³ Robertson, G. *Crimes Against Humanity: The Struggle for Global Justice*, (London: Penguin, 2002), str. 256

Zdroje

Monografie a sborníky:

Barker, C. J. *International Law and International Relations: International Relations for the 21st century*, (London: Continuum 2000)

Cameron, I. *The Protective Principle of International Criminal Jurisdiction*, (Aldershot: Brookfield, VT, 1994)

Cassese, A. *International Criminal Law*, (Oxford: Oxford University Press, 2008)

Cassese, A.(ed.). *The Oxford Companion to International Criminal Justice*, (Oxford: Oxford University Press, 2009)

Cryer, R. *Prosecuting International Crimes: Selectivity and the International Law Regime*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005)

De Hoogh, A. *Obligations Erga Omnes and International Crimes: A Theoretical Inquiry into the Implementation and Enforcement of the International Responsibility of States*, (The Hague: Kluwer Law International, 1995)

De Than, C., Shorts, E. *International Criminal Law and Human Rights*, (London: Sweet & Maxwell, 2003)

Jennings, R., Watts, S. (eds.). *Oppenheim's International Law*, Ninth Edition, Vol. 1, (London: Longman, 1996)

Kreijen, G. et al. (eds.). *State, Sovereignty, and International Governance*. (Oxford: Oxford University Press, 2002)

Macedo, S. (ed.). *Universal Jurisdiction. National Courts and the Prosecution of Serious Crimes Under International Law*, (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2004)

Ratner, S. R., Abrams, J. S., Bischoff, J. L. *Accountability for Human Rights Atrocities in International Law. Beyond Nuremberg Legacy*, (Oxford: Oxford University Press, 2009)

Reydams, L. *Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives*, (Oxford: Oxford University Press, 2003)

Robertson, G. *Crimes Against Humanity: The Struggle for Global Justice*, (London: Penguin, 2002)

Ryngaert, C. *Jurisdiction in International Law*, (New York: Oxford University Press, Oxford 2008)

Sands, P. (ed.). *From Nuremberg to the Hague: The Future of International Criminal Justice*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003)

Šturma, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, (Praha: C. H. BECK, 2010)

Šturma, P. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*, (Praha: Karolinum, 2002)

Tomuschat, C., Thouvenin, J. M. (eds.). *The Fundamental Rules of the International Legal Order. Jus Cogens and Obligations Erga omnes*, (Leiden, BRILL NV, 2006)

Woodhouse, D. (ed.), *The Pinochet Case: A Legal and Constitutional Analysis*, (Oxford: Hart, 2000)

Články z odborných periodik:

Bassiouni, Ch. *International Crimes: Ius Cogens and Obligatio Erga Omnes*, in *Law and Contemporary Problems*, Vol. 59, No. 4, *Accountability for International Crimes and Serious Violations of Fundamental Human Rights*, (podzim 1996), pp. 63 – 74

Cassese, A. *Is the Bell Tolling for Universality? A Plea for a Sensible Notion of Universal Jurisdiction*, in *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 1 (2003), pp. 589 - 595

Cassese, A. *When May Senior State Officials Be Tried for International Crimes? Some Comments on the Congo v. Belgium Case*, in *European Journal of International Law* 2002, Vol. 13, No. 4, pp. 853 – 875

Fletcher, G. *Against Universal Jurisdiction*, in *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 1 (2003), pp. 580 – 584

Kamminga, M. T. *Lessons Learned from the Exercise of Universal Jurisdiction in Respect of Gross Human Rights Offenses*, in *Human Rights Quarterly*, Vol. 23, No. 4 (Nov. 2001), pp. 940 – 974

Kissinger, H.: *The Pitfalls of Universal Jurisdiction*, in *Foreign Affairs*, Červenec /Srpen 2001

Kreß, C. *Universal Jurisdiction over International Crimes and the Institut de Droit International*, in: *Journal of International Criminal Justice* 4, (2006), 561 – 585

Meron, T. *International Criminalization of Internal Atrocities*, in *The American Journal of International Law*, Vol. 89, No. 3, (July 1995), pp. 554 – 577

O’Keefe, R.: *Universal Jurisdiction, Clarifying the Basic Concept*, *Journal of International Criminal Justice*, 2 (2004), 735 – 760

Roht-Arriaza, N. *Guatemala Genocide Case. Judgment. No. STC 237/2005*, in *The American Journal of International Law*, Vol. 100, No. 1, (January 2006), pp. 207 – 213

Van der Wilt, H. *Universal Jurisdiction under Attack*, in *Journal of International Criminal Justice* 9 (2011), pp. 1043 – 1066

Webber, F.: *The Pinochet Case: The Struggle for the Realization of Human Rights*, Journal of Law and Society, Vol. 26, No. 4 (prosinec 1999)

Mezinárodněprávní dokumenty:

Smlouvy:

Dodatková úmluva o zrušení otroctví, obchodu s otroky, institucí a praktik podobných otroctví, dostupná [online] v anglickém jazyce např:

<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/f3scas.htm> (staženo 5. 4. 2013)

Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu, dostupná [online]:

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-apartheid.pdf> (staženo dne 5. 4. 2013)

Mezinárodní úmluva proti braní rukojmí, dostupná [online]:

<http://www.unodc.org/documents/treaties/Special/1979%20International%20Convention%20against%20the%20Taking%20of%20Hostages.pdf> (staženo dne 11. 4. 2013)

Statut Mezinárodního trestního soudu, (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, č. 84/2009 Sb.m.s)

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícím zacházení a trestání, dostupná [online]: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-proti-muceni.pdf> (staženo dne 7. 4. 2013)

Vídeňská úmluva o smluvním právu

Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli, dostupná [online]: http://www.cervenyriz.eu/cz/mhp_knihovna/zenevske_umluvy.pdf (staženo dne 5. 4. 2013)

Judikatura:

Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Joint Separate Opinion of Judges Higgins, Kooijmans and Buergenthal, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8136.pdf> (staženo 5. 4. 2013)

Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Judgment, I.C.J. Reports 2002; dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf>

Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Opinion individuelle de M. Guillaume, président, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8128.pdf> (staženo dne 6. 4. 2013)

Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Opinion individuelle de M. Rezek, odst. 9 - 10, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8138.pdf> (staženo dne 6. 4. 2013)

Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Separate opinion of Judge Bula-Bula, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8142.pdf> (staženo 4. 4. 2013)

Attorney General v. Eichmann, District Court of Jerusalem, Criminal Case No. 40/61, Judgment

Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Judgment, I. C. J. Report 1970, dostupné [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/50/5387.pdf> (staženo dne 7. 4. 2013)

Demjanjuk v. Petrovsky, et al., Court of Appeals (6th Circuit), 31 October 1985, část IV. C, ke stažení [online]: <http://www.icrc.org/ihl-nat.nsf/46707c419d6bdfa24125673e00508145/572bcbde76ac627ac1256d180030e448!OpenDocument> (staženo dne 10. 4. 2013)

ESLP, Jorgic v. Germany, No. 74613/01, 12. 7. 2007, Judgment, par. 53, dostupné [online]: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{%22sort%22:\[%22docnamesort%20Ascending%22\],\[%22respondent%22:\[%22DEU%22\],\[%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22\],\[%22CHAMBER%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-81608%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{%22sort%22:[%22docnamesort%20Ascending%22],[%22respondent%22:[%22DEU%22],[%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22],[%22CHAMBER%22],[%22itemid%22:[%22001-81608%22]}) (staženo dne 10. 4. 2013)

ICJ: Questions relating to the obligation to prosecute or extradite (Belgium v. Senegal), Judgment, 20 July 2012, dostupný [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/144/17064.pdf> (staženo dne 28. 4. 2013)

ICTY, Blaškić Case, No. IT-95-14, (29 October 1997), Judgment on the Request of the Republic of Croatia for Review of the Decision of Trial Chamber II of 18 July 1997, dostupné [online]: <http://www.icty.org/x/cases/blaskic/acdec/en/71029JT3.html> (staženo dne 10. 4. 2013)

ICTY, Furundžija Case, No. IT-95-17/1, (10 December 1998), Judgment, dostupné [online]: <http://www.icty.org/x/cases/furundzija/tjug/en/fur-tj981210e.pdf> (staženo dne 10. 4. 2013)

ICTY, Tadić Case, No. IT-94-T (10 August 1995), Decision on the Defence Motion of Jurisdiction, dostupné [online]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/tdec/en/100895.htm> (staženo 4. 4. 2013)

ICTY, Tadić Case, No. IT-94-T (10 August 1995), Decision on the Prosecutor's Motion Requesting Protective Measures for Victims and Witnesses, dostupné [online]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/tdec/en/100895pm.htm> (staženo 4. 4. 2013)

Prosecutor v. Ntuyahaga, No. ICTR-98-40, Decision on the Prosecutor's Motion to withdraw the indictment, 18 March 1999, dostupné [online]: <http://www.unictr.org/Portals/0/Case%5CEnglish%5CNtuyuhaga%5Cdecisions%5Cwithdraw.pdf> (staženo dne 10. 4. 2013)

R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte, dostupný [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd981125/pino01.htm> (staženo dne 10. 4. 2013)

R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte (No. 2), dostupný [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd990115/pino01.htm> (staženo dne 10. 4. 2013)

R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate ex parte Pinochet Ugarte (No. 3), dostupný [online]: <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd990324/pino2.htm> (staženo dne 11. 4. 2013)

Ostatní:

International Law Association. *Final Report on the Exercise of the Universal Jurisdiction in Respect of Gross Human Rights Offences*, London Conference 2000

The Princeton Principles on Universal Jurisdiction, dostupné [online]: http://lapa.princeton.edu/hosteddocs/unive_jur.pdf (staženo dne 4. 4. 2013)

UN: *Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind*, International Law Commission, 1996, čl. 8, 17, 18, 19, 20, dostupné [online]: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/7_4_1996.pdf (staženo dne 28.2013)

Universal Criminal Jurisdiction with regard to the Crime of Genocide, Crimes Against Humanity and War Crimes, Resolution, Institut de Droit International, August 26, 2005, dostupné [online]: http://www.idi-iil.org/idiE/resolutionsE/2005_kra_03_en.pdf (staženo dne 13. 4. 2013)

Internetové zdroje:

Council of Europe: *European Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitation to Crimes Against Humanity and War Crimes*, [online]: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=082&CM=8&DF=09/04/2013&CL=ENG> (staženo dne 8. 4. 2013)

Galway, C. B. *Belgium v. Senegal: The International Court of Justice Affirms the Obligation to Prosecute or Extradite Hissène Habré Under the Convention against Torture*, Insights, September 11 2012, American Society of International Law, dostupné [online]: <http://www.asil.org/pdfs/insights/insight120911.pdf> (staženo dne 28. 4. 2013)

Sharon cannot be tried in Belgium, says court, the Guardian, 15 February 2002, [online]: <http://www.guardian.co.uk/world/2002/feb/15/israelandthepalestinians.unitednations?INTCMP=SRCH> (staženo dne 10. 4. 2013)

Spain curbs judges' right to act as 'global police', The Guardian, 15 October 2009, [online]: <http://www.guardian.co.uk/world/2009/oct/15/spain-foreign-crime-law-judges> (staženo dne 10. 4. 2013)

UN General Assembly, Sixth Committee, 64th session, agenda item 84: The scope and application of the principle of universal jurisdiction, dostupné [online]: <http://www.un.org/en/ga/sixth/64/UnivJur.shtml> (staženo dne 14. 4. 2013)

UN: International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid, [online]: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/cspca/cspca.html> (staženo dne 5. 4. 2013)

UN: Treaty Collection, Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman Degrading Treatment or Punishment, [online]: http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-9&chapter=4&lang=en (staženo 7.4.2013)

UN: Treaty Collection, Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity, [online]: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-6&chapter=4&lang=en (staženo dne 8. 4. 2013)

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá tématem univerzální jurisdikce s důrazem na rozhodnutí britské Sněmovny lordů ve věci bývalého chilského prezidenta Augusta Pinocheta z let 1998 a 1999. Univerzální jurisdikce umožňuje státu stíhat zločiny spáchané v zahraničí osobami, které v době jejich spáchání nebyly občany daného státu ani neměly trvalý pobyt na území daného státu. Jedná se o vyjádření myšlenky, že je zájmem mezinárodního společenství stíhat ty nejzávažnější zločiny podle mezinárodního práva nehledě na spojitost s vyšetřujícím státem, neboť obdobné zločiny se dotýkají celého mezinárodního společenství a nikoli jen daného státu. První kapitola této práce se věnuje národní trestněprávní jurisdikci, jejíž znalost je k pochopení principu univerzální jurisdikce nutná. Samotná univerzální jurisdikce je pak tématem druhé, stěžejní kapitoly, v níž nastíním stručnou historii univerzální jurisdikce, zmíním užití univerzální jurisdikce v procesu s Adolfem Eichmannem v Jeruzalémě, a dále se pokusím zodpovědět, v čem spočívá význam univerzální jurisdikce, ale také hlavní namítané nedostatky. Rovněž se věnuji rozsahu univerzální jurisdikce, tedy zločinům, u nichž se tento princip uplatní, univerzální jurisdikci jako předmětu mezinárodního smluvního práva či univerzální jurisdikci *in absentia*, kdy prostor dostane také rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora ve věci mezinárodního zatýkácího rozkazu Belgie v. Kongo. Ve třetí části práce se pokusím zhodnotit přínos rozhodnutí lordů o možné extradici Pinocheta do Španělska s využitím principu univerzální jurisdikce. Tento případ má v oblasti mezinárodního trestního práva zásadní význam, neboť se *inter alia* jednalo o první případ, kdy byla bývalá hlava státu zadržena pro spáchání zločinů proti lidskosti. Zlom představuje jak z hlediska objasnění konceptu univerzální jurisdikce, tak v kontextu omezeného vlivu tvrzené imunity bývalé hlavy státu. Dosažené poznatky shrnu v závěru, kde se rovněž ještě vrátím k významu procesu s Augustem Pinochetem.

Abstract

The thesis deals with the topic of universal jurisdiction with an emphasis on British House of Lords decisions in case of former Chilean president Augusto Pinochet from years 1998 and 1999. Universal jurisdiction enables to prosecute crimes committed abroad by persons, who at time of such commission were neither the citizens of state in question nor the permanent residents of the state. It is expression of an idea, that it is common interest of the whole international community to prosecute the most serious crimes under international law, irrespective of any link to the prosecuting state, because such crimes relate to the whole international community and not only single state. The first chapter of the thesis deals with national criminal jurisdiction, whose comprehension is necessary for further understanding of universal jurisdiction. The universal jurisdiction is the main topic in the second chapter, in which I outline a brief history of the concept, mention application of the universal jurisdiction in case with Adolf Eichmann in Jerusalem, and try to find out where the importance of universal jurisdiction lies or what the main alleged disadvantages and risks are as well. My further concerns are the scope of universal jurisdiction, that is the crimes that are subjects to its application, universal jurisdiction in conventional international law, and universal jurisdiction *in absentia*; the judgment of the International Court of Justice in case of the International arrest warrant Belgium v. Congo is also addressed. In the third chapter of my thesis I try to estimate the contribution of the lords' decisions relating to possible extradition of Pinochet to Spain based on universal jurisdiction. The case has crucial impact on international law because it was *inter alia* the first case, when a former head of state was arrested with regard to crimes against humanity. The case represents a watershed in terms of clarifying of the concept of universal jurisdiction, but for the limited impact of claimed immunity of former head of state as well. The achieved knowledge is summarized in conclusion, where I return to the importance of Pinochet proceedings once more.

Název práce v anglickém jazyce:

Universal jurisdiction in light of detention of Augusto Pinochet in Great Britain

Klíčová slova:

univerzální jurisdikce, Augusto Pinochet, imunita

Key words:

universal jurisdiction, Augusto Pinochet, immunity